

1527

2(075)
2-85

Հրազ և խոնարհություն
911

1939/2

Իսկա սուրբ

ԱՄԵՆԱԳԱՏԻ
Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԲԵՊՄԷ, ՆԵԱՆԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԺԵՊՍԿԻ.

ԿՐՕՆՔ

Դ. ԳԻՐՔ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Ա.

Քրիստոնեական Եկեղեցին
Բ. Դարուն մեջ

Հնդհանուր եկեղեցին յամանակ մը խաղաղութիւն վայելելէ վերջ Տրայիանոս կայսեր օրով՝ (52—117) դարձեալ սկսաւ հալածուիլ։ Ինչպէս միշտ՝ այս անգամ ալ խռովութիւնը ամբօխին կողմէ յուզուեցաւ։

Բիւթանացի կուսակալը՝ Պլինիոս Կրտսեր, իր կայսեր դրած նամակներէն մէկուն մէջ կը պատմէ թէ քրիստոնէութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ քաղաքներէն մինչեւ գիւղերը տարածուած ըլլալով՝ մեհակները լըքուած, հանդէսները դադրած են։ Եւ կ'աւելցնէ. «Ոչ մէկ ծանր ոճիւր կրնանք վերագրել անոնց՝ իրենց միակ յանցանքը քրիստոնեայ ըլլալին է»։ Տրայիանոս կը պատասխանէ. «Զգուշացէք խաղաղ քրիստոնեաները հալածելէ, բայց երբ անոնք դատաւորներուն ներկայութեան մերժեն չաստուածներուն զոհ մատուցանել եւ կայսեր պատկերին առջեւ խուսկ ծխել, այն ատեն միայն մահուան դատապարտեցէք»։

768 28

Քրիստոնէութիւնը Փոքր Ասիայէն դուրս ուրիշ վայրերու մէջ ալ գերծ չէր հալածանքներէ:

Յակոբոս Տեառնեղբօր յաջորդը՝ Կղէսպայի որդին Սիմոն՝ որ 120 տարեկան էր, Ատտիկոս կոչսակալին առջեւ ամբաստանուեցաւ իբր Յուդայի թագաւորութեան շառուիղներէն մին, հետեւաբար իբր խոռվարար մը: Ատտիկոս զայն քանի մը օրեր չարչարանքներու ենթարկելէ վերջ խաչել տուաւ:

Տրայիանոսի հալածանքներուն մէջ նահատակուողներէն ամենէն նշանաւորը եղաւ Անտիոքի եպիսկոպոսը՝ Իգնատիոս, որ իբրեւ աստուածախօս քարոզիչ՝ շատուածներուն տաճարները անապատներու վերածած էր: Անիկա մահուան դատապարտուելով՝ որոշուեցաւ չղթայակապ Հռովմ դրկել, որպէսզի կրկէսին մէջ գողաններու կեր ըլլայ:

Իգնատիոս քանի մը եկեղեցիներու թուղթեր գըրած է որոնց մէջ այդ ժամանակի կրօնական կեանքն ու բարեպաշտութիւնը կը պարզուին:

Տրայիանոսի յաջորդ Ադրիանոս կայսրը թէպէտ մասնաւոր հրովարտակ չհանեց քրիստոնեաները հալածելու համար, բայց իր նախորդին սկսածը շարունակեց:

Այս շրջանի քրիստոնեաները ոչ միայն իրենց ինչքը ծախելով աղքատներուն կը բաժնէին այլ և

Տրայիանոս Կայսր

տարափոխիկ հիւանդութիւններու տտեն անձնուիրաբար կը խնամէին: Եւանդները, գերիները կ'ազատէին և կամ Աւետարանը կը քարոզէին այնպիսի վայրերու մէջ ուր քրիստոնեութիւնը մուտք գործած չէր:

Ս. Իգնատիոսի նաճաճակութիւնը

Այս օրերուն է որ կարգ մը մատենագիրներ քրիստոնէութեան մասին ջատագովականներ գրելով կայսեր վրայ մեծ ազդեցութիւն գործեցին:

Ադրիանոսի օրով քրիստոնեաները հրեաներէն ալ հալածանք կրեցին:

Երուսաղէմի մէջ հեթանոսներ հաստատուած ըլլալով՝ Սողոմոնի տաճարին տեղը Արամազդի մեհանը կանգնեցին։ Հրեաները տակէ գայթակղած ապստամբեցան իրենց սրբալայրերը մաքրելու համար։ Այս ապստամբութիւնը կը ղեկավարէր սուտ մարգարէ մը որ ինքզինքը Բար-Քովրա՝ այսինքն որդի Աստեղ կը կոչէր, իբր թէ ինք եղած ըլլար այն աստղը որ Հին Կտակարանին մէջ յիշուած է։ Հրեաները որոնք ճշմարիտ լոյսը մերժած էին, գրկաբաց ընդունեցին այս խաբեքան։ Բար-Քովրա կտաղի հակառակորդ մը ըլլալով քրիստոնեաներուն՝ ահռելի չարչարանքներու մատնեց զանոնք։ Ասոր իշխանութիւնը երեք տարի տեւեց։ Հռովմայեցիները զսպելով այս ապստամբութիւնը՝ 580,000 հրեաներ ջարդեցին։ Մնացածներուն ոչ միայն արգելուեցաւ Երուսաղէմ չվերադառնալ, այլ և հեռուէն ալ դիտելը։

Անկէ յետոյ Երուսաղէմ դարձեալ վերաշինուելով անունը Ելիա-Կապիտոլին դրուեցաւ՝ Ելիոս-Ադրիանոս կայսեր ի պատիւ։

Այս անգամ Արամազդի արձանը Ս. Գերեզմանին, Աստղիկինը՝ Գողգոթայի վրայ դրուեցան։ Իսկ Բեթ-զեհէմի շուրջը ի պատիւ Ադոնիս չաստուածին անտառ մը տնկուեցաւ։

Այդ օրէն սկսեալ հրեաները մինչեւ այսօր ցրուած կը մնան աշխարհի ամէն անկիւնը։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Բ. դարուն ո՞վ հայածեց եկեղեցին։ Պի-նիոս Կրասեր ի՞նչ կը գրէր կայսեր քրիստոնեաներու մասին։ Կայսրը ի՞նչ պատասխանեց։ Ո՞վ էր Կղէսպայի որդին, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս նահատակուեցաւ։

Այս հայածանքներուն մէջ ո՞վ նշանաւոր եղաւ։ Քրիստոնեաները ի՞նչպէս կը զիմագրաւէին հայածանքները։ Ինչո՞ւ հրեաները ապստամբեցան. ո՞վ էր Բար-Քովրա. ի՞նչ եղաւ հրէից ապստամբութեան վախճանը։

Բ. Բ.

Վերջին Հալածանք

Դիոկղետիանոս կայսրը տասն ութ տարի քրիստոնէից դէմ որեւէ հալածանք չյայտարարեց։ Թագուհին և աղջիկը բացէ ի բաց քրիստոնէութեան յարած էին։ Ասոնց օրինակին կը հետեւէին նաեւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ և պաշտօնեաներ։ Շատ մը տեղերու մէջ համարձակօրէն եկեղեցիներ կը շինուէին։ Նիկոմիդիոյ մէջ կայսերական պալատին ճիշդ դիմացը գեղեցիկ տաճար մը կը բարձրանար։

Բայց այս ներողամիտ Դիոկղետիանոս կայսր թոյլատուութիւնը քրիստոնեաներու մէջ մարած էր առաջուան եռանդը, ատոր փոխարէն՝ շատ մը պառակտումներ երեւան գալ սկսած էին։ Աւետարանի ազդեցութիւնը կարծես հետզհետէ կը տկարանար։ Եկեղեցին իր այս թմրութենէն արթնցնելու համար կարծես նոր հալածանքներ պէտք էին։ Դիոկղետիանոս 298ին հրամանագիրով մը պալատին մէջ ապրողներուն կը հրամայէր զոհել կուռքերուն։ Այս հրամանը շատերուն նահատակութեան պատճառ եղաւ։

Ռոմուլա և իր որդին Գաղերիոս՝ որոնք իրենց անագորոյն բնաւորութեամբը ծանօթ էին, աւելի կը հրահրէին հալածանքը։ Դիոկղետիանոս ուրիշ հրամա-

նագրով մը եկեղեցիները քանդել և գրքերը այրել կը հրամայէր։ Բանդու մի այս գործը սկսաւ Նիկոմիդիոյ եկեղեցիէն։ Բանի մը ժամուան մէջ երկու կայսրերու աջքերուն առջեւ՝ կայսերական պահակազունդը հիմնովին կործանեց զայն։

Երկրորդ օրը՝ ուրիշ հրաման մըն ալ հանեց որովքրիստոնեաները իրենց տաճարներէն և օրէնքի պաշտպանութենէն կը զրկէր։

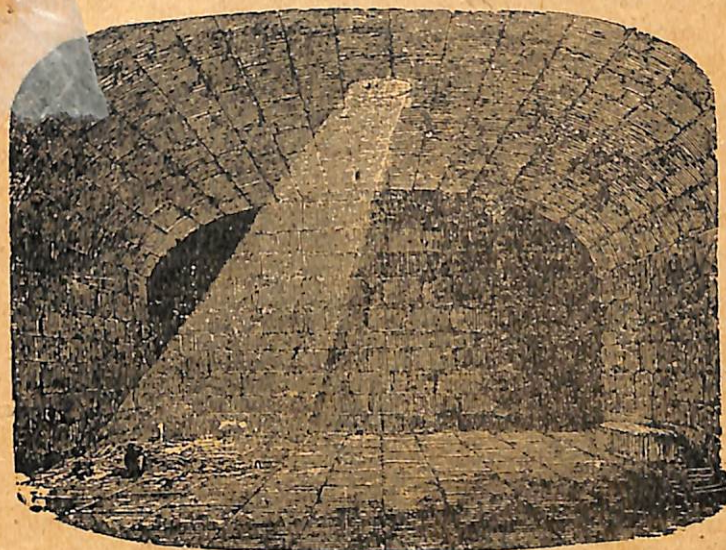
Պալատին մէջ երկու անգամ հրդեհ ծագեցաւ։ Գաղերիոս յանցանքը քրիստոնեաներուն վերագրեց որպէսզի կայսրը գրգռէ անոնց դէմ։ Ասոր վրայ Դիոկղետիանոս կը հրամայէ որ կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող բոլոր այն քրիստոնեաները՝ որոնք կուռքերուն չեն զոհեր, մահուամբ պատժուին։ Դիոկղետիանոս նախ մայրն ու քոյրը ստիպեց որ կատարեն իր հրամանը, յետոյ՝ պալատին մէջ բնակողները։ Իր թիկնապահներէն Պետրոս անուն երիտասարդ մը մաղմաղ կրակարանի մը վրայ այրել տուաւ կուռքերուն չզոհելուն համար։ Յետոյ՝ առանց որեւէ պատճառի, քահանաներն ու սարկաւազները ձերբակալել տալով մահուան դատապարտել տուաւ առանց դատաստանի։ Բանտերը քրիստոնեաներով լեցուեցան։

Իր գործակիցը՝ Մաքսիմէն կայսրը, բարբարոսաբար կը կատարէր կայսեր հրամանները, իսկ Կոստանդիանոս Կեսար Գաղղիոյ եկեղեցիները միայն քանդեց առանց քրիստոնեաներուն ձեռք դպցնելու։ Այս պատճառով շատեր Գաղղիա ապաստանեցան։

Յիշենք քրիստոնեաները տանջելու համար մտածուած և գործադրուած տանջանքներէն ոմանք. անիւներու տակ ճմլել մարմինը, մաղմաղ կրակի վրայ այրել, երկաթէ կասկարաներու վրայ նստեցնել, մարմինին վրայ հալած կապար լեցնել, մէկ ձեռքէն կախել մարմինն անագին ծանրութիւններ կապելով, եր-

կաթէ սանտրերով մարմինը քերել, ջրահեղձ ընել, եռացնալ կաթսաներու մէջ նետել եւն. եւն.։

Շատ անգամ մարտիւր դատարաններէն ներս խուժելով, դատապարտելու կը յափշտակէր ու ինքը կը գործադրէր պատիժը որպէսզի ժամանակ չկորսուի։

Հին Հռոմի բանտերէն մին, ուր կը բանտարկուէին ձերբակալուած քրիստոնեաները

Փռիւգիայի մէջ մարդը քաղաք մը՝ պաշարելով կրակի տուին։ որեւէ մարդ չազատեցաւ։ Կայսրերը տեսով ալ չրաւակոնանալով նոր հրամանադրով մը կը հրամայէին քրիստոնեաներուն մէկ աչքը հանելէ, ծունկին ջիղերը քաշելէ վերջ հանքերուն մէջ աշխատեցնել զանոնք։

Այս հալածանքները մինչեւ 305 թուականը տեւեցին։

Այս անուելի հալածանքները Գաղերիոսի և Կոս-

տանդիտի օրով հետզհետե մեղմացան: Այս վերջնոյս որդին՝ Կոստանդիանոս՝ որ Գաղղիոյ և Սպանիոյ քրիստոնեաներուն բացարձակ ազատութիւն շնորհած էր, երբ արեւմտեան կայսրութեան վրայ միահեծան տիրեց (312 ին), կրօնական ազատութիւն շնորհեց, զոր հաստատեց իր Միլանի հրովարտակով՝ 313 ին:

Եկեղեցիին սեպհականատէր ըլլալու և կիրակին հանդիսաւորապէս տօնելու արածութիւնն ալ շնորհեց: Նոեւ մեծամեծ գումարներ նուիրեց և մեհեմաններուն կալուածները գրաւելով եկեղեցիներուն պարգեւեց:

Իր օրով ամէն տեղ եկեղեցիներ շինուեցան: Իր մայրը՝ Հելինէ թագուհի, մեծ գումարներ նուիրեց որպէսզի անոնցմով Երուսաղէմի մէջ եկեղեցիներ շինուին:

Երբ արեւելքի մէջ Լիկիանոս կայսրը դարձեալ սկսաւ հալածել քրիստոնեաները, ինք պատերազմի ելլելով անոր դէմ գերի բռնեց զայն և սպաննեց:

Մեռաւ 337 ին:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Վերջին հալածանքին հեղինակը ո՞վ էր: Ի՞նչ էր քրիստոնէութեան վիճակը այդ օրերուն: Դիոկղեսիանոսի զրգոյնները որո՞նք էին: Արեւմուտքի մէջ ո՞վ էր որ քրիստոնեաները կը պաշտպանէր: Ի՞նչ միջոցներ կը գործածէին քրիստոնեաները տանջելու համար: Այս հալածանքները մինչեւ ե՞րբ տեւեցին: Հռովմէական պետութիւնը ե՞րբ եւ որո՞ւ օրով քրիստոնէութիւնը պաշտօնական կրօնք հռչակեց:

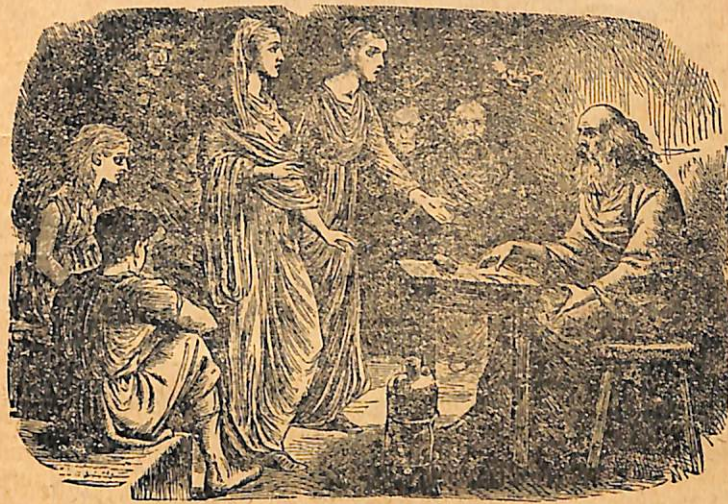
Նահաւակբ կենդանիք, սիրողք Բրիստսի, որք չարչարեցայք մարմնով վասն անուանն Տեառն:

Մարտիրոսք ցանկալիք, մարդկան րդձալիք, հայեցեքք ի Սուրբ Հոգւոյն քալ մեր թղբարիս:

Գ.

Եկեղեցիին Ներքին Կեանքը Առաջին Երեք Դարերուն

Նախնական եկեղեցին կառավարելու համար հաւատացեալները երէցներ կ'ընտրէին: Ասոնք թէ՛ հրէց և թէ՛ եպիսկոպոս կը կոչուէին: Վերջէն եպիսկոպոս

Նախնական եկեղեցւոյ հաւաքոյթներէն տեսարան մը

անունը կը տրուէր այն անձին որ հաւատացեալներու քուէովը ընտրուելով երէցներէն կը ձեռնադրուէր, երիցական ժողովին կը նախադասէր և եկեղեցին կը կառավարէր:

Կային նաեւ սարկուսագներ և սարկուսագուհիներ որոնք ժողովուրդէն կ'ընտրուէին: Ասոնց պաշտօնն էր

աղքատներն ու հիւանդները խնամել և երբեմն ալ քարոզել:

Նախնական քրիստոնեաներու եկեղեցական պաշտամունքը շատ պարզ էր. աղօթել, աղմոտներ երգել, սուրբ գիրք կարդալ, քարոզ խօսիլ և հանդիսաւոր կերպով կատարել տէրութեան Ս. Ընթրիքը՝ որուն կրնային մասնակցել միմիայն մկրտուածները: Այս առթիւ աղքատներու և հիւանդներու համար նպաստներ կը ժողովէին:

Մկրտութիւնը կը կատարէին հաւատադեռլը երեք անգամ ջուրին մէջ ընկղմելով. մեր եկեղեցին առաքելական դարու այս սովորութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը կատարէ:

Ընթրիքի Ս. Խորհուրդը ընդհանրապէս կիրակի կամ տօնական օրերը կը կատարուէր որ պատարագ կամ զոհ ալ կը կոչուէր:

Մարտիրոսն ր ու յիշատակն ալ կը յորդուէր եկեղեցական պաշտամունքն երուն մէջ: Անոնց մահուան տարեդարձին հաւատացեալները կը սիրէին լսել մարտիրոսներու չարչարանքներն ու նահատակութեան պատմութիւնները:

Նախնական Քրիստոնեաներու գեցնափոր հաւատեղիքներէն մեկուն մուսքը

կիրակի օրը ամէն աշխատանք կը դադրէր: Դ. և Ուր. օրերը պահքի օրեր էին: Առաջինին մէջ Քրիստոսի չորչարանքը սկսելուն՝ իսկ երկրորդին մէջ Անոր մահը անդի ունեցած ըլլալուն ի պատիւ:

Պատէքը և կամ Զատիկը քրիստոնեաներուն ամենամեծ տօնն էր: Այդ օրերուն Պատէքէն առաջ 40 ժամ միայն պահք կը պահէին որ վերջէն քառասուն օրուայ բարձրացաւ:

Սկիզբները եկեղեցական արարողութիւնները ծածուկ տեղեր կամ անապատներու մէջ կը կատարէին: Դ. դարէն սկսեալ հրեաներու տաճարներու նմանութեամբ եկեղեցիներ շինել սկսան:

Բոլոր անոնք որոնք կը փախաքէին եկեղեցիին անդամագրուելի՝ պէտք է ապաշխարէին, որպէսզի մաքուր խղճով կարենային եկեղեցիէն ներս մտնել:

Հերետիկոսներու մոլորութիւնները հերքելու համար՝ եկեղեցին Ս. Գրքի վկայութիւններուն կը դիմէր:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Որո՞նք երէց կ'ըսէին. ի՞նչ էր անոր պաշտօնը: Սարկաւագները ի՞նչ կ'ընէին: Նախկին քրիստոնեաներու պաշտամունքի մասին ի՞նչ գիտես: Կիրակի օրերը ի՞նչ կ'ընէին: Քրիստոնէից գլխաւոր տօնը ո՞ր մէկն էր: Եկեղեցական արարողութիւնները ինչո՞ւ ծածուկ կը կատարէին: Քրիստոնեայ ըլլալու համար ի՞նչ պէտք էր ընել:

Եկեղեցիի արդարոց, փառաբանիչ ամենասուրբ Ներդրութեան, յառաջըս լուսոյ զառաւօս խաղաղութեան Քրիստոս գովեցիք ընդ Հօր եւ Հոգւոյն, որ ծագեաց ըզլոյս գիտութեան իւրոյ ի մեզ:

Դ.

Քրիստոնեաներու Վարժը

Առաջին դարերուն մէջ քրիստոնեաները հեթանոսներէն կը զանազանութիւն իրարու հանդէպ ունեցած իրենց սիրովը: Անոնք եղբայր կը կոչէին մէկգմէկ և եղբայրութեան բոլոր պայմանները կը յարգէին: Անոնց թէ՛ ուրախութիւնը և թէ՛ տրամութիւնը հասարակաց էր: Եթէ մէկը շնորհքի մը (նիւթական վարձատրութիւն) արժանանար ամէնքն ալ կը վայելէին զայն: Իսկ եթէ մէկը փորձութեան մը կամ դժբախտութեան մը հանդիպէր՝ դարձեալ ամէնքն ալ օգնութեան կը փութային:

Անոնք ոչ միայն կը ճանչնային զիրար այլ նաեւ կը փնտռէին: Անոնց համար ամբողջական բան մըն էր Ագապը՝ նուիրական հոգը, միասին ուտելը: Սեղանին շուրջ՝ ոչ մեծի և ոչ փոքրի, ոչ հարուստի և ոչ աղքատի, ոչ տիրոջ և ոչ ծառայի կամ գերիի խտրութիւն կար: Քրիստոսի անունով հոգը կը բեկանէին, բաժակը կ'ըմպէին: Անոր շարչարանքի և մահուան յիշատակը վերյիշելու համար:

Քրիստոնէից այս եղբայրական միութիւնը թշնամիներու ամբաստանութեան պատրուակ կ'ըլլար: Անոնք քրիստոնեաները կ'ամբաստանէին ըսելով. «Անոնք գաղտնի տեղեր կը հաւաքուին կայսրութեան դէմ դաւադրութիւն սարքելու համար»:

Հեթանոսներու համար քրիստոնէից իրարու հանդէպ տաժաժ սէրը անհասկնալի էր:

Կիրակի օրերը նուէրներ կը ժողվէին աղքատներու և կարօտ եկեղեցիներու, մանաւանդ մարտիրոսներու որբերուն և այրիներուն համար: Քանի

տանց թիւը չտանար հաւատացեալներու առատաձեռնութիւնն ալ կ'աւելնար: Անոնք ինքնակամ դրամ, հագուստ և կորասիներ կը նուիրէին:

Նախկին Քրիստոնեաներու գիշերային հաւաքոյթ մը

Քրիստոնեաները նշանաւոր էին նաեւ իրենց հիւրասիրութեամբ: Անոնց համար ցնծութեան օր մը կ'ըլլար երբ հեռու տեղէ եղբայր մը այցելութեան կուգար իրենց: Հերիք է որ անձանօթը երէցէ մը կամ եպիսկոպոսէ մը յանձնարարական մը ունենար: Այդ գրութիւնները իրենց խորհրդապատկան որոշ նշանները ունէին, որպէսզի անոնց գործածութիւնը զեղծութիւններու տեղի չտար:

Հիւրասիրութեան պայմաններէն մէկն էր նախ հիւրին ոտքերը լուսլ, անկէ յետոյ անիկա ընտանիքին անդամներէն մէկը կը համարուէր, ամէն յարգանք և վստահութիւն կը վայելէր:

Երբ հալածանքները սկսէին՝ քրիստոնեաներու զը-
րացիները, նոյնիսկ ազգականները, զանոնք հեթանոս-
ներուն ձեռքը կը յանձնէին և կամ կը մատնէին որպէսզի
անոնց կալուածներուն և ինչքերուն աւիրանան: Բայց
անոնք ամէն կարգի նեղութիւններու հանգէպ ուրիշ
ընթացք չէին բռնել եթէ ոչ հետեւիլ երկնաւոր վար-
դապետին օրինակին, որ էր ազօթել թշնամիներու հա-
մար, օրհնել զիրենք հալածողները:

Քրիստոնեաները իբր քաղաքացիներ իրենց պարտա-
քը լիւրջ կը կատարէին տուրք վճարելով և զօրք
տալով: Բայց եթէ իրենց խղճին և զգացումին հակա-
ռակ գործեր առաջարկուէին, այն տեսն կը նախընտ-
րէին Աստուծոյ հնազանդիլ: Անոնք հակառակ այնքան
հալածանքներուն երբեք չապստամբեցան պետութեան
դէմ թէպէտ՝ եթէ ուզէին, կրնային, որովհետեւ Գ.
գարու վերջը իրենց թիւը անհամեմատելի կերպով
շատցած էր:

Այս քաղցր վերաբերումն ու համբերութիւնը շատ
անգամներ պատճառ եղան որ զիրենք հալածողները,
ծաղրողները, չարչարողներն ու տանջողները իրենք
ալ թողուն իրենց անոտի պաշտամունքները և անոնց
հետեւին. մանաւանդ մահուան հանգէպ անոնց զուար-
թութիւնը շատ կ'ազդէր հեթանոսներուն վրայ: Անոնք
սիրով կը դիմագրաւէին մահը այն յոյսով թէ իրենք
Քրիստոսի համար կը չարչարուէին, հետեւապէս նա-
խախտմութիւնը իրենց յոյսերը պիտի պսակէր: Այդ
յոյսով բոլոր զրկանքներն ու չարչարանքները սիրով
կը տանէին, մանաւանդ քաջ գիտնալով թէ եկեղեցին
իրենց որբերուն տէր պիտի ըլլար:

Քրիստոնեայ ստրուկներն ալ, հակառակ որ գի-
տէին թէ նոր վարդապետութեամբ իրենք ազատ են
այլեւս, բնաւ չէին ապստամբեր և կամ ապօրինի մի-

ջոցներու չէին դիմել իրենց վիճակէն ազատելու հա-
մար:

Նորադարձները իրենց գործերով միայն կը զբա-
ղէին, կրկէաներ չէին յաճախեր և կուռքերուն չէին
զոհեր երբեք:

Ամուսնութիւնը իր խորհրդաւոր կնիքը ստացաւ
և տունը սիրոյ բոյն մը դարձաւ: Հաւատացեալ մը
անհաւատի մը հետ չէր կրնար ամուսնանալ, եթէ նա-
խապէս ամուսնացած չէր, այս պարագային չէր կրնար
բամուսնիլ իր կնոջմէն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Քրիստոնեաները հեթանոսներէն ի՞նչպէս կը
զանազանուէին: Քրիստոնեաները ի՞նչով կը մեղադրուէին: Կի-
րակի օրերը ի՞նչ կ'ընէին: Ի՞նչով նշանաւոր էին: Հալածանքի
օրերուն քրիստոնեաներու դրացիները կամ ազգականները ի՞նչ
կ'ընէին: Քրիստոնեաներու համբերութիւնը ի՞նչ բանի պատճառ
կ'ըլլար: Նորադարձները ի՞նչ բաներէ պէտք է զգուշանային:

Յնձուքեամբ soնեսցուի զլիւսասկս նո-
ցունց, զի եւ նոցիմ հաղորդեսցուի փրկու-
թեան. խնդրելով յԱրարչին զպարգեսս երկ-
նաւորս եւ զդասիլն ընդ նոսին ի յարկսն
լուսեղեմն:

Իիւծեալ մաւեսցան յուսացեալ ի մե-
ծութիւն, եւ կանայք վեհագին գերեզանց-
եալ յաղթեցին. բուրլառն ոսկեղեմն հրով
հոգւոյն վառեցան, շահագգեսեալ ի Քրիս-
տոս եւ դասեալ ընդ հեբեսակս:

Ե.

Տիեզերական Երեք Ժողովներ

Առաքելներուն յաջորդող եկեղեցականներուն մէջ գտնուեցան այնպիսիներ որոնք Քրիստոսի և Հոգին Ս. Աստուծոյ մասին հակառակ կարծիքներ յայտնելով սկսան ժողովուրդը մոլորեցնել: Ասոնց սխալ վարդապետութիւնները հերքելու և ուղղափառ դաւանութիւնը հաստատելու համար երեք մեծ ժողովներ գումարուեցան:

Առաջին մոլորութեան հեղինակն էր Արիոս Աղեքսանդրացին որ 324ին սկսաւ սորվեցնել թէ Որդին Աստուծոյ Հօր Աստուծոյ հաւասար չէ այլ արարած մը՝ ինչ ինչ կատարելութիւններով: Այս մոլորութիւնը նախապէս շատ մը հետեւողներ ալ ունեցաւ, մանաւանդ Աղեքսանդրիոյ կիներն ու աղջիկները:

Յետոյ այս մոլորութիւնը համարձակ կերպով սկսաւ քարոզուիլ Եգիպտոսի, Ասորիքի և Պաղեստինի մէջ:

Նախ քան Նիկիական ժողովը Աղեքսանդրիոյ մէջ երկու ժողովներով նշուեցան անոր հեղինակն ու հետեւողները:

Եւսեբիոս Նիկոմիդիացի եպիսկոպոսը լսելով Արիոսի աքսորուիլը պաշտպան կանգնեցաւ անոր և վարդապետութեան:

ՆԻԿԻՈՅ ԺՈՂՈՎԸ

Մեծն Կոստանդիանոս այս հակառութիւններուն առաջքը առնելու համար շրջաբերական նամակով մը բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները ընդհանրա-

կան ժողովի մը հրաւիրեց: Այս ժողովը զբաղեցաւ Արիոսի մոլորութիւնով որ կ'ուրանար Քրիստոսի Աստուածութիւնը՝ ժողովը՝ յետ քննութեան, նշովեց Արիոսը և իրեն հետեւողները և հաստատեց Քրիստոսի Աստուածութիւնը՝ ընդունելով Աղեքսանդրիոյ եկեղեցիին աստուածաբան սարկաւազին՝ Աթանասի, բռնաձեւած Հաւատոյ Հանգանակը:

Անկէ վերջ Արիոս և իր համախոհները աքսորուեցան: Ժողովը զբաղեցաւ նաեւ եկեղեցական բարեկարգութիւններով: Որոշեց թէ Զատիկը ե՞րբ պէտք է տօնել, հաստատեց կանոններ, որոշեց եպիսկոպոսական թեմերու սահմանները և անոնց իրաւասութիւնները, արգիլուեցաւ նաեւ եկեղեցականներուն իրենց հօտը լքել և ուրիշ տեղ երթալ:

Ժողովը տեղի ունեցաւ 325ին՝ Նիկիոյ մէջ՝ Կոստանդիանոս կայսեր նախաճաճութեամբ: Հայ եկեղեցիին ներկայացուցիչն էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կրտսեր որդին՝ Արիստակէս, որ Հաւատոյ Հանգանակը միասին բերաւ Հայաստան և իր հօրը ներկայացուց զայն:

Ս. Գրիգոր ընդունելով Նիկիոյ ժողովին որոշումները, իր կողմէ Հանգանակին վրայ աւելցուց «Իսկ մեք փառաւորեսցուք»ը որ կը կրկնուի մինչեւ այսօր:

Հայ եկեղեցին այս ժողովը կը տօնէ խաչվերացի բարեկենդանի Շբ. օրը:

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԺՈՂՈՎԸ

Թէոդոս Բ. որ ուղղափառներուն պաշտպանն էր, հրամայեց որ եկեղեցիները հաստատուն պահեն Նիկիոյ դաւանութիւնը: Իր նախորդին՝ Վաղեսի աքսորած ուղղափառները ետ կանչելով 381 Մայիսին, Կ. Պոլ-

սոյ մէջ հրաւիրեց երկրորդ տիեզերական ժողովը՝ Այս ժողովին ներկայ էին 150 հայրապետներ:

Ժողովը զբաղեցաւ Մակեդոն եպիսկոպոսի մոլորութիւնով, որ Ս. Հոգին Երրորդութեան երեք անձերէն մէկը չէր ընդուներ:

Այս մոլորութիւնը հոգեմարտութիւն ալ ըսուեցաւ: Ժողովը նշովեց Մակեդոնը և հաստատեց Ս. Հոգին Աստուածութիւնը: Իսկ Հաւատոյ Հանգանակին վրայ աւելցուց «Հաւատամք և ի Ս. Հոգին յանդէն և ի կատարեալն...»

Ժողովը Երուսաղէմի աթոռը պատրիարքութեան աստիճանին բարձրացուց:

Հայ եկեղեցին այս ժողովը կը տօնէ մեծ բարեշանի վերջին Շբ. օրը:

ԵՓԵՍՈՍԻ ԺՈՂՈՎԸ

430ին Կ. Պոլսոյ մէջ խնդիր եղաւ թէ Ս. Կոյսը Աստուծոյ մայր պէտք է կոչել թէ ոչ՝ պարզապէս մայր Քրիստոսի:

Այդ օրերուն Կ. Պոլսոյ պատրիարքն էր Նեստոր, որ Անտիօքի դպրոցին աշակերտներէն էր:

Նեստոր ինքն ալ Անտիօքի դպրոցին պէս Աղեքսանդրիացիներուն դէմ արտայայտուելու համար սկսաւ Ս. Կոյսը մայր Քրիստոսի կոչել և իրեն հետեւողներ ալ ունեցաւ:

Փոքր Թէոդոս 431 Յունիսին, Եփեսոսի մէջ երկու հարիւր վարդապետներով ժողով մը գումարեց, Նեստորի մոլորութիւնը քննելու համար: Ժողովը հաստատելով Նեստորի մոլորութիւնը, նշովեց զայն և հաստատեց ուղղափառ վարդապետութիւնը, որ է Քրիստոս Աստուած է և Ս. Կոյսն ալ Աստուածածին:

Այս ժողովին կը նախագահէր Ս. Կիւրեղ Աղեքսանդրիացի Հայրապետը:

Նեստոր ժողովին հրաւերին պատասխանած չէր, հետեւաբար ի բացակայութեան դատապարտուեցաւ: Թէոդոս պատրիարքական աթոռէն վար առնելով զինքը աքսորեց:

Հայ եկեղեցին այս ժողովը կը տօնէ Աստուածածնայ Շբ. օրը: Բոլոր այս տօներուն Մանկունքի ատեն վարագոյրով կը ծածկէ սեղանը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Առաջին հերետիկոսը ո՞վ եղաւ: Ի՞նչ կը քարոզէր: Նախապէս ո՞ր նշովուեցաւ այս մոլորութիւնը: Կոստանդիանոս պառակտումի մը առաջըր առնելու համար ի՞նչ խորհեցաւ: Ա. Բ. Գ. տիեզերական ժողովները ո՞ր գումարուեցան: Նիկիոյ մէջ ի՞նչ որոշումներ առին: Մակեդոն ի՞նչ կը քարոզէր: Ասոր մոլորութիւնը ե՞րբ դատապարտուեցաւ: Ո՞վ էր Նեստոր: Ի՞նչ կը քարոզէր. ե՞րբ և ո՞ր դատապարտուեցաւ:

Մեծն Կոստանդիանոս

2.

Վանական Կեսանի
Սկզբնառութիւնը — Ճգնարաններ

8

420 ին՝ Դեկոս կայսեր օրով, Եգիպտոսի քրիստոնեաներուն մէջ մեծ շարժում մը առաջ եկաւ։ Շատ մը հաւատացեալներ Թիբայիդի հեռաւոր վայրին մէջ առանձնանալով ինքզինքնին ազօթքի տուին։ Քիչ ատենէն անոնց շուրջը շատ մը անապատականներ հաւաքուեցան որոնք իրր սուրբեր ժողովուրդէն կը յարգուէին։

Ամենէն շատ յարգանքի արժանացողները Սիւնակեացները եղան, որոնք սիւներու վրայ կ'ապրէին։ Ասոնց մէջէն նշանաւոր եղան Սիմոն Անտիոքցին և Դանիէլ Կ. Պոլսեցին։ Առաջինը 30 տարի՝ ամառ և ձմեռ, 36 ոտք բարձրութիւն ունեցող սիւնի մը վրայ անցուց իր կեանքը։ Ասոնք ժողովուրդէն կը կերակրուէին։

Ժամանակ մը վերջ այս վայրերուն մէջ անապատականներու թիւը մինչեւ 76 հազարի հասաւ։ Բայց շուտով անկարգութիւններ առաջ եկան։ Ասոնցմէ ոմանք կամ բռնութեամբ և կամ զանազան ծիծաղաշարժ ձեւերով ժողովուրդէն կերակուր ձեռք կը բերէին։

Անտոն անուանով Եգիպտացի մը իր բոլոր հարստութիւնը աղքատներուն բաժնելով Գերեզմաննոց ըսուած վայրը առանձնացաւ։ Ասոր առաջին գործը եղաւ անապատականները ժողովել և զանոնք իրիստ աշխատութեան և աղօթքի ստիպել։ Ասոր աշակերտը Պա-

քոմիոս Նեղոսի մէկ կղզիին մէջ 3000 վանականներ ժողովելով հիմը դրաւ վանական կեանքին։

Պաքոմիոս կիներու համար ալ վանք մը հիմնեց, որ Նոն կը կոչուէր և որ Եգիպտացիներու լեզուով մաքուր կը նշանակէր։

Ասոր օրինակին հետեւեցաւ Հելարիոն՝ Գաղայի անապատին մէջ, Ս. Բարսեղ Մեծ՝ Նէոյի մէջ (Կեսարիա)։

Ս. Բարսեղ վանական կեանքին կազմակերպիչը կը նկատուի։ Ասոր վանականները պարտաւոր էին պահք պահել, աղօթել ու աշխատիլ մերթ արուեստով և մերթ երկրագործութեամբ։

Վանականութիւնը արեւմուտքի մէջ ալ շատ շուտով տարածուեցաւ։ Ան կազմակերպուեցաւ Բենեդիկտոսի ձեռքով որ իր ուսումը Հռովմ առած էր։ Վանական ըլլալու համար պայման էր տարի մը փորձութեան ենթարկուիլ։

Թէպէտ վանականութիւնը իր ինչ ինչ թերութիւնները ունեցաւ, բայց վանքերը պատեւազմներու և հալածանքներու ժամանակ աղէտեալները սփոփելու վայրեր դարձան։

Այդ մենաստաններուն մէջ երիտասարդները ուսում, աղքատները խնամք, հարստահարեալները ապաստանարան, յուսահատները մխիթարութիւն կը գտնէին։

Ընդհանուր աղէտքներու ժամանակ ասոնք քաղաքները կ'իջնէին ժողովուրդը սփոփելու և կամ Աստուծոյ դատաստանը յիշեցնելու համար մեղաւորներուն։

Իսկ մեր մէջ վանքերու հիմնադիրը եղած է Մեծն Ներսէս։

Արեւմուտքի մէջ՝ Թ. դարուն, վանականները մեծամեծ ծառայութիւններ կը մատուցանէին մարդկու-

թեան՝ կրթութիւնը տարածելով, որքերն ու այրիները հոգալով: Այս պատճառով նուիրատուները կը շատնային, վանքերը կը բազմապատկուէին:

Այդ օրերուն Քրիստոսի 1000 թուականը մօտեցած ըլլալով, լուր մը տարածուեցաւ թէ աշխարհս պիտի կործանի: Այս լուրին վրայ վանականներու թիւը հարիւր հազարի բարձրացաւ և զոհողութիւններն ու նուիրատուութիւնները առատացան:

Վանականները իրենց յատուկ եկեղեցիներն ու վանահայրերը ունէին որոնք եպիսկոպոսական իրաւասութիւններ կը վայելէին և նոյնիսկ անոնցմէ ալ անկախ էին, բայց հարստութիւնն ու պատիւը ապակոնեցին զիրենք: Վանքերու ճոխութիւնը այնպիսի մարդիկ հրապուրեց որոնք տարբեր հոգւով վառուած էին: Ասոնք պատճառ եղան որ վանական կեանքը խոնգարուի: Այս անկարգութիւններուն առաջքը առնելու համար խիստ միջոցներու դիմելու պէտք եղաւ:

Արեւմուտքի մէջ գտնուող գլխաւոր միաբանութիւնները հետեւեալներն են.

Ասպնջականաց Կարգ. — Կամ Ս. Յովհաննու Ասպետութիւն. — Որոնք պարտք կը համարէին աղքատներուն և ուխտաւորներուն վրայ հսկել, և որքերն ու այրիները պաշտպանել:

Տաճարականաց Կարգ. — Այս կարգը հաստատուած էր Ս. Գերեզմանը պաշտպանելու համար: Բայց վերջէն շատ հարստացած ըլլալուն՝ Փիլիպպոս Գեղեցիկ թագաւորը Կղեմէս Է. պապին մեղսակցութեամբ ջնջեց զայն և անոր հարստութիւնը իւրացուց:

Տեւտոնեանց Կարգ. — Ասիկա իր ուղղութիւնը սկիզբէն փոխեց:

Փրանկիսկեանց Կարգ. — Ասոնք պապին պաշտպաններն էին:

Ճգնաբան մը

Դոմինիկեան Կարգ. — Քարոզելու պաշտօնն ունէին: Ասոնց յղացումն եղաւ հաւատաւորներ իւրօր:

Ասոնցմէ զատ կային նաեւ Կարմեղեան և Օգոստինեան Կարգերը:

Այս միաբանութիւնները օգտակար եղած են ուսում տարածելով և քրիստոնէութիւնը քարոզելով:

ՀԱՐՑՈՒՄԵՆԻ. — Ճգնաւորական շարժումը առաջին անգամ ո՞ր տեղի ունեցաւ: Ամենէն շատ որոնք ժողովուրդէն կը յարգուէին: Վանական կեանքի հիմնադիրը ո՞վ եղաւ: Նոն ի՞նչ կը նշանակէ: Ո՞վ կազմակերպեց վանական կեանքը: Արեւմուտքի վանականութեան հիմնադիրը ո՞վ եղաւ: Վանական կեանքը ի՞նչ առաւելութիւններ ունեցաւ: Ան ո՞ր թուականին աւելի ծաւալ գտաւ: Արեւմուտքի մէջ գտնուող գլխաւոր միաբանութիւնները որոնք էին: Ի՞նչ դեր կատարեցին ասոնք:

Է.

Ընդհ. եկեղեցւոյ Յունասիոս Նշանաւոր Վարդապետները

Ս. ԱԹԱՆԱՍ

Ընդհանուր եկեղեցին տիեզերական ժողովներու տաթիւ եղած վիճաբանութիւններու ընթացքին ունեցաւ իր հոյակապ մատենագիրները, որոնցմէ ոմանց կեանքը կուտանք ամփոփ կերպով:

Ս. Աթանաս ծնած է 296ին Աղեքսանդրիոյ մէջ: Ան նշանաւոր եղաւ իր քրիստոնէական եռանդով երբ դեռ սարկուազ էր: Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոսին ընկերացաւ Նիկիոյ Տիեզերական ժողովին մասնակցելու համար:

Նիկիոյ մէջ մեծ ճարտարութեամբ պաշտպանեց Փրկչի Աստուածութիւնը: Վերադարձին Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոսը իր մահուան անկողնոյն մօտ կանչելով զինքը իրեն յաջորդ նշանակեց: Հակառակ Աթանասի ընդդիմութեանը ժողովուրդը միաձայնութեամբ ստիպեց զինքը որպէսզի ընդունի այդ բարձր պաշտօնը:

Նախախնամութիւնը զինքը Աղեքսանդրիոյ եպիսկոպոսական գահը բարձրացնելով ժամանակ մը քրիստոնէութեան գլուխ կարգած եղաւ, որովհետեւ այդ դարերուն Ասիոյ և Եւրոպայի եկեղեցիները անկէ է որ իրենց ուղղութիւնն ու հրահանգները կ'ստանային:

Նիկիոյ ժողովէն վերջ իրեն դէմ թշնամացան Նիկոմիդացի և Կեսարացի Նեստորական եպիսկոպոսները: Ասոնք ամէն տեսակ մեքենայութիւններու դիմեցին. այնպիսի ամբաստանութիւններ յերիւրեցին որ

Կոստանդիանոս կայսրը՝ մասամբ համոզուելով՝ հրամայեց Աթանասին որ Տիւրոս գոյ ինքզինքը թշնամիներուն առջեւ պաշտպանելու համար:

Ս. Աթանաս

Թշնամիները կը զրպարտէին Աթանասը Արսէն առնելով եպիսկոպոս մը մեռցուցած ըլլալու ոճրագոր-

ծուծիւնով, եւ իբր փաստ քոստցած բազուկ մը մէջ-
տեղ հանեցին, իբր թէ Արսէն եպիսկոպոսինը եղած ըլ-
լարս Աթանաս առանց չփոթելու հարցուց թէ ներկա-
ներէն որեւէ մէկը կը ճանչնա՞յ յիշեալ եպիսկոպոսը :
Երբ հաստատական պատասխան տուաւ, գնաց դահլիճին
դուռը բացաւ և վերարկուին մէջ փաթթուած մէկը
ներս կանչեց : Անձանօթին վրայի վերարկուն վար առ-
նելով հարցուց. արդեօք տ՞ոյս մարդն է որուն համար
կ'ամբաստանէք զիս :

Արսէն եպիսկոպոսը մեծ ճարտարութեամբ փա-
խած էր Արիոսականներու թաքստոցէն՝ ուր զինքը
պահած էին սրպէսզի Աթանասը հարուածեն : Բայց
անկէ փախչելով եկած էր Աթանասի օգնելու որպէսզի
իր դատը պաշտպանէ :

Հակառակ այս յայտնի զրպարտութեան Աթանաս
դարձեալ աքսորուեցաւ, և Կոստանդիանոսի մահէն
վերջը միայն կրցաւ Աղեքսանդրիա վերադառնալ :

Արիոսականները Կոստանդիանոսի յաջորդ Կոս-
տանսի պաշտպանութենէն օգտուելով՝ 341ին դարձեալ
պաշտօնէ զրկեցին զինքը և իր տեղը բռնաւոր եպիս-
կոպոս մը նշանակեցին :

Այս անգամ Հռովմ աքսորուեցաւ : Բայց քիչ ետ-
քը Կոստանդիանոս իր Կոստանս եղբորմէն խնդրեց որ
Աթանասը իր պաշտօնին մէջ վերահաստատէ. բայց երբ
Կոստանս՝ որ թունդ Արիոսական մըն էր, միանձման
գահ բարձրացաւ, Արիոսականներու դրդումով Աթա-
նասը ուզեց դարձեալ աքսորել : Այս անգամ սակայն
հաւատացեալները զայն Թերապիդ փախցուցին, ուր վեց
տարի մենաստանէ մենաստան զինքը պահեցին մինչեւ
կայսեր մահը :

Յուլիանոս Ուրացող երբ գահ բարձրացաւ, բոլոր
աքսորուած եպիսկոպոսները իրենց տեղը վերադար-
ցուց այն յոյսով թէ երկու հակառակորդ կողմերը ի-

րար հալածելով քրիստոնէութեան վերջ մը պիտի
տային. բայց իր յոյսը ի դերեւ ելաւ որովհետեւ Ա-
թանաս երբ իր տիտոս վերադարձաւ, քաղցրութեամբ
և անյիշատակութեամբ վարուեցաւ իր հակառակորդ-
ներուն հետ : Յուլիանոս յուսախաբ հրամայեց Աթա-
նասը դարձեալ աքսորել :

Իր յաջորդ Վաղէնտիոս կայսրն ալ ուզեց աքսո-
րել զայն. բայց Աղեքսանդրիացիներէն վախճալով ետ
կեցաւ իր մտադրութենէն :

Աթանաս մեռաւ 373ին :

Քրիստոնէայ եկեղեցին իրեն պէս հոյակապ դէմք
մը ունեցած չէ : Ան իր դարուն ամենէն պերճախօս և
անպարտելի ախոյեանն եղաւ եկեղեցիին : Ան ոչ միայն
մեծ մատենագիր մը եղաւ, այլ և համոզուած ջատա-
գովը Աստուծոյ Որդւոյն յաւիտենական Աստուածու-
թեան :

Արիոսականներու մշտաները պարզելով, աշխար-
հային և հոգեւոր իշխանութիւնները իրարու հետ չը-
փոթող կայսրին դէմ պաշտպանելով եկեղեցին, մեծ
ծառայութիւն մատուց քրիստոնէութեան :

Գրած է ջատագովական մը Կոստանս կայսեր,
Մեկնութիւններ, Անտոնի կեանքը, եւն :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶԱՅԻ

Գրիգոր Նազիանզացի՝ որ աստուածաբան ալ կը
կոչուի, ծնած է Կապադովկիոյ Նազիանց քաղաքի մէջ
330ին : Անիկա իր ուսումը կատարելագործած է Պա-
ղեստինի Կեսարիա քաղաքին մէջ, ապա անցած է Ա-
ղեքսանդրիա և Աթէնք : Հոս կը հանդիպի իր հայրե-
նակցին՝ Ս. Բարսեղին, որուն հետ բարեկամութեան
անխաղի կապերով կը կապուի : Ս. Բարսեղին հետ

քանի մը տարի ճգնաւորական կեանք մը վարելէ վերջ հայրենիք կը վերադառնայ ուր իր եպիսկոպոս հօրմէն քահանայ կը ձեռնադրուի:

Եպիսկոպոսանալէ վերջ Պոլիս կը հրաւիրուի ուղղադաւան հօտը հովուելու համար: Այս նոր միջավայրին մէջ շուտով իր դէմ հակառակութիւնները կը շատնան: Բայց երբ Թէոդոս կայսրը գահ բարձրացաւ և Արիոսականները հալածեց՝ Գրիգոր Պոլսոյ Ս. Սօֆիոս մայր եկեղեցիին եպիսկոպոսը եղաւ:

Իր դէմ հանուած հակառակութիւնները շատնալով նոյնիսկ կայսրէն լքուեցաւ: Գրիգոր ստիպուած հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն և իր հայրենիքը վերադարձաւ:

Հոն ճգնողական կեանք մը վարելով ինքզինքը գրական աշխատութեան նուիրեց:

Իր գործերը մինչեւ այսօր իր գեղեցիկ հանձարին վկաներն են: Ան գրած է յիսուսէ աւելի քարոզներ և զանազան քերթուածներ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էր Աթանաս: Ո՞ր ժողովին մասնակցեցաւ: Իր հակառակորդները ի՞նչ վերագրեցին իրեն: Քանի՞ անգամ արտորուեցաւ: Ե՞րբ մեռաւ: Աթանաս իբր ի՞նչ նշանաւոր եղած է:

Ո՞վ էր Գրիգոր Նազիանզացի: Ո՞ւր առաւ իր ուսումը: Ի՞նչ պաշտօններ վարեց: Իր վերջին օրերը ո՞ւր առանձնացաւ: Ինչե՞ր գրած է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

Յովհաննէս Ոսկեբերան ծնաւ 347ին Անտիօքի մէջ՝ քրիստոնէայ ընտանիքէ մը: Հայրը որ զօրապետ էր՝ քիչ ետքը մեռաւ: Մայրը քսան տարեկանին այրի մնալով իր կեանքը զաւկին դաստիարակութեան նուիրեց: Իր զաւկին քրիստոնէական ուսում տալէ վերջ հեթանոս Լիբիանոսին քովը զրկեց օրպէսզի անոր աշ-

ւանդած դասերուն հետեւիւ Լիբիանոս այնչափ կը գը-
նահատէր Ոսկեբերանի տաղանդը որ ցաւելով կ'ըսէր.
«Դպրոցս իրեն պիտի յանձնէի եթէ քրիստոնեաները
մեզմէ յափշտակած չըլլային զինքը»:

Յովհաննէս քանի մը տարի փաստաբանութեամբ
զբաղելէ վերջ ինքզինքը Ս. Գրքի ուսումնասիրու-
թեան տուաւ:

Ան նախապէս դպիր եղաւ, բայց աւելի կը նա-
խընտրէր ճգնաւորական կեանքը: Այս փափաքը իրա-
կանացաւ իր մօրը մահէն վերջ, որովհետեւ մայրը իր
արցունքներով միշտ արգելք եղած էր: Վեց տարի Ա-
սորեստանի լեռներուն վրայ առանձնութեան մէջ ապ-
րեցաւ, ինքզինքը պատրաստելով անձնուրացութեան:
Հոս է որ քրեց քահանայութեան վրայ իր հրաշալի
երկը:

Բայց չափազանց պահեցողութիւնը քայքայած ըլ-
լալով իր առողջութիւնը, օտիպուած դարձեալ Անտիոք
վերադարձաւ:

Փլաբիանոս եպիսկոպոսը զինքը քահանայ ձեռ-
նադրելով քարոզչութեան պաշտօնն ալ տուաւ: Ան այս
մարդին մէջ եւս մեծ համբաւ ստացաւ:

397ին Պոլսոյ արքեպիսկոպոսը մեռած ըլլալով
ժողովուրդը փափաքեցաւ զինքը այդ բարձր պաշտօ-
նին կոչել: Բայց վախնալով որ կը մերժէ իր հօտէն
բաժնուիլ խորամանկութեան դիմեցին: Խորհրդակ-
ցութեան մը համար Պոլիս հրաւիրելով հոն պահեցին
զինքը:

Բայց իր անաչառ վարմունքը մեծատուններու
նկատմամբ՝ և համակրանքը հալածուած ժողովուրդին
հանդէպ, մեծ փոթորիկ մը չղթաղերծեցին իր դէմ:
Յովհաննէս պալատականներու և ազնուականներու
տուած դրամները մերժելով սկսաւ իր պալատի և

նոյնիսկ եկեղեցիին զարդերը ծախել և դրամը աղ-
քատներուն բաժնել:

Իր յարաբերութիւնները խղած ըլլալով բարձր
դասակարգին հետ, սկսաւ համարձակօրէն քննադատել
արքունիքը և ազնուականութիւնը:

Ասկէ վերջ Ոսկեբերան հեռացածէ ընկերութենէն
հեռանալով եպիսկոպոսատունը մեկնատանի մը վերա-
ծեց, ուր ոչ ոքի հետ, կը տեսնուէր:

Այս բոլոր երեւոյթները զանազան մեկնութիւն-
ներու տեղի տալով գիշեր մը զինքը գաղտնի աքսո-
րեցին: Ժողովուրդը իմանալով՝ օտքի ելաւ և իր սի-
րելի եպիսկոպոսը պահանջեց: Թագուհին վախնալով
ժողովուրդի սպառնալիքէն ստիպուեցաւ ետ կանչել
զայն:

Ոսկեբերան Էւտոքսիա Թագուհիին տուչեւ չնուա-
տացաւ: Վերջինս Քաղկեդոնի մօտ՝ կաղնիի մը տակը,
ժողով գումարել տալով Ոսկեբերանը կայսրութեան
հեռաւոր մէկ վայրը՝ Կոկիսոն, աքսորել տուաւ:

Համբան կրած զանազան տառապանքները քայ-
քայեցին իր առողջութիւնը: Վախճանեցաւ 407 Սեպ-
տեմբեր 17ին:

Քանի մը տարի վերջը իր նշխարները Պոլիս տա-
նելով սուրբերու կարգը դասեցին զինքը:

Ձգած է չափ մը տառնաբանութիւններ, բայց
իր գործերէն ամենէն չափ սիրուածներն են քահա-
նայութեան և նախախնամութեան վրայ գրուածները:

Ս. ԲԱՐՍԵՂ

Ծնած է Կեսարիոյ մէջ 299ին։ Ան քրիստոնեայ ընտանիքի մը զաւակն ըլլալով աստուածապաշտութեան մէջ կրթուեցաւ։

Իր ուսումը Պոլիս առնելէ վերջ Աթէնք անցաւ։ Այնտեղ Գրիգոր Նիւսացիին ծանօթացաւ։ Իրենց դասընկերներէն էր Յուլիանոս Ուրացող կայսրը։

Երեսուն տարեկանին հայրենիք վերադառնալով սկսաւ ճարտասանութեան և իրաւագիտութեան դաս տալ։

357ին Պոնտոսի մէկ անապատը քաշուելով հոն

վաճառք մը հիմնեց և վանական կանոններ հաստատեց։

380ին Կեսարիոյ եպիսկոպոսութեան կանչուեցաւ։ Ան մեծ եռանդով քրիստոնէութիւնը պաշտպանեց Վասիլի և Սիրիոսականներու դէմ։

Վախճանեցաւ 389ին։ Գրած է ճառեր, նամակներ և մեկնութիւններ, որոնց մէջ նշանաւոր է մեկնութիւն վեցօրեայ արարչութեանը։

Ս. ԵՓՐԵՄ

Ծնած է Միջագետքի Մծբին քաղաքին մէջ 320ին։ Կրօնական ըլլալէն վերջ Եղեսիոյ մօտերը անապատ մը կը քաշուի։ Գրած է մեկնութիւններ և այլ երկեր։ Խուրի տիպոսը տրուեցաւ իրեն որ վերծանող կը նշանակէ։

Ս. ԵԻՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՑԻ

Եւսեբիոս Մեծն Կոստանդիանոսի բարեկամն էր որուն կենսագրութիւնն ալ գրած է։ Իր նշանաւոր գործերէն մէկն է Քրիստոնէութեան պատմութիւնը մինչեւ 324 թուականը։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՛ւր ծնաւ Ոսկեբերան։ Իր ուսումը որո՞ւն քով աւարտեց։ Լիբիանոս ի՞նչ կ'ըսէր իրեն համար։ Յովհաննէս իր քրիստոնէական առաջին կեանքը ո՞ւր անցուց։ Ի՞նչպէս զինքը Պոլսոյ պատրիարք ըրին։ Յովհաննէս ինչո՞ւ չսիրուեցաւ։ Ո՞վ էր որ զինքը արքայրեց։ Ո՛ւր։ Իր մահէն վերջ իր նշխարները ո՞ւր փոխադրեցին։

Ո՞վ էր Ս. Բարսեղ։ Ո՛ւր առաւ իր ուսումը։ Որո՞նք եղան իր դասընկերները։ Ի՞նչ պաշտօններ վարեց։ Ո՞վ էր Ս. Եփրեմ։ Ի՞նչ գրած է։ Ո՞վ է Եւսեբիոս։ Ինչո՞ր գրած է։

Ը.

Ընդհ. Եկեղեցւոյ Լասինախօս
Նշանաւոր Վարդապետներ

Ս. ՇԻԼԱՐԻՈՆ

Ս. Հիլարիոն Արիտականներու դէմ աներկիւղ
կերպով քրիստոնէութիւնը (ճշմարտութիւնը) պաշտ-
պանած ըլլալուն համար՝ Սրբեմութի Սթանասը կոչ-
ուեցաւ:

Ծնած է Փռլաթէի մէջ: Հետեւած է փիլիսոփա-
յութեան: Բայց իր ուսման ծարուր չկրնալով յաղե-
ցնել, քրիստոնէութիւնը նդունեց և ինքզինքը աը-
լաւ Ս. Գրքի ուսումնասիրութեան:

Եպիսկոպոս ձեռնադրուելէ վերջ իր հայրենակից-
ներէն հովիւ ընտրուեցաւ: Բայց շուտով Կոստանս
թագաւորի հակառակութիւնը հրաւիրեց իր վրայ:
Կոստանս զինք Փռլաթիա աքսորեց, ուր գրեց Ս. Եր-
րորդութեան վրայ իր նշանաւոր երկը: Գրած է նաեւ
Մատթէոսի Աւետարանին և Սաղմոսի մեկնութիւն-
ները:

Յուլիանոսի օրով Հռովմ վերադառնալով իր կեան-
քը կնքեց 367ին:

Ս. ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ

Ս. Ամբրոսիոս ծնաւ Տրիէրի մէջ 340ին: Հայրը
Գաղղիոյ կուսակալն էր, իսկ ինք Միլանի մէջ՝ ար-
քունի գործակալ:

Օր մը՝ եպիսկոպոսական ընտրութեան մը առթիւ,
ժողովուրդին մէջ մեծ յուզում մը առաջ եկաւ: Ամբ-
րոսիոս բեմ ելլելով ժողովուրդը յորդորեց որ հան-
դարաւ Մէկէն ձայն մը լսուեցաւ ամբոսին մէջէն որ
կ'ըսէր. Թո՛ղ Ամբրոսիոսը մեր եպիսկոպոսը ըլլայ: Իս-
կոյն բոլորը ձայնակցեցան: Ամբրոսիոս գիւղ մը փա-
խաւ որպէսզի զինքը չընտրեն: Բայց եկեղեցին հաս-
տատուն մնաց իր ընտրութեան վրայ և Վաղինաիոս
վաւերացուց զայն:

Ամբրոսիոս ճարահատ՝ մկրտուելով Միլանի աթո-
ռին վրայ եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ:

Ս. Ամբրոսիոս իր ինչքերը աղքատներուն բաժ-

Ս. ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ

նեց, իսկ իր կալուածներուն տեսչութիւնը իր եղբօրը յանձնեց: Ասկէ վերջ ինքզինքը Ս. Գրքի ուսումնասիրութեան տուաւ:

Ամբրոսիոս մէկ կողմէն նորահաւատներով՝ միւս կողմէն մարդասիրական գործերով կը զբաղէր: Իր անձը կարեւոր պիտոյքներէն կը զրկէր որպէսզի կարողանայ բարբարոսներու ձեռքը ինկած գերիները ազատել:

Գոթացիները երբ Թրակիա մտան շատ մը գերիներ տարին իրենց հետը: Ամբրոսիոս ոչ միայն փոխառութիւն ըրաւ այլ և եկեղեցիին անօթներն ալ ծախեց որպէսզի զանոնք ազատագրէ:

Անիկա Արիոսականներու դէմ ալ պայքարեցաւ, մասնաւորապէս Յուստինէ կայսրուհիին դէմ, որ զինքը աքսորել հրամայեց: Ամբրոսիոս ապաստանեցաւ եկեղեցին ուր ժողովուրդը զինքը շրջապատելով արգելք եղաւ զինուորներուն զինքը ձերբակալելու:

Ուրիշ անգամ մը՝ Թէոդոս կայսեր օրով, խռովութիւն մը ծագեցաւ Թեսաղոնիկէի մէջ: Այդ առթիւ քանի մը սպաներ սպաննուած ըլլալով կայսրը ուզեց արիւնահեղութեամբ լուծել իր վրէժը: Ամբրոսիոս միջնորդեց կայսեր մօտ և աղէտքին առաջքը առաւ: Կայսրը սակայն, խոստումը չպահեց, 7000 հոգի իր զինուորներուն վրէժխնդրութեան յանձնեց: Ամբրոսիոս վշտացած նամակ մը գրեց Թէոդոսի ըսելով. Բանադրուած ես և ազատում չունիս, մինչեւ որ ոճիրը հրապարակաւ չխոստովանիս: Թէոդոս ութը ամիս հաղորդութենէ զրկուեցաւ: Վերջապէս իր յանցանքը խոստովանեցաւ և եկեղեցիին դրան առջեւ իր զգեստները հանելով ծոնկի եկաւ և սկսաւ Սաղմոսի հետեւեալ բառերը արտասանել. «Մերձեցաւ անձն իմ՝ հող, կեցո զիս ըստ բանի քում»: Բոլոր ժողովուրդը լալով կայսրին կը ձայնակցէր:

Ամբրոսիոս մեռաւ 397ին, 23 տարի եպիսկոպոսական պաշտօն վարելէ վերջը:

Իր երկասիրութիւններն են.

Յաղագս պարտուց պաշտօնէից, Կուսութեան, Հաւատոյ և Հոգւոյն Սրբոյ վրայ գրածները:

պոյնտ

Ս. ՀԵՐՈՆԻՄՈՍ

Ս. Հերոնիմոս Լատին եկեղեցիին չորս մեծ վարդապետներէն է: Ծնած է Դալմատիոյ Սարիտոն քաղաքին մէջ: Հռովմ երթալով հոն դպրութեան և գիտութեանց հետեւեցաւ:

Ճամբորդած է Գաղիա, Ասիա և այցելած է Ս. անդերը: Վերադարձի ճամբուն վրայ Անտիոքի եպիսկոպոսէն քահանայ ձեռնադրուեցաւ: Հռովմ վերադարձին Դամասոս եպիսկոպոսին քարտուղարը եղաւ: Այդ

աթիւ իրեն յանձնուեցաւ Ս. Գիրքը Լատիներէնի թարգմանելու պաշտօնը:

Անիկա դէմ էր աշխարհիկ ոգիին եկեղեցիէններս մտնելուն: Հերոնիմոս հաւատացեալներուն ճգնաւորական կեանք, հսկում, ծոմապահութիւն և տեսակ տեսակ խստութիւններ կը յանձնարարէր: Ասոր համար շատ մը թշնամիներ ունեցաւ:

Երբ Դամասոս մեռաւ Հերոնիմոս թողուց Հռովմը և դէպի արեւելք ճամբորդելով Բեթղեմի մէջ հաստատուեցաւ և հոն անցուց իր կեանքի մնացած մասը:

Հերոնիմոս մեծ ծառայութիւն մը ւրած եղաւ Լատին եկեղեցիին Ս. Գիրքը Լատիներէնի թարգմանելով, որ Վուլկաթա կը կոչուի:

Վախճանեցաւ 420 ին՝ 90 տարեկանին:

Ս. ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ

Ծնած է Նումիդիոյ Տակաստ քաղաքին մէջ: Հայրը հեթանոս էր իսկ մայրը քրիստոնեայ բարեպաշտուհի մը, որ իր զաւկին բարեպաշտութեան ոգին ներշնչեց:

Օգոստինոս շատ ուշ կարգաւ սորվեցաւ: Ան 16 տարեկան էր երբ կարթագինէ ղրկուեցաւ իր ուսումը շարունակելու համար: Բայց հոն՝ 14 տարի, շատ զեղխ կեանք մը ապրեցաւ: Ամուսնանալով զաւակ մըն ալ ունեցաւ որ վերջէն իր մխիթարութիւնը եղաւ:

Օգոստինոս բոլոր փիլիսոփայութիւնները կը կարդար ու կը քննէր, ճշմարտութիւնը և իմաստութիւնը գտնելու համար, բայց ոչ մէկ փիլիսոփայական զըրեւածք զինքը կը գոհացնէր:

Օր մը Մանիքեցիներու հետ յարաբերութեան մտնելով սիրեց անոնց վարդապետութիւնը և այդ ազանդը ընդունեց. որովհետեւ անոնք կ'ըսէին թէ երբ մարդս կը մեղանչէ՝ իր մարմինն է որ մեղք կը գործէ որ մարդուս ամենէն վատ մասն է, իսկ միւս մասը՝ հոգին, ոչ մեղսակից և ոչ ալ գիտակից է մեղքին, ուրեմն մարդս ուղած ինչ չափ մեղք կ'ընայ գործել:

Օգոստինոս Հռովմ անցաւ հոն կանչուած ըլլալով որպէս հռետորութեան ուսուցիչ: Հոս Ամբրոսիոսի ծանօթանալով անոր բարութենէն և առաքինութենէն գրաւուեցաւ:

Սկսաւ Պօղոսի թուղթերը կարդալով շնորհաց վարդապետութեան իմաստը հասկնալ:

Մայրը որ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէր զաւակին հոգեկան փոփոխութեանը, օր մը իր սիրտը բացաւ Ամբրոսիոսի վերջինս զինքը քաջալերեց ըսելով. «Մի թարուէ, քանի որ զաւակդ այդքան աղօթքի ետեւէն է, մօտ է անոր փրկութիւնը» Իրաւ ալ քանի մը օր ետքը երբ Ափրիկեցի բարեկամ մը ճգնաւորական կեանքի առաւելութիւնները կը թուէր, Օգոստինոս աղաղակեց. «Մենք ի՞նչ կ'ընենք որ, տգէտները կը յափշտակեն Աստուծոյ արքայութիւնը և մենք մեր բոլոր գիտութիւններով մեր մեղքերուն մէջ կը մնանք»:

Այս խօսքերէն վերջ պարտէզի մէկ անկիւնը երեսի վրայ ինկած սկսաւ աղօթել: Այդ պահուն դրացի մանուկ մը հետեւեալ երգը կ'երգէր. «Ա՛ռ, կարդա՛, առ և կարդա» Այդ ձայնը նախախնամութեան մէկ ազդարարութիւնը կարծելով անմիջապէս Ս. Գիրքը բացաւ և հանդիպած առաջին գլուխը սկսաւ կարդալ:

Այդ մասը կը յանձնարարէր հեռու կենալ անառակութիւններէ և Բրիտանոսով ապրիլ: Այդ օրէն սկսեալ ինքզինքը կատարելապէս Աստուծոյ յանձնեց: Թողուց հռետորութիւնը և մօրը և քանի մը բարեկամներու

Ս. ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ

հետ քանի մը ամիս առանձնութեան մէջ ապրեցաւ: Յաջորդ տարին՝ Զատիկի առթիւ, մկրտուեցաւ իր Աղէտատ որդւոյն հետ:

Օգոստինոս իր մօրը մահէն վերջ բոլոր ունեցածը ծախելով Ափրիկէ անցաւ և հոն ժամանակ մըն ալ առանձնութեան մէջ ապրեցաւ: Այս առանձնութեան մէջ գրեց իր երկասիրութիւններէն ոմանք:

Քանի մը տարի վերջ Հեպպոն դարձաւ որովհետեւ այն տեղի եկեղեցին զինքը Աւրելիոս եպիսկոպոսին

օգնական նշանակած էր: Եպիսկոպոսին մահէն վերջինք տեղը անցաւ: Անկէ վերջ ինքզինքը նուիրեց եկեղեցիին բարգաւաճման և միեւնոյն տանն այդ օրերուն քրիստոնէութեան մէջ առաջ եկած հերետիկոսներու դէմ պայքարեցաւ:

Օգոստինոս ականատես եղաւ բարբարոսներու արշաւանքներուն, որոնք քայքայուած կայսրութեան հիմերը կը սուրսէին: Այդ առթիւ հաւատացեալները քաջալերելու համար «Յաղագս քաղաքին Աստուծոյ» անունով նշանաւոր գիրքը գրեց:

Վասն ճանեցաւ 470 ինչ իր միւս երկասիրութիւններուն մէջ նշանաւոր է «Խոստովանութիւն» անունով գիրքը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ էր Հիլարիոն, եկեղեցին որո՞նց դէմ պաշտպանած է, ինչե՞ր գրած է: Ո՞վ էր Ամբրոսիոս, ի՞նչ պարագաներու տակ եպիսկոպոս եղաւ: Ան ի՞նչ գործերով նշանաւոր եղաւ: Կայսեր քով որո՞նց համար միջնորդեց: Յաջողեցա՞ւ: Կայսրը պահե՞ց իր խոստումը: Ի՞նչ պատահեցաւ:

Հերոնիմոս ո՞ր առած էր իր ուսումը: Ո՞ր երկիրները պտտած էր: Ի՞նչ գործերով նշանաւոր եղաւ: Իր կեանքին վերջին օրերը ո՞ր անցուց:

Ո՞վ էր Օգոստինոս: Ի՞նչ բանի հետամուտ էր: Նախ ո՞ր ազանդին հետեւեցաւ: Ի՞նչպէս տեղի ունեցաւ իր քրիստոնէութեան դարձը: Մօրը մահէն վերջ ո՞ր առանձնացաւ: Իր օրով որո՞նք յարձակեցան կայսրութեան վրայ: Իր երկասիրութիւններէն ո՞ր մէկը նշանաւոր է:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ա.

Նուիրապետութիւնը

Քրիստոս հաստատեց եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը՝ ընտրելով տասներկու առաքեալներ:

Առաքեալները նախապէս իրենք է որ կը կատարէին ամէն պաշտօն, բայց երբ հաւատացեալները շատցան անոնք ստիպուեցան օգնականներ առնել, որոնք ձեռնադրուելով տեսուչ կամ եպիսկոպոս կոչուեցան:

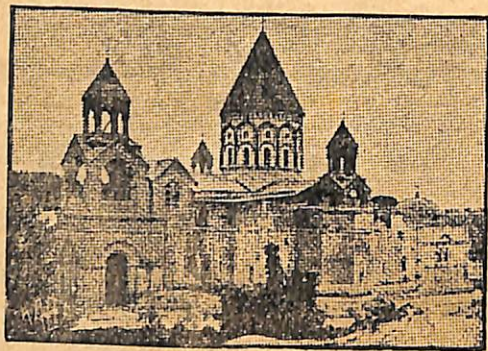
Մեր առաջին լուսաւորիչներն ալ նախապէս իրենք կը կատարէին ամէն պաշտօն, վերջէն է որ օգնականներ առին:

Հայոց եկեղեցիին ընդունած սկզբունքներուն համաձայն, եկեղեցական գերագոյն իշխանութիւնը կը պատկանի տիեզերական երեք ժողովներուն: Այդ իշխանութեան կամքը բացարձակ և պարտաւորիչ է դաւանական խնդիրներու մէջ, բոլոր եկեղեցիներու համար:

Նուիրապետութեան դասակարգութիւնը հետզհետէ կազմուեցաւ, քանի քրիստոնէութիւնը ընդարձակուեցաւ:

Նուիրապետութեան առաջին մասը կը կազմեն քահանայութեան աստիճանները, որոնք նախապէս չորս եղած են մինչեւ՝ Ռուբինեանց շրջանը: Ասկէ վերջ եօթնի կը բարձրանայ:

Հայ եկեղեցւոյ նուիրապետութեան աստիճաններն են. Հայրապետ կամ կաթողիկոս, Արք եպիսկոպոս, Եպիսկոպոս, Քոր եպիսկոպոս, Ծայրագոյն վարդապետ.

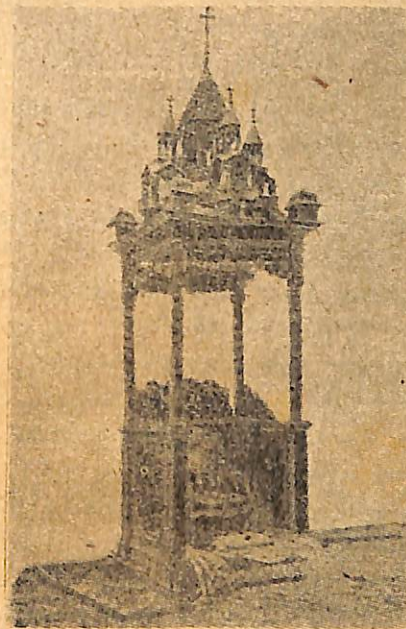

Մայր Տաճար Ս. Էջմիածնի

Վարդապետ, Արեղայ - քահանայ, Սարկաւազ, Կիսասարկաւազ, Դպիր, Զահրէկալ, Երգմենեցոցիչ, Դռնապան:

Կաթողիկոս կամ Հայրապետ. — Կաթողիկոսը կ'ընտրուի ամէն վիճակի առաջնորդներէն և աշխարհական պատգամաւորներէն: Անոր ընտրութեան կը մասնակցին նաեւ Էջմիածնոյ միաբաններուն կողմէ եօթը սինդոկականներ և եօթը երիցագոյն անդամներ: Ասկէ առաջ ընտրողական ժողովը երկու ընտրելի կը նշանակէր, անոնցմէ մէկուն ընտրութիւնը Ռուսիոյ Զարին վերապահուած էր: Այժմ այս ձեւակերպութիւնը դադարած է: Ժողովը մէկ հոգիի վրայ կը կեդրոնացընէ քուէն:

Կ. Պոլսոյ և Երուսաղէմի պատրիարքները Պոլսոյ ընդհանուր ժողովէն կ'ընտրուէին: Այժմ Երուսաղէմի Պատրիարքը կ'ընտրուի իր միաբանութեան կողմէ: Իսկ Կիլիկիոյ և Աղթամարի կաթողիկոսները իրենց վիճակային ընդհանուր ժողովներէն՝ որոնց կէսը աշխարհական և կէսը եկեղեցական կ'ըլլայ:

Կաթողիկոսական Դան Սուրբ Էջմիածնի

Եպիսկոպոս ձեռնադրելու և միւսոն օրհնելու իշխանութիւնը Աղթամարի և Սիսի կաթողիկոսներն ալ կը վայելեն, մի միայն իրենց թեմերու սահմաններուն մէջ: Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ պատրիարքութիւնները այդ իրաւասութիւնը չունին. իրենց թեմերուն համար պէտք եղած եպիսկոպոսական ձեռնա-

դրութիւններուն և միւսոնին համար էջմիածին կը դիմեն:

Կաթողիկոսը հայ եկեղեցւոյ կրօնական պետն է: Անոր անունը կը յիշուի բոլոր հայ եկեղեցիներուն մէջ: Իրեն կը հպատակին բոլոր հոգեւորականները:

Իր պաշտօնն է ձեռնադրել եպիսկոպոսը, օրհնել Ս. միւսնը, գումարել ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողովներ, վարձատրել արժանաւոր կրօնականները և պատժել անուղղանները:

Կաթողիկոսը ընտրուելէ վերջ կ'օծուի տաաներկու եպիսկոպոսներու ձեռքով:

Արք. տիտղոս մըն է որ կաթողիկոսը կը շնորհէ բազմարդիւն եպիսկոպոսներուն: Արք. աւագ եպիսկոպոս ալ կը նշանակէ: Արքեպիսկոպոսներ են Երուսաղէմի և Պոլսոյ պատրիարքները:

Հայաստանեայց եկեղեցիին պետը էջմիածին կը նստի, որովհետեւ հոն նստաւ առաջին հայրապետը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ: Բայց վերջէն՝ 540 տարի հոս ու հոն թափառելէ վերջ, իր տեղը վերադարձաւ 1441ին: Այդ թուականէն սկսեալ Աթոռը միշտ էջմիածին կը մնայ:

Հայոց հայրապետութեան ենթակայ էին Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսութիւնները: Առաջինը բաժնուեցաւ է. դարուն իսկ երկրորդը ԺԹ. դարուն ջնջուեցաւ:

Ժամանակի պատահարները սակայն երկրորդական թաւաններ ալ ստեղծեցին հայ եկեղեցւոյ մէջ: Աթոռին վերջնականապէս էջմիածին վերադարձին՝ Աղթամարի

Ս. էջմիածնի
Միւսնի Կաթսան

և Սիւսի մէջ կաթողիկոսութիւններ հաստատուեցան որոնք ժամանակ մը վերջ ճանչցան Մայր Աթոռի գերագահութիւնը:

Աղթամարի կաթողիկոսութեան իրաւասութիւնը կը տարածուէր Կաւաչի, Շատախի, Վանի, Խիզանի և Բաղէշի վրայ: Այժմ այս կաթողիկոսութիւնը դադարած է գոյութիւն ունենալէ:

Սոսյ աթոռին իրաւասութիւնը կը տարածուէր Ատանայի, Հալէպի, Սեբաստիոյ, Անգարայի և Խարբերդի կուսակալութեանց վրայ: Այժմ այս աթոռը Լիբանան հաստատուած է և իր իրաւասութիւնը կը տարածուի Պէյրութի, Դամասկոսի, Հալէպի, Ալէքսանտրէթի և Կիպրոսի վրայ:

Եպիսկոպոս.— Իր թեմէն ընտրուելէ վերջ՝ եթէ վարդապետ է, էջմիածին կը զրկուի կաթողիկոսէն օծուելու համար:

Եպիսկոպոսը իր թեմին գլուխն է կատարեալ իրաւասութեամբ: Երբ վարդապետ է կրնայ ստորակարգ պաշտօնեաներու ձեռնադրութիւնը հրամայել բայց ինք չի կրնար ձեռնադրել: Ամուսնական զատեր ալ կը տեսնէ զատաստանական խորհուրդին հետ, վճիռը ենթարկելով կաթողիկոսին կամ եպիսկոպոսին զատաստանին:

Եպիսկոպոսին պաշտօնն է թեմին կրօնական բոլոր գործերուն հսկել, պէտք եղած եկեղեցական պաշտօնեաները ձեռնադրել, եկեղեցւոյ հիմը օրհնել, պատկերներ, սեղաններ և այլ սրբազան անօթներ օծել: Կաթողիկոսը իրեն հովուական գաւազան և մատանի մը կուտայ, որ իր ճկոյթ մատին վրայ կը կրէ:

Քոր եպիսկոպոսը եպիսկոպոսի իշխանութեան տակ գաւառակի մը տեսուչն է:

Մայրաքոյնը վարդապետութեան բարձր ատիժանն է: Ասիկա քարոզելու և օժադլուխ գաւազան կրելու

իրաւունք ունի վարդապետը կը քարոզէ միայն:

Աբեղան և Բահանան միեւնոյն ձեւով կ'օծուին: Ասոնց միջեւ եղած տարբերութիւնը հետեւեալն է. առաջինը կոչուած է, իսկ վերջինը՝ ամուսնացեալ. առաջինը վանքերու մէջ կը բնակի և գլխով վերադարձ կը ծածկէ, իսկ վերջինը ժողովուրդին հետ կ'ապրի:

Քահանան իր թաղի ժողովուրդէն ընտրուելէ և եպիսկոպոսէն օծուելէ վերջ քառասուն օր խուցի մը մէջ կը քաշուի:

Քահանայացուները այրիի հետ կամ կրկին ամուսնացածներ պէտք չէ ըլլան: Սովորութիւն է որ աշխարհական մը ամուսնանալէ մէկ տարի վերջը քահանայ ըլլայ, իսկ տարիքը յիշուող անցնելու չէ: Պաշտօնն է օրական ժամերգութիւնը կատարել, հիւանդներուն այցելել, աղքատները հոգալ, մեռնողները թաղել, պսակը օրհնել:

Քահանայական փակեղ

Քահանայ մը կրնայ ըլլալ աւագ երեց, առաջնորդական փոխանորդ, կրօնական և ուրիշ ժողովներու ու խորհուրդներու անդամ: Այլի մնալէ վերջ կրնայ կուսակրօն դառնալ:

Քահանաները գաւազան կրելու իրաւունք չունին: Աւագ երէցները եկեղեցիներու մէջ հոգեւորական կարգապահութեան կը հսկեն: Ասոնք կաթողիկոսէն լանջախաչ և ծաղկեալ փիլոն կրելու ալ կ'արտօնուին:

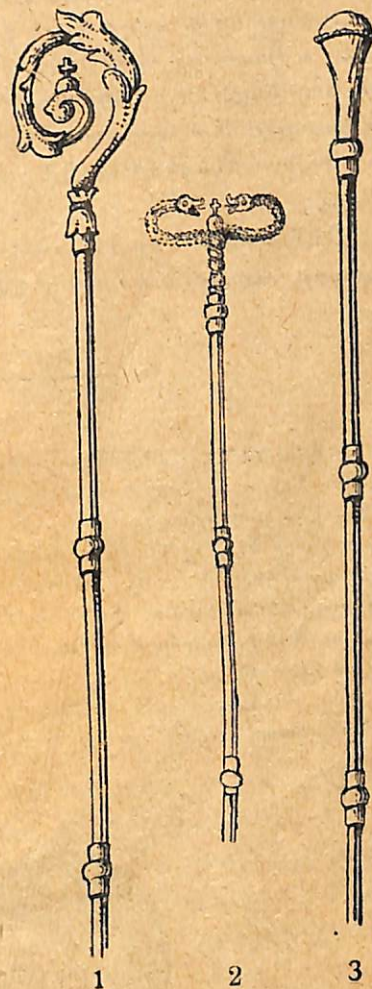
Քահանաները մարմնական թերութենէ զերծ և ուսեալ ըլլալու են:

Սարկաւագ. — Սարկաւագը ինչպէս նաեւ միւս ստորադաս պաշտօնեաները եպիսկոպոսէն կը ձեռնադրուին: Սարկաւագին պաշտօնն է այժմ պատարագին սպասարկել, Ս. Խորհուրդը վերաբերել, Աւետարանը կարդալ և Հուստոյ Հանգանակը ըսել:

Իր ձախ ուսին վրայ ուրար մը կը կրէ, որնչոնակ է Քրիստոսի լուծը կիսով կրելուն:

Այժմ քաղաքներու մէջ ինչ ինչ դժուարութիւններու համար՝ սարկաւագ չեն պահեր: Ասոնք վանքերու մէջ կը մնան: Ասոնք երեք տարինոյն աստիճանին վրայ կը մնան քահանայ ըլլալէ առաջ: Սարկաւագ ըլլալու համար քսանը երկու տարիքը լրացուցած ըլլալու է:

Կիսասարկաւագին պաշտօնն է պատարագի միջոցին սարկաւագին օգնել: Եկեղեցիին մէջ հետեւեալ սպասներն ու սրբազան անօթները կրնայ վեր-

1. — Հովուական գաւազան
2. — Վարդապետական գաւազան
3. — Ասա

ցընել դատարկ սկիհը, մաղղման, պատարագիչին
զգեստները և խորհրդատեարը:

Իր ձախ բաղուկին վրայ բաղկուրար մը կը կրէ:
Ջահընկալին պաշտօնն է ջահերը վառել, նշխարք
թխել և բաժակը պատրաստել:

Երգմենցոցիչը մկրտութեան ատեն հրաժարիմքը
կը կարդայ: Այս պաշտօնը ներկայիս գոյութիւն չունի:

Դպիրը եկեղեցիին մէջ շարականներ և սաղմոսներ
կ'երգէ:

Դոնապանին՝ որուն ժամկոչ ալ կ'ըսեն, պաշտօնն
է դուռը բանալ և գոցել և եկեղեցին մաքրել:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ո՞վ հաստատեց եկեղեցւոյ նուիրապետու-
թիւնը: Նուիրապետութեան առաջին մասը որո՞նք կը կազմեն:
Ե՞րբ եօթնի բարձրացաւ: Որո՞նք են եօթը աստիճանները: Ո՞վ է
կաթողիկոսը եւ ի՞նչ պաշտօն ունի: Ի՞նչ գիտես Արքեպիսկոպո-
սի եւ եպիսկոպոսի. Քոր եպիսկոպոսի, ծայրագոյն վարդապետի
եւ վարդապետի մասին: Քանի՞ կաթողիկոսական աթոռ ունինք:
Սիսի եւ Աղթամարի կաթողիկոսները ի՞նչպէս կազմուեցան: Ո՞ր
աթոռը գերագահ է:

Ի՞նչ գիտես քահանային, սարկաւազին, կիսատարկաւազին,
դպիրին, ջահընկալին, երգմենցոցիչին եւ դոնապանին մասին:

Բ.

Հայ եկեղեցւոյ Ներողամատենական Ոգին

Հատին եկեղեցին կը յայտարարէ թէ այն որ Հը-
ռոմէական եկեղեցիին անդամ չէ անոր համար յաւի-
տենական փրկութիւն չկայ: Իսկ Յոյն եկեղեցին թէ-
պէտ այս տեսակ յայտարարութիւն մը չընել, բայց կը
մերժէ իր ընդունած ձեւերէն դուրս՝ տարբեր կերպով
մատակարարուած խորհուրդները: Այս հիման վրայ
կրկին անգամ կը մկրտէ և կամ կը ձեռնադրէ իրեն
դիմող տարբեր եկեղեցիի անդամ մը:

Հայ եկեղեցին բնաւ այսպիսի աններող ոգի մը
չունի, չընդունիր որ որեւէ եկեղեցի՝ որչափ ալ ըն-
դարձակ ըլլայ ան, իրեն սեփականէ տիեզերական ե-
կեղեցիի նկարագիրը: Հայ եկեղեցին կը պնդէ սա տե-
սակէտին վրայ թէ բոլոր այն եկեղեցիները որոնք՝
«Միութիւն ի կարեւորս մեծ կանոնին» կը հետեւին,
այսինքն երեք տիեզերական ժողովներուն ընդունած
դաւանութիւնը ունին, անոնք հաւատարմապէս իրաւունք
ունին ընդհանուր եկեղեցիի մաս կազմելու:

Հատ այս յայտարարութեան, մեր եկեղեցին կ'ըն-
դունի թէ բոլոր այն եկեղեցիները որոնք Երրորդու-
թեան, Մարգելութեան և Փրկագործութեան մասին
երեք տիեզերական ժողովներու դաւանութիւնը ունին,
անոնք ընդհանրական եկեղեցիին մաս կը կազմեն և
հետեւաբար կրնան իրենց հաւատացեալները յաւիտե-
նական փրկութեան առաջնորդել:

Կ'ընդունի նաեւ թէ՝ ասոնցմէ դուրս մնացած վար-
դապետական խնդիրներ կրնան ընդունուիլ կամ մեր-

ժողով, առանց ընդհանուր միութեան վնաս պատճառելու:

Մեր եկեղեցիին այս թոյլատու ոգին պատճառ եղած է որ շատ մը քարոզիչներ կարենան մեր ժողովուրդին մէջ ազատօրէն քարոզել և նոյնիսկ մարդորսութիւն ընել:

Հայ եկեղեցիին զաւակները իրենց մանկութենէն սկսեալ չեն լսած երբեք թէ հայ եկեղեցիէն դուրս ուրիշ եկեղեցիի մը պատկանող հաւատացեալ մը կը զրկուի յաւիտեանական կեանքէ, և կամ՝ եթէ իրմէ բաժնուելու ըլլայ, պատիժներու կ'ենթարկուի: Իր զաւակները կը սորվին թէ հերիք է որ մարդ եկեղեցիին էական դաւանութիւնը պահէ, բարի գործեր ընէ, իր գործերը Աւետարանի ոգիին համապատասխան ըլլան, այնպիսիին փրկութիւնը ապահով է:

Բայց հակառակ բոլոր այն դժուարութեանց, որ ունեցաւ օտար գործակալներու մեր մէջ ստեղծած կացութենէն մեր եկեղեցիին երբեք չհեռացաւ լայնախոհութեան և ազատամտութեան սկզբունքէն:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ. — Հռովմէական եկեղեցին ի՞նչ կը յայտարարէ: Յունական եկեղեցին նորդարծի մը համար ի՞նչ կարգադրութիւններ կ'ընէ: Մեր եկեղեցին ի՞նչ կը յայտարարէ: Մեր եկեղեցիին թոյլատու ոգիէն որո՞նք օգտուած են: Ի՞նչ կը սորվեցնէ:

Գ.

Հասոյթները

Եւ Անոնց Մասակարարութիւնը.
Աշխարհականներու Գործակցութիւնը

Հայ եկեղեցին հետեւեալ միջոցներով կ'ապահովէ իր հասոյթները, ժամերգութեան ատեն պնակ պատցընելով, դուռը գանձանակ դնելով, բանկալին մէջ մոմ ծախելով, զանազան ծիսակատարութեանց սովորներէն ստանալով ինչպէս կնուէնքի, պսակի, յուղարկաւորութեան, հոգեհանգստի, յիշատակի պատարագի եւն. եւն. ատեն:

Սովորութիւն է նաեւ դիւանական գործողութիւններու համար ալ տուրք մը գանձել ինչպէս վրկայագիրեր, վաւերացումներ, ծանուցագրեր տրուած ատենը: Բարեպաշտական ընծաներն ալ իր հասոյթին մաս կը կազմեն: Ասոնց մասնամասնութեան մասնէլ դժուար է, ոմանք դրամական նուէրներ են, իսկ ոմանք՝ սպասներ, զարդեղէններ նոյնիսկ կալուածներ:

Ասոնց մատակարարութեան հոգը թաղական խորհուրդին յանձնուած է:

Վանքերու հասոյթներուն մաս կը կազմեն պսղին որ իր շուրջը գտնուող գիւղերէն հողագործական և անասնաբուժական արդիւնքներու վրայ տարեկան նուէր մըն է:

Այս դրամները կը գործածուին եկեղեցիին ծախքերը գոցելու, անշարժ կալուածներու պահպանութիւնը ապահովելու, թաղային վարժարանները մատակարարելու, եկեղեցական պաշտօնեաներու ամսականները վճարելու, թաղին աղքատներուն և անկարներուն խնամք տանելու:

Այս ձեւ մատակարարութիւնը յարմար տեսնուած է՝ եկեղեցականին և աշխարհականին միջեւ սերտ գործակցութիւն մը և համերաշխութիւն մը ապահովելու համար։ Ասիկա պատճառ մը եղած է որ եկեղեցին, ազգ, կղեր և ժողովուրդ հայոց մէջ միշտ համերաշխ տպրին։ Վերջապէս պատճառ եղած է որ եկեղեցականութիւնը մեր մէջ առանձին դասակարգ մը չկազմէ։

Հայերը իրենց կղերը եկեղեցւոյ տէրն ու տիրականը չեն նկատեր, ան հաւասարապէս ժողովուրդին ալ կը պատկանի։ Բացի հաւատքի վերաբերեալ խնդիրներէն, խորհուրդներու մատակարարութենէն՝ որուն համար ձեռնադրութիւն և աստիճան պէտք է, եկեղեցիին վարչութեան և մատակարարութեան վերաբերեալ գործերը աշխարհականներու մասնակցութիւններով կը մատակարարուին։ Ժողովուրդը ինքն է որ կ'ընտրէ քահանան, կրօնական ժողովը անոր յարմարութիւնը կը քննէ միայն, իսկ եպիսկոպոսը կը ձեռնադրէ։

Թեմակալ առաջնորդները կ'ընտրուին դաւառական ժողովներու կողմէ։ Այդ ժողովին մէկ եօթներորդը եկեղեցական է միւսները աշխարհականներ են։

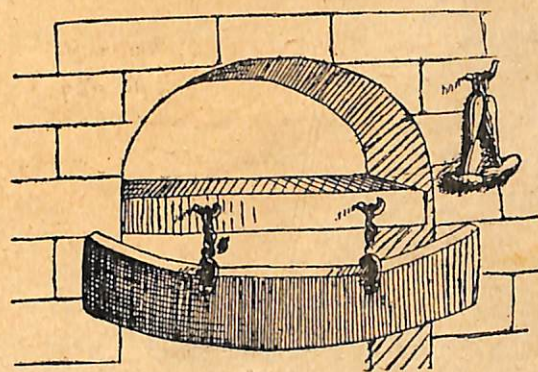
Կաթողիկոսը կ'ընտրուի ամէն վիճակի առաջնորդներէն և աշխարհական պատգամաւորներէ։ Անոր ընտրութեան կը մասնակցին նաեւ էջմիածնայ միաբանութեան կողմէ եօթը սինոդականներ և եօթը երիցագոյն անդամներ։

Կ. Պոլսոյ և Երուսաղէմի պատրիարքները կ'ընտրուէին Ազգ. Երեսփոխանական ժողովի կողմէն։ Այժմ Երուսաղէմի միաբանութիւնն է որ կ'ընտրէ իր դահակալը, իսկ Կիլիկիոյ և Աղթամարի կաթողիկոսները՝ իրենց վիճակային ընդհանուր ժողովներէն, կէսը աշխարհական և կէսը եկեղեցական։

Այս ամենէն վերջ կրնանք եզրակացնել թէ բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ հայ եկեղեցին է որուն ժողովրդական հոգին աւելի լայնօրէն կը փայլի։

Այս ձեւը՝ քրիստոնէական եկեղեցիին մէջ, առաջին դարէն սկսեալ կը տեսնուի։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Հայ եկեղեցին ի՞նչպէս կ'ապահովէ իր հասոյթը։ Մատակարարութեան հոգը որո՞նց յանձնուած է։ Հաւաքուած գումարները ի՞նչ բաներու կը զործածուին։ Ինչո՞ւ մատակարարական այս ձեւը ընդունուած է։ Եկեղեցականները ի՞նչ տեսակ գործեր կը կատարեն։ Եկեղեցականներու ընտրութեան մէջ ժողովուրդը ծայն ունի՞ր։ Կաթողիկոսը, պատրիարքը եւ առաջնորդը որո՞նց կողմէ կ'ընտրուին։

Հայկական կոյնակ

Գ. Շէնքը

Հայ եկեղեցիին երկար ու քառակուսի է և մեծ մասամբ խաչաձև է:

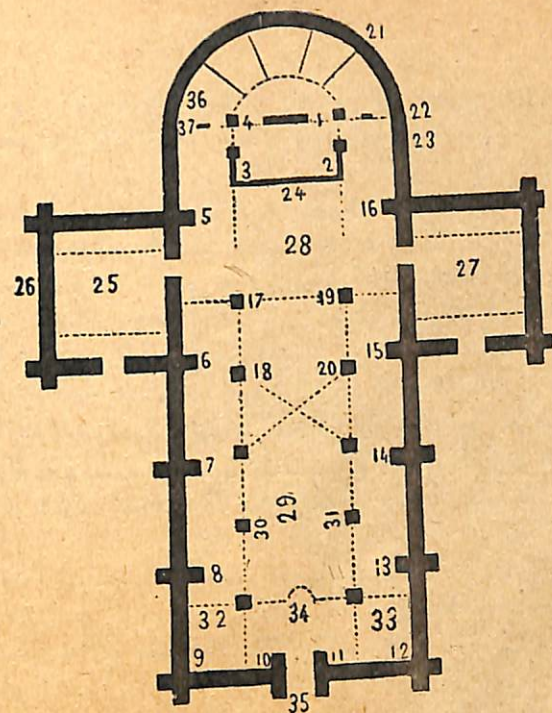
Հայ եկեղեցիին մը համար պայման է որ հիմերէն սկսեալ օծեալ ըլլայ: Հիմերուն մէջ տասնը վեց օծեալ քարեր կը զետեղուին՝ 12 առաքեալներու և չորս աւետարանիչներու անուններով: Եւ որովհետեւ Յովհաննէս և Մատթէոս թէ՛ աւետարանիչ և թէ՛ առաքեալ են, իրենց անունները չկրկնելու համար Պօղոս առաքեալով և Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչով կը լրացնեն 16 թիւը: Ասոնցմէ հինգը՝ հիւսիսային, հինգը՝ հարաւային, երկուքը՝ արեւմտեան դրանքովքը իսկ չորսը խորանին չորս անկիւնները կը զետեղուին:

Գլխաւոր կողմերն են՝ մօից դռնէն սկսեալ Գաւիթ, Ատեան և Բեմ: Հայ եկեղեցւոյ խորանը արեւելեան կողմը կը դռնուի իսկ մօից դռնը՝ արեւմտեան:

Եկեղեցիները սովորաբար հինգ դռն կ'ունենան: Աւագ դռնը՝ արեւմտեան, երկրորդը՝ հիւսիսային, երրորդը՝ հարաւային, իսկ չորրորդն ու հինգերորդը պահարաններու դռներն են, որոնք պաշտօնականներուն ներս մտնելու և դուրս ելլելու կը ծառայեն: Աւագ դռնը կ'օծեն եկեղեցիին նաւակառիքին:

Ասոնցմէ զատ կան նաեւ քանի մը դռններ որոնք եկեղեցիին զանազան մասերը իրարու հետ յարաբերութեան մէջ պահելու կը ծառայեն:

Մասուն կը կոչուին այն եկեղեցիները որոնք նախապէս տարբեր շէնքեր եղած են և վերջէն է որ եկեղեցիի վերածուած են:

ՀԱՅԿ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՅԱՏԱԿԱԳԻԾԸ

1-16 հիմերու 16 օծեալ քարեր.— 1. Ս. Մասքեոս, 2. Ս. Մարկոս, 3. Ս. Ղուկաս, 4. Ս. Յովհաննէս, 5. Ս. Պետրոս, 6. Ս. Անդրէաս, 7. Ս. Փիլիպպոս, 8. Ս. Գր. Լուսաւորիչ, 9. Ս. Բարքուղիմէոս, 10. Ս. Նիմոն Կանանացի, 11. Ս. Մասաթիա, 12. Ս. Թադէոս, 13. Ս. Յակոբոս Ալփեայ, 14. Ս. Թովմաս, 15. Ս. Յակոբոս Ղեբէոս, 16. Ս. Պօղոս: 17, 18, 19 եւ 20 Կաթողիկէն կրող չորս սիւներ: 21. Կոզակ: 22. Աւագ խորան: 23. Զախակողմեան խորան: 24. Բեմ: 25. Աջակողմեան պահարան: 26. Աւագան: 27. Զախակողմեան պահարան: 28. Դաս: 29. Ասեան: 30, 31. Սիւներ: 32. Աջակողմեան գաւիթ: 33. Զախակողմեան գաւիթ: 34. Անդաւսակ: 35. Մայր (Արեւմտեան) դռն: 36. Խորհրդանոց: 37. Աջակողմեան խորան:

Կամարներու փակման տեղը դրուած քարը կը կոչուի կողակ, կողակին վրայ խաչ մը կը քանդակուի:

Գաւիթ.— Եկեղեցին երկու տարբեր մասեր կը պարունակէ գաւիթ և տաճար: Գաւիթը արտաքին մասն է որ տաճարէն պատով և դռնով բաժնուած է: Արեւմտեան դռնէն մտնելէ անմիջապէս ետքը տեղեկանիս բացուող մասը կը կոչուի գաւիթ: Հոս հին տաճարները՝ Ս. Խորհուրդի վերաբերումէն առաջ, մեղաւորներն ու չապաշխարողները կը հաւաքուէին:

Գաւիթին մէջ հին տաճարները ժամերգութիւն ալ կը կատարուի եղեր, տարբեր համար ժամատուն ալ կ'ըսուի:

Ասեան.— Ժողովուրդին ազօթած տեղն է: Ատեանը ժամանակին այրերու միայն յատուկ էր, իսկ կիները վանդակներով փակուած վերնատունները կը մընային: Այժմ կիներն ալ տաճանը կը կենան՝ ընդհանրապէս գրաւելով անոր աջակողմը:

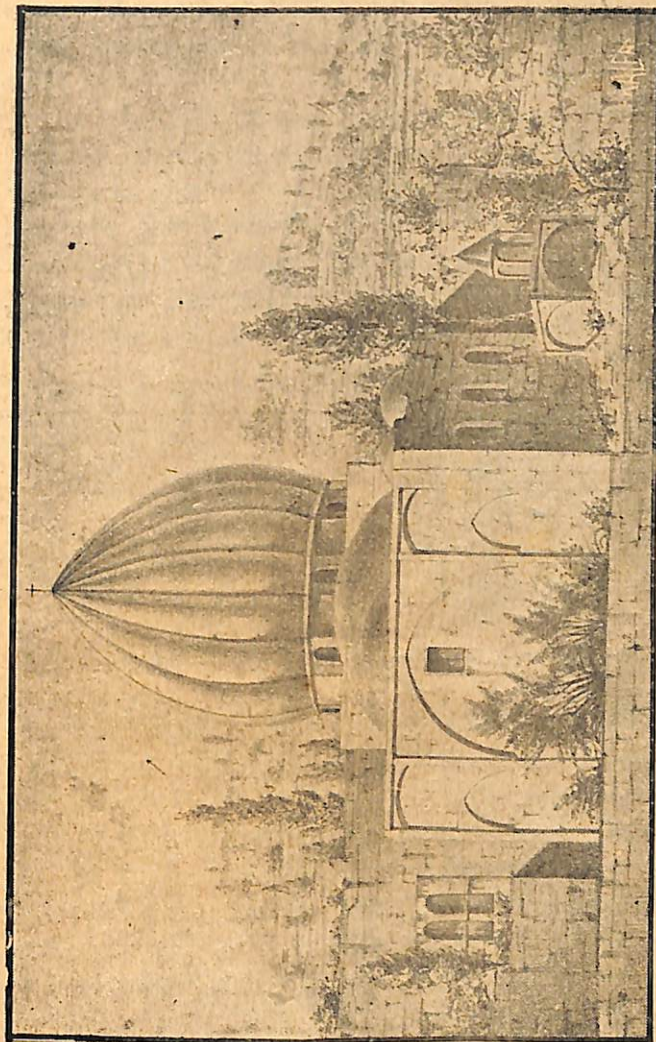
Եկեղեցական դասը տաճան կուգայ յուղարկաւորութեան, հոգեհանգստեան և եկեղեցական կարգ մը հանդիսութիւններու տաճան:

Դաս.— Ատեանէն քանի մը մատ բարձր շինուած և բեմին կցուած մասն է, ուր դպիրներն ու հոգեւորականները դաս տուաւ դաս շարականներ և սաղմոսներ կ'երգեն:

Աւագ խորանին նայած ուղղութեամբ եթէ նայելու ըլլանք աջ կողմերնուս դասը կ'ըլլայ աջակողմեան, իսկ ձախ կողմերնուս՝ ձախակողմեան կամ վարի դաս:

Աջակողմեան դասին մէջ առաջնորդին կամ տեղապահին աթոռը կը գտնուի: Ասոնց բացակայութեանը աւագ երէցը կը կենայ:

Խորան.— Խորան բառը վրան բառէն առաջ կուգայ:

Նոր Զուղայի մէջ Հայ Եկեղեցի մը

Այժմ խորան ըսելով սեղանին հետը կը շփոթենք, մինչ սեղանը խորան չէ այլ խորանի մէջը գտնուող մասն է: Խորանը բեմի ետեւի մասն է որ կամարով վրայէն գոցուած վրանաձեւ տեղ մը կը կազմէ չորս սիւներու մէջ պարփակուած: Այս չորս սիւները չորս աւետարանիչներու անուններուն նուիրուած են:

Սեղանը տափարակ մարմարէ քարէ շինուած է: Խորանին մէջտեղը կը կանգնի քարէ սիւնի մը վրայ և տասներկու տեղէ օծուած: Սեղանին վրայ դէպի ետեւ բարձրացած մասը բազմոց կը կոչուի: Ան չորս կողմէն բաց պէտք է ըլլայ:

Աղթամարի տաճարը

Անիի Մայր Եկեղեցին

Սեղանին վրայ հետեւեալ սպասները կը գտնուին. խաչ մը, աւետարան մը, տէրուական պատկեր մը, մասնատուփը, միւռնը և տասներկու աշտանակներ: Իրական ծաղիկներով զարդարելու է. շինծու ծաղիկներէ զգուշանալու է:

Աւագ սեղանին առջեւ կախուած կանթիղը գիշեր և ցերեկ վառուած կը պահուի ի պատիւ սեղանին վրայ պահուած սրբութեան: Այս կանթիղը մշտովառ կը կոչուի:

Բեմ.— Դասէն եօթը տասիճան դէպի վեր կը բարձրանայ բեմը: Ասոր վրայ կը կատարուին հետեւեալ խորհուրդներն ու արարողութիւնները. կրօնականներու ձեռնադրութիւնն ու օծումը, պատկերներու և

զանազան սրբազան տնօթներու օծումը, Ս. Պատարագը, քարոզը և խղարերից աւետարանի ընթերցումը և այլն:

Բեմին վրայ կը բարձրանայ սեղանը որ հաստատուած է վէմ քարին վրայ: Սեղանին վրայ պատարագ կը մատուցուի: Ան խորհրդանշանն է Գողգոթայ լեռան:

Բեմին վրայ կախուած է վարագոյրը որով պատարագի միջոցին և ինչ ինչ ատեններ կը ծածկեն սեղանը:

Պուերեօի Հայոց Եկեղեցին

Խնձկոնքի տաճար

Բեմին վրայ պատկերէն վեր բարձրացող մասը խաչկալ կը կոչուի իր գլուխը խաչ մը ունենալուն համար:

Աւագ խորանին աջ կողմը կը գտնուի աջակողմին խորանը, ուրկէ Ս. Խորհուրդը կը վերաբերեն:

Մեր եկեղեցին մէկ սեղան կ'ունենայ պատարագի համար, որուն վրայ օրը մէկէն աւելի անգամ պատարագ չի մատուցուիր:

Աւագ խորանին աջ ու ձախ կողմերը երբեմն տեսնուած սեղանները իբր զարդ և կամ իբր խորհրդանոց գործածուելու համար են: Ասոնք երբեմն օծեալ ըլլալով պատարագ ալ կը մատուցուի վրանին:

Ընծայարան.— Սեղանին հիւսիսային պատին մէջ

փորձում խորշ մըն է։ Ա. Խորհուրդը այս տեղէն ալ կը վերաբերեն։

Սարկաւագատուն կամ Աւանդատուն. — Եկեղեցին երկու աւանդատուններ ալ կ'ունենայ, որոնք պահարան ալ կը կոչուին։ Աջակողմինին մէջ կը գտնուի մկերտութեան աւագանը, իսկ ձախակողմին մէջ՝ սարկաւագատունը, ուր զգեստներ և սպասներ ալ կը գտնուին։

Մեր եկեղեցիներուն մէջ գանձատուն մըն ալ կը գտնուի, ուր արժէքաւոր սպասներ և զարդեր կը պահուին։

Եկեղեցիէն դուրս կը գտնուի բանկալը՝ ուր մոմ կը ծախեն, թաղական խորհրդարանը, քահանաներու յատուկ և ժամարարին յատուկ սենեակները։ Սովորութիւն է նոյն բակին շուրջը շինել նաեւ թաղային վարժարանը։

Եկեղեցին պէտք է գմբէթ ու զանգակատուն ունենայ, իսկ ներսը՝ շատ պարզ պէտք է ըլլայ։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ի՞նչ ձեւ պէտք է ունենայ հայ եկեղեցին։ Ո՞ր տեղերէն սկսեալ օծեալ ըլլալու է։ Քանի՞ բարեր կը դրուին հիմերուն մէջ եւ որո՞նց անունով։ Քանի՞ դուռ պէտք է ունենայ։ Գլխաւոր կողմերը որո՞նք են։ Ո՞ր եկեղեցիներուն մատուռ կ'ըսեն։ Խորանը ո՞ր մասն է։ Սեղանը ի՞նչպէս պէտք է շինուած ըլլայ։ Ի՞նչ սպասներ կը դրուին սեղանին վրայ։ Որո՞նք ընծայաբան, սարկաւագատուն կ'ըսեն։ Եկեղեցիին շրջափակին մէջ ի՞նչ շէնքեր կը գտնուին։ Եկեղեցիին ներսը ի՞նչպէս պէտք է ըլլայ։

Ե.

Աւսուածպաշտօնի ման Զգեստներ

Աւաքեալները՝ երբ եկեղեցական խորհուրդ մը կը կատարէին տարբեր զգեստներ կը հագուէին հաւատացեալներէն զանազանուելու համար։ Այդ սովորութիւնը մինչեւ այսօր ալ բոլոր հոգեւորականները կը կիրարկեն։

Վեղար. — Կուսակրօնները՝ արեղաներէ սկսեալ, ամուսնացած քահանաներէն զանազանուելու համար վեղար մը կը կրեն իրենց գլխուն վրայ, որուն ծայրը կաթողիկէի պէս սրածայր է։ Իսկ քահանաները՝ ինչպէս նաեւ կուսակրօնները, դուրսը՝ իբր գլխարկ՝ փակեղ կը գործածեն։

Բարձրաստիճան եկեղեցականներու փակեղի վերի մասը մութ մանիշակագոյն կ'ըլլայ։

ՍԲԵԱ. — Կուսակրօնները, ամուսնացած քահանաները և սարկաւագները սքեմ կը հագուին, որուն վերարկու ալ կ'ըսեն։

Փիլոն. — Սովորական ժամերգութեան տան քահանայէն սկսեալ մինչեւ կաթողիկոս փիլոն կ'առնեն իրենց վրայ։

Վեղար

Կաթողիկոսին և եպիսկոպոսին փիլոնները մանի-
շակազոյն կ'ըլլան:

Գաւազան. — Եր-
կու տեսակ գաւազան
կայ, երկգլխեան ու
ձաղլուխ և հովուա-
կան: Առաջինը ծայ-
րագոյն վարդապետը
կը գործածէ իսկ երկ-
րորդը՝ կաթողիկոսն
ու եպիսկոպոսը:

Մասանի. — Հայ-
րապետը՝ իբր հոգեւոր
իշխանութեան նշան,
իր մասնեմատին վը-
րայ կը կրէ զայն, իսկ
եպիսկոպոսը՝ ձկոյթին:

Հողաքափ. — Բո-
լոր եկեղեցականներն
ալ եկեղեցիին մէջ
հողաքափ կը հագուին,
որ նշան է, անուակ
որդիին նոր կօշիկին
և Յիսուսի այն խօս-
քին թէ՛ «ոտնակոխ ընել թշնամիին զօրութիւնը»:

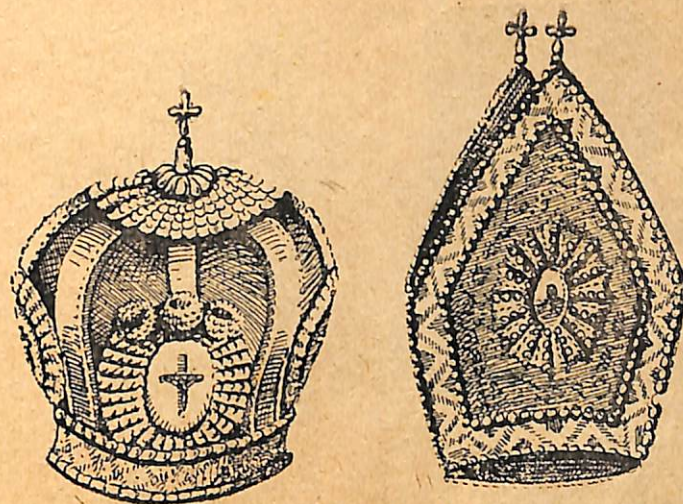
Շապիկ. — Դպիրէն մինչեւ սարկաւազը եկեղեցիին
մէջ շապիկ կը հագուին որ անբծութեան նշան է:

Վերարկու — Սեեմ

Հողաքափ

Սաղաւար եւ Խոյր

Սաղաւար. — Ահարոնեան խոյր ալ կը կոչուի:
Կերպանէ կը պատրաստուի և տսեղնագործ ու մար-
գարտայեւ է: Դագաթը փոքրիկ խաչ մը ունի, իսկ
չորս կողմը տէրունական պատկերներ նկարուած են:
Նշանակ է Քրիստոսի փշէ պսակին և վարչամակին:

Պատարագիչ քահանային զգեստներն են. հողա-
թափ, շապիկ, փորուրար, գօտի, դենջակ, բազպան,
վակաս, շուրջառ և սողաւարտ կամ թագ:

Եպիսկոպոսը տսոնցմէ զատ կ'առնէ թագի տեղ՝
խոյր, արտախուրակներ, եմփորան և հովուական գա-
ւազան:

Իսկ կաթողիկոսը կը գործածէ կոնքեւ, արծուե-
գորգ և առ:

Փորուրար. — Պարանոցէն վար կուրծքին վրայ կը
կախուի: Կը նշանակէ այն ծանր լուծը զոր քահանան
իր վրայ կ'առնէ կենսագործ անօրէնութիւնը կատարե-
լու համար:

Փորուրար եւ գօթի

Ուրար

Գօթի. — Լայն ժապաւէն մըն է. մէջ տեղը ունի արծաթէ կամ ոսկիէ ակնայեւ կամ մարգարտայեւ գլուխ մը՝ իբր կոճակ: Նշան է հոգեւոր իշխանութեան:

Ղեկնակ. — Գօթիին հետ նաեւ ղենջակ կը կրէ, իբր օրինակ Քրիստոսի այն ղենջակին որով աշակերտներուն ոտքերը սրբեց:

Բազպան. — Քահանային չապիկին թեզանիքը թեւնոցներով պատած կ'ըլլան: Նշան է Յիսուսի ձեռքի

պօզու

Եմիփորան

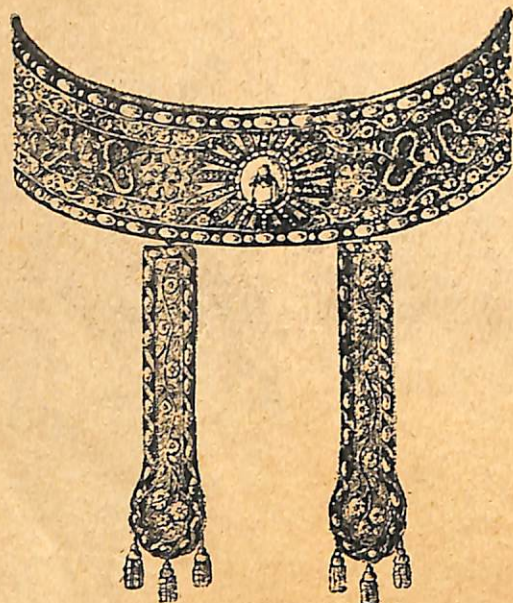

Շուրջառ — Նափորա

կապանքներուն և բազկի զօրութեան՝ թշնամիին դէմ պատերազմելու համար:

Վակաւ. — Քահանային ուսանոցն է որ կիսաբոլորակ կը պատէ քահանային պարանոցը թիկունքին կողմէ: Ժամանակին ասիկա սողաւորաին մաս կը կազմէր: Նշան է մօլորեալ ոչխարին զոր Յիսուս իր վրայ կրեց:

Արսախուրակներ. — Խոյրի ետեւէն կախուած կէս կանգուն երկայնութեամբ զարդարուն կապերն են, որոնք ժամանակին խոյրին մաս կը կազմեն եղեր: Ասոնք հին ուխտի ատեն քահանայապետը կը կրէր:

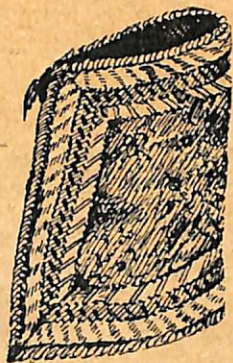

Վակաս եւ Արսախուրակներ

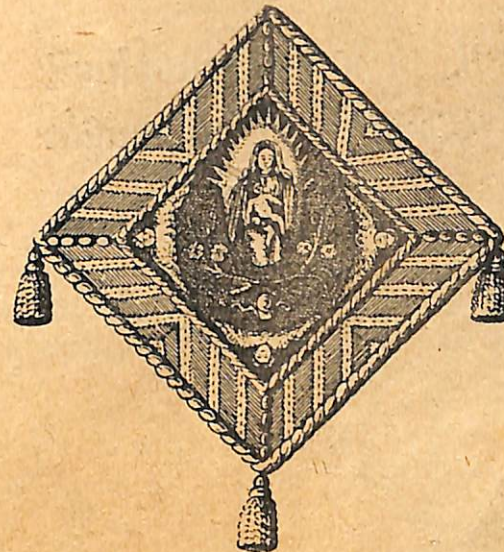
Եմփիորան.— Լայն եւ հինգ խաչով զարդարուած ուրար մըն է զոր եպիսկոպոսը կը կրէ շուրջառին վրայ:

Կոնֆեռ.— Խաչածեղ ու եռանկիւն զարդ մըն է, գօտիին մէկ ծայրէն կախուած իբր հովուական մախաղ:

Արծուեգորգ.— Արծիւը բարձրաթուիչ ու սրատես թռչուն մըն է: Եկեղեցական տեսութեամբ մաքուր եւ ուղիղ վարդապետութեան

Բազպան

Կոնֆեռ

նշան է:

Ասա.— Կաթողիկոսը դուրսը կը կրէ տառն. պատրիարքներ եւ արքեպիսկոպոսներ ալ կը կրեն զայն:

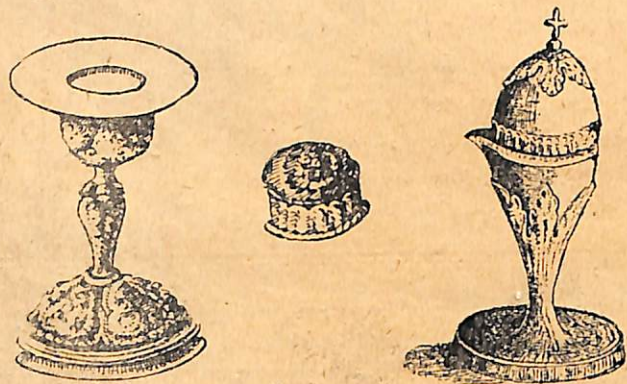
ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Առարեալները ե՞րբ տարբեր զգեստներ կը հագուէին: Ի՞նչ է վեղարը, փակեղը, սքեմը եւ փիլոնը: Քանի՞ տեսակ գաւազան կը ճանչնաս: Որո՞նք գաւազան կրելու իշխանութիւն ունին. ինչո՞ւ:

Պատարագիչ քահանային, եպիսկոպոսին եւ կաթողիկոսին զգեստները որո՞նք են: Մատանին որո՞նք կը գործածեն եւ ինչո՞ւ:

2.

Աստուածապաշտութեան Անօթներ եւ Սպասներ

Սկիհ.— Արծաթէ կամ ոսկիէ շինուած եւ միւռու-
նով օծուած սրբազան անօթ մըն է, որուն մէջ հացն ու
գինին՝ պատարագի միջոցին՝ Ս. Հաղորդութեան կը
փոխուի: Նշան է չարչարանքի եւ վերջին ընթրիքի
բաժակին:

Սկիհ, Մասնասուփ եւ Բաժակաման

Մաղզմայ.— Արծաթէ կամ ոսկիէ շինուած բո-
լորչի անօթ մըն է որ սկիհին բերանը ծածկելու կը
գործածուի: Նշանակ է Գրիստոսի մատուրին եւ գերեզ-
մանին:

Մասնասուփ.— Արծաթէ եւ մէջը ոսկեղօծ տուփ
մըն է որուն մէջ հաղորդութիւն կը պահուի՝ չաբթը-
ւան ընթացքին պատահելիք ծանր հիւանդները հաղոր-
դելու համար:

Նեխար.— Մաքուր ալիւրէ, ան-
խմոր կըրր բաղարջ մըն է որուն մէկ
երեսը խաչի պատկերը տպուած՝ իսկ
միւս երեսը նկարով ծածկուած է:

Տիպ.— Նշխարը պատրաստելու
համար գործածական փայտէ դործիք
մը որուն վրայ տնօրինական պատկեր
մը փորագրուած է (*):

Խնկանոց եւ բուրվառ.— Խնկանո-
ցը փոքրիկ կրակարանի ձեւն ունի ո-
րուն մէջ խունկ կը ծխէին հին ուխտի
ատեն:

Այժմ բուրվառ կը գործածուի ո-
րուն երեք շղթաներէն տասն երկու
բոժոժներ կախուած են:

Տապանակ.— Վրան չորս
խաչերով զարդարուած է: Ասոր

Խնկանոց

Բուրվառ

(*) Նկատելու յարմար փայտի կտոր մըն է,
որուն ծայրը սանցրածել երկաթի քելեր տարուած են,
որով նեխարին ետեւի մասը կը ծակծկեն:

մէջ խոռակ և կնդրուկ կը պահեն: Քահանաներու համար ժամուց հաւտքելու գործածուած գտնձանակին ալ տապանակ կ'ըսեն:

Խաչվառ.— Ասիկա եկեղեցական մեծ հանդէսներուն կը գործածուի թափորին առջեւէն ձողումբարձ: Իր վրայ Խաչելութեան կամ Աստուածածնայ պատկերը նկարուած պէտք է ըլլայ:

Խաչվառ

Քոնց

Քոնց.— Բոլորչի և բոլորտիքը բոժոժներով զարդարուած է: Երկու երեսներուն վրայ վեցթեւեան սերովըքներու պատկերներ քանդակուած են: Քչոցը պատարագի և եկեղեցական կարգ մը հանդէսներու մէջ կը գործածուի:

Հայկական խաչ.— Հայկական խաչը չորս հաւասար թեւերէն զոտ անոնց կազմած անկիւններուն մէջ

ճառագայթներ ունի որ՝ սեռականաձեւ ալ կը կոչուի: Զեռքի գործածական խաչերուն վրայ Քրիստոսի խաչելութեան պատկերը պէտք չէ գտնուի, որովհետեւ խաչ ըսելով պարզապէս քառաթեւը կը հասկնանք: Սեղանին վրայ իբր զարդ դրուածները կրնան Քրիստոսի պատկերը կրել:

Խաչին յարգանք կ'ընենք մեր Տէրը վրան խաչուած ըլլալուն համար: Խաչով կ'օրհնեն եկեղեցական բոլոր խորհուրդները: Խաչը կը գործածուի նաեւ թագերու, եկեղեցիներու գլուխները հաւատացեալներու կուրծքերը զարդարելու համար. կեղեցական զգեստներու վրայ ալ միշտ խաչի նշանը պէտք է գտնուի:

Հայկական խաչ

Միւռոնաման

Աղանի

Աղանի.— Մէջը Ս. Միւռոնը կը պահուի:

Կոնֆ

Փարչ

Փարչ և կոնֆ.— Պատարագիչ քահանան իր ձեռքերը լուսնալու և սրբուելու համար փարչ, կոնֆ և ղենջակ կը գործածէ:

Պատկեր.— Առաքինի և սուրբ մարդոց գործերը յիշեցնելու համար է:

Կերոնը և աւետանակը՝ վրանին մոմ վառելու համար կը գործածեն: Իսկ գրակալը՝ կարդացուելիք գրքերը վրան դրուելու համար:

Ամպինովանի.— Բաւական ընդարձակ քառանկիւն կերպասէ պատրաստուած և չորս կողմերը ծոպերով շրջապատուած բարձրաստիճան եկեղեցականներու յատուկ գործածական պատուոյ նշան մըն է, որ չորս ձողերով վեր կը բռնեն կաթողիկոսին թափոր դարձած պահուն՝ անոր գլխուն վերեւ:

Այժմ այս նշանը Էջմիածնի և Կիլիկիոյ կաթողիկոսներն ու երեսաղէմի պատրիարքը կը գործածեն:

Կանքեղ.— Յաւանապակիէ, ապակիէ, պղինձէ կամ արծաթէ շինուած ամաններ են որոնց մէջ ձէթ կը վառեն լուսաւորութեան համար:

Բոնիչ.— Բոնիչ կը կոչուին այն դաստառակները որոնք ունեւարանը, խաչը, սկիհը և այլն սրբազան տնօթներ բռնելու համար կը գործածուին:

Բեխուն.— Ընտիր բեհեզէ, նաշխուն կամ տսեղ-

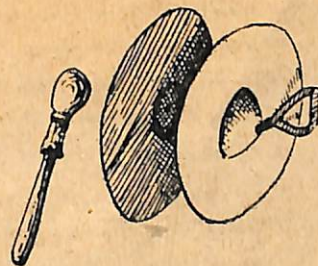
նազորձ այն դաստառակն է որ երկու դպիրներ հաղորդութեան ատեն սկիհին առջեւ կը բռնեն, որպէսզի հաղորդութիւնը եթէ վար իյնայ պատահմամբ՝ անոր վրայ հանգչի:

Դաստառակ կը կոչուին անկիւնները բանուած այն կտուռի կտորները որոնք սրբուելու և կամ որեւէ սորսս մը ծածկելու կը գործածուին:

Շուսփայ Մաքուր կտու մը զոր սկիհին տակը փռելու և կամ զայն մաքրելու կը գործածուի: Սեղանի վրայ գործածուած բոլոր կտաւներուն ալ նոյն անուանը կրնայ արուիլ:

Սկուսեղ Մեատղէ տիսէ մը որ արարողութեանց միջոցին ինչ ինչ տոններ կը գործածուի: Ասոր կարգին կը դասուին այն փոքրիկ շուշփայով ծածկուած պնակները որոնց վրայ խաչեր կը դրուին հանդիսապետին տալու համար:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ զիտես սկիհի, մաղզմայի, խնկանոցի եւ տապանակի մասին: Հայկական խաչը ի՞նչպէս պէտք է ըլլայ: Ի՞նչ է ամպինովանին եւ որոնք կը գործածեն: Նշխարը ի՞նչպէս կը պատրաստեն: Ի՞նչ է բշխուն, շուշփան, սկուսեղը եւ դաստառակը: Պատկերի մասին ի՞նչ գիտէք:

Մնդայ

Է.

Եկեղեցիին մէջ Գործածուած Գրքեր

Եկեղեցական սրբազան խորհուրդները կատարելու համար հետեւեալ գրքերը կը գործածուին:

Ս. Աւետարան. — Բոլոր քրիստոնէաներուն միակ գիրքն է Աւետարանը, որ Յիսուսի ծնունդէն սկսեալ մինչեւ անոր համբարձումը եղած անօրինական անցքերը կը պատմէ:

Չորս աւետարանիչներ խմբագրած են զայն, Մատթէոս Քրիստոսի համբարձումէն ութը տարի ետքը գրած է, Հրէական լեզուով: Մարկոս տասնըհինգ տարի ետքը՝ Եգիպտական լեզուով. Դուկաս՝ որ գործք առաքելոցն ալ գրած է, աւետարանը գրած է Ասորերէն լեզուով՝ տասնըհոթը տարի ետքը: Իսկ Յիսուսի սիրելի աշակերտը՝ Յովհաննէս, յիսունը երեք տարի ետքը:

Գրական Աւետարանի

Գործք Առաքելոց և Առաքելական Թուղթեր. — Կը պատմեն թէ ինչպէս հիմնուեցաւ եկեղեցին և թէ ինչպէս Ս. Հոգին առաջնորդեց Քրիստոսի առաջին հետեւողները:

Գործք Առաքելոցի պատմութիւնը կը սկսի Քրիստոսի համբառնալէն և կը վերջանայ Ս. Հոգիի գալուստովը: Կը պատմէ նաեւ Պօղոս առաքեալի դարձը:

Առաքելական թուղթեր և նամակներ. — Նամակի ձեւով գրուած քներ են որոնք առաքելները գրած են հաւատացեալները յորդորելու և հրահանգելու համար:

Աւետարանը, Գործք Առաքելոցը, Առաքելական թուղթերը ինչպէս նաեւ Աստուածաշունչը Ն. զարուն թարգմանուեցան Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի ձեռքով և թարգմանիչներու աջակցութեամբ:

Ժամագիրք. — Ժամագրքին մէջ կը դառնուին օրուայ ընթացքին հասարակաց աստուածապաշտութեան վերաբերեալ ազօթքներ, մաղթանքներ, քորողներ և երգեր: Երանանորէ թարգմանիչները գրած են ժամագիրքը: Վերջէն Գիւտ, Մանդակունի և Ներսէս Շնորհալի կաթողիկոսները կարգաւորած և ձևացուցած են զայն:

Շարական. — Շարականներու դասաւորումը տեղի կ'ունենայ Ներսէս Շինող կաթողիկոսի օրով Բարսեղ Ճօնի ձեռքով: Մինչեւ այդ թուականը հայ եկեղեցիին մէջ չարականները անկանոն կերպով կ'երգուէին:

Շարականները չորս մասի կը բաժնուին, Տէրուհական, Սրբոց, Ապաշխարութեան և Հանգստեան: Ասոնք կ'երգուին ութը ձայն եղանակներով:

Առաջին ձայն	Ա.Ձ	Երրորդ	ձայն Գ.Ձ
Առաջին կողմ	Ա.Կ	Երրորդ-Վառ	ձայն Գ.Կ
Երկրորդ ձայն	Բ.Ձ	Չորրորդ	ձայն Դ.Ձ
Երկրորդ-Աւագ կողմ	Բ.Կ	Չորրորդ-Վերջ	ձայն Դ.Կ

Ութը ձայններ ո'չ միայն սրբազան երգեցողութեան ութը եղանակները կը խմբաւորեն, այլ նաեւ ժամասացութեան կարգն ալ ձևուած է ութը ձայններու համեմատ:

Ձայններու կարգը կը սկսի բուն բարեկենդանով, այդ օրը ձայնը ի'նչ ալ ըլլայ, պէտք է փոխուի Դ.Կի, որպէսզի Ձայնի օրը Ա.Ձ ըլլայ:

Աջակողմի դասն է որ կը վարէ ձայները, իսկ ձախակողմինը՝ կողմերը: Այն դասը, որ օրուան ձայնին համեմատ կը վարէ կարգը, կ'ըսուի Աւագերեցու դաս, իսկ միւսը կը կոչուի Աշակերտի դաս: Երկու դասերը կը կոչուին նաեւ Զայնի դաս և Կողման դաս:

Երբ Փրկչի թուականը դուր է (զոյգ), ձայները աջակողմեան դասուն կ'իյնան, իսկ եթէ կոճատ է՝ (անզոյգ) ձախակողմեան դասուն:

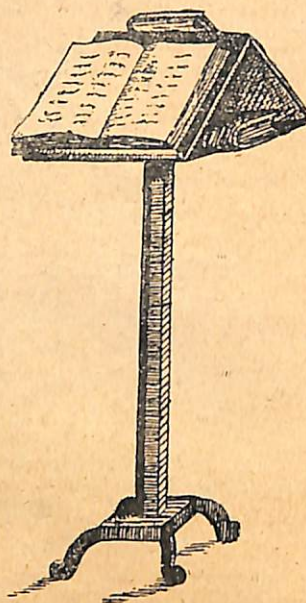
Շարականները ստնցմէ զատ ունին նաեւ Ստեղի և Զարառուղի՝ այսինքն դարձուած ձայնով շարականներ:

Շարականները կը կրեն նաեւ հետեւեալ անունները՝ Օրհնութիւն, Հարց, Մեծացուցէ, Ողորմեա, Տէր յերկնից, Մանկունք, Ըաշու, Համբարձի և Ստեղի:

Ճաշոց.— Հին և Նոր Կտակարաններէն առնուած քաղուածք մըն է: Որ՝ ըստ պատշաճի, դասաւորուած է հասարակաց աստուածապաշտութեան առին կարգացուելու համար:

Վերջէն այս գիրքը ճոխացած է նշանաւոր եկեղեցական հայրերու հոգեբուղիս աղօթքներով:

Խորհրդատեա կամ Պատարագամասոյց.— Ասոր

Գրական շարականի

մէջ նշանակուած ու դասաւորուած են պատարագի առին կարգացուելիք աղօթքները: Այս գիրքը ճոխացած է վերջէն, Ս. Սահակի, Ս. Մեսրոպի, Մանկունիի և Ս. Գրիգոր Նարեկացիի ձեռքով:

Տաղարան.— Այս գիրքը պատարագի միջոցին երգուելիք մեղեդիները, երգերը և քարոզները կը բովանդակէ:

Տօնացոյց.— Հրահանգի գիրք մըն է տօնացոյցը, որ ցոյց կուտայ հայ եկեղեցւոյ տօները և այդ առթիւ երգուելիք շարականները, երգերը, սաղմոսները և ընթերցուածները:

Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ կազմեցին զայն, որուն հետեւողութեամբ կը պատրաստուի օրացոյցը՝ Վերջին անգամ կարգաւորողը եղաւ Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսը:

Մատոց.— Ծիսարան ալ կը կոչուի՝ Որուն մէջ գրուած են հայ եկեղեցւոյ աստուածապաշտութեան Ս. Խորհուրդներն ու հոգեւոր ծէսերը կատարելու կարգերն ու կանոնները:

Ս. Մեսրոպ թարգմանած ու կանոնաւորած է զայն. իր անունով Մաշտոց կը կոչուի:

Երեք տեսակ Մաշտոց կայ, Զեռաց Մաշտոց, Մայր Մաշտոց և Հայր Մաշտոց: Առաջինը երկրորդին քաղուածքն է:

Կանոնագիրք.— Այս գրքին մէջ հաւաքուած են առաքելական և երեք տիեզերական ժողովներու կանոնները, ինչպէս նաեւ հայ եկեղեցական ժողովներու կանոնները:

Յայտմաւուրք.— Կը պատմէ Փրկչին փրկագործ տնօրինութիւնները, սուրբերու օրինակելի վարքն ու բարքը և Ս. Վկաներու նկարագիրը:

Այս գիրքը այժմ միմիայն վանքերու մէջ կը կար-
գացուի երեկոյեան եկեղեցին սկսելէ առաջ:

Գրիգոր Վկայասէր կաթողիկոսն է որ զայն թարգ-
մանած է Յոյն և Ասորի լեզուներէ: Վերջէն՝ եկեղե-
ցական հայրերը զայն զտած ու դասաւորած են:

Նախեկ.— Ս. Գրիգոր Նորեկացիին երկասիրու-
թիւնն է: Հայ եկեղեցին և հայ ժողովուրդը գուրգու-
րանքով կը վերաբերին անոր հետ որովհետեւ ան՝ Ա-
ւետարանէն ետքը, ամենէն ներշնչեալ գիրքն է որուն
տիրացած է հայ ժողովուրդը:

ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ գիտես Աւետարանի եւ Գործք Առա-
քելոցի մասին: Ասոնք ե՞րբ հայերէնի թարգմանուեցան: Ի՞նչ է
ժամագրիրը եւ Շարականը. ո՞վ դասաւորած է զանոնք: Շարա-
կանները քանի՞ ծայնով կ'երգուին:

Ի՞նչ գիտես ճաշոցի, Խորհրդատեարի եւ Տօնացոյցի մասին:
Մշտոցը ո՞վ գրած է. քանի՞ տեսակ է: Յայտնաւորքի եւ Կա-
նոնագրքի մասին ի՞նչ գիտես:

Նարեկը ո՞վ գրած է:

Ը.

Եօրը Խորհուրդներ

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մկրտութեան խորհուրդը Յիսուս հաստատեց ան-
ձամբ մկրտուելով Յովնանէս Մկրտչէն: Յետոյ՝ երբ
երկինք պիտի համբառնար, աշակերտներուն ըսաւ.
«Գացէ՛ք այսուհետեւ աշակերտեցէ՛ք ըսլոր հեթանոսնե-
րը և մկրտեցէ՛ք զանոնք Հօր, Որդւոյ և Ս. Հոգիին
անունով»: Ուրիշ անգամ մըն ալ ըսած է. «Եթէ մէկը
ջուրէն և հոգիէն չը ծնի երկնքի արքայութիւնը չի
կրնար մտնել»:

Մկրտութեան խոր-
հուրդը քահանայն կը կա-
տարէ երախան երեք ան-
գամ՝ յանուն Երրորդու-
թեան, ջուրին մէջ մխրճե-
լով:

Մեր եկեղեցին մանու-
կը ութ օրուայ եղած ա-
տենը կը մկրտէ սա պարզ
պատճառով որ՝ երախային

ծնողքը պէտք է իր զաւակին մարմնոյն հետ հոգայ
նաեւ անոր բարոյական կեանքը:

Եկեղեցին աղուն բարոյական կեանքին համար
կնքահայրն ալ պատասխանատու կը ճանչնայ:

Մկրտուելով քրիստոնեան իր սկզբնական մեղքէն
կը սրբուի և Աստուծոյ որդեգիրը կը դառնայ:

ՄԵԾԸ ՏՐԳԱՏԻ
ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԴՐՈՇՄ

Այս խորհուրդը Ս. Հոգին շնորհքը կը խորհրդանշէ՝ Մանուկը սրբալոյս միւսմանով օծելով կ'ընդունինք թէ Ս. Հոգին է որ կ'իջնայ մկրտութիւն վրայ, ինչպէս Ան իջաւ Յորդանան գետին մէջ երբ Յիսուս կը մկրտուէր, վերնատան մէջ՝ հրեղէն լեզուներու ձեւով՝ առաքելներու վրայ։

Առաքելները նախապէս ձեռքերնին կը դնէին մկրտութիւն վրայ, անոնց յաջորդները իւր գործածել սկսան։

Մեր եկեղեցին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն սկսեալ Ս. Միւսնը կը գործածէ։

Մկրտող քահանան Ս. Միւսնը ափին մէջ կը լեցնէ և կ'սկսի մկրտողին ճակատը, աչքերը, սիրտը, կոնսկն ու ոտքերը խաչանիչ կերպով կնքել։

Ս. Միւսնը Ամենայն Հայոց Հայրապետ կ'օրհնէ։ Այս օրհնեալ իւրը պատրաստելու համար քառասուն տեսակ ծաղիկներու հիւթերն ու արմատները ձիթաիւղին հետ կը խառնեն։ Ասոնց մէջ գլխաւորն է բալասան ծառին հիւթը որ երբ ձիթաիւղին հետ խառնուի տեսակ մը մակարդ առաջ կը բերէ։

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Երբ Յիսուս և իր առաքելները Պատէքի սեղանին շուրջը բազմած էին խորոված գառնուկը ճաշակելու համար, Յիսուս նախ բաղարջ հացը առաւ օրհնեց, կտրեց ոչակերաներուն տուաւ ըսելով. «Առէք

կերէք, այս է իմ մարմինը»։ Յետոյ անապակ գինիի բաժակը առնելով գոհացաւ և ըսաւ. «Խմեցէք ասկէ, ամէնքդ ալ, որովհետեւ իմ նոր ուխտի արիւնս է աս, որ շատերու վրայ պիտի թափուի մեղքերու թողութեան համար»։

Այս խորհուրդը պատարագ ալ կը կոչուի որովհետեւ Քրիստոս իր մարմնովն ու արիւնովը Ս. Սեղանին վրայ խորհրդաւոր կերպով կը պատարագուի ինչպէս խաչին վրայ։

Ուրեմն Տիրոջը մարմինն ու արիւնը ճաշակելով Քրիստոսի հետ հաղորդուած, միացած կ'ըլլանք։

Քրիստոս ալ ըսած է. «Ան որ իմ մարմինը կուտէ և արիւնս կ'ըմպէ, այնպիսին յաւիտենական կեանքը պիտի չաճի և ես այնպիսին վերջին օրը յարութիւն առնել պիտի տամ որովհետեւ ան իմ մէջս կ'ապրի և ես անորը»։

Հաղորդութեան համար մեր եկեղեցին հետեւեալ նիւթերը կը գործածէ, ցորենէ հաց և զուտ խաղողի գինի։ Հացը պէտք է անխմոր ըլլայ իսկ գինին՝ անապակ։ Ուրեմն այս ամենէն կը հետեւի թէ այն որ հաղորդութեան խորհուրդին կը մօտենայ՝ պէտք է կատարեալ հաւատք և հաստատ դիտաւորութիւն ունենայ Աստուծոյ պատուիրանին հնազանդելու։

Քրիստոնեայ մը ամէն օր կրնայ հաղորդուիլ եթէ ինքզինքը պատրաստ կը գտնայ Տէրը հիւրընկալելու։

Չեն կրնար հաղորդուիլ միմիայն անոնք որ դեռ մկրտութիւն չեն։ Այդպիսիները Ս. Խորհուրդին մօտենալու չեն։ Արդէն սարկաւազն ալ այդ պահուն կ'երաւարդ է ըսելով. «Այն որ երախայ, թերահաւատ և չապաշխարող է չըլլայ թէ աստուածային խորհուրդին մօտենայ»։

Այս խորհուրդը սկիզբները շատ պարզ կերպով կը կատարուէր, վերջէն՝ Ս. Ներսէս Շնորհալիի օրով է որ այսօրուան ձեւը ստացաւ։

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մենք աւետարանէն գիտենք թէ հրեաները իրենց մեղքերէն ազատուելու համար Յովհաննէս Մկրտչին նախ իրենց մեղքերը կը խոստովանէին և ապա կը մկրտուէին:

Մեր եկեղեցին ալ իր հաւատացեալներէն կը պահանջէ որ անկեղծ կերպով զղջան իրենց յանցանքին համար և միեւնոյն ատեն հաւատան թէ Քրիստոսի ոգորմութեամբը կրնան իրենց մեղքերէն սրբուիլ:

Ապաշխարութեան համար հետեւեալ կանոնները ունի մեր եկեղեցին պահք, աղօթք, հրապարակային զղջում և առաքինական և մարդասիրական գործեր:

Հին ատենները՝ երբ մարդիկ այս պայմանները չէին լրացներ և կամ ծանր յանցանքներու մէջ կը գտնուէին, այնպիսիները՝ ժամանակի մը համար, Ս. Հաղորդութենէն կը զրկուէին:

Մինչեւ այսօր ալ ողջոյնի ատեն սարկաւազը կը ձայնէ. «Այն որ չի կրնար հաղորդուիլ դրան առջեւ ելլէ և աղօթէ»:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Այս խորհուրդը Հին Ուխտին մէջ հաստատուած կը գտնենք: Աստուած դրախտին մէջ մեր նախածնողներուն ըսաւ. «Երկուքդ մէկ մարմին եղէք»: Յետոյ

զանոնք օրհնելով ըսաւ. «Աճեցէք՝ և երկիրը լեցուցէք»:

Յիսուս այս միութիւնը անլուծելի ըրաւ. «Այն որ Աստուած միացուց պէտք չէ որ մարդ բաժնէ» ըսելով:

Եկեղեցիին այս խորհուրդով հարան ու փեսան քահանային օրհնութիւնովը կը պսակուին, ուխտելով իրարու հանդէպ հաւատարիմ մնալ մինչեւ իրենց մահը:

Ամուսնութեան խորհուրդը պսակ ալ կ'ըսուի որովհետեւ ժամանակին ամուսնացողներուն գլխուն պըսակ կամ թագ կը դնեն եղեր: Այժմ նարօտ կը կապեն:

Տէրունի և պահքի գլխաւոր օրերէն դուրս ամէն օր պսակ կ'ըլլայ:

Ամուսնութիւնը կը կրկնուի երբ մէկ կամ միւս կողմը մեռած է և կամ ամուսնալուծուածի պարագային կրկին ամուսնանալու արտօնուած է:

Այր և կին, մեր եկեղեցական օրէնքով, մինչեւ երեք անգամ միայն կրնան ամուսնանալ պայմանաւ որ այրը կամ կինը մեռած ըլլան:

Երբ ամուսինը կամ կինը կորսուի մնացողը պարտաւոր է մինչեւ եօթը տարի սպասել:

Դորձեալ երբ ամուսիններէն մէկը հաւատքը փոխէ և կամ անբուժելի հիւանդութիւնով մը տառապի, այդպիսիներուն համար եկեղեցին մասնաւոր կարգադրութիւն մը կ'ընէ:

Երկուքէն մէկը եթէ ամուսնութեան օրէնքին դէմ մեղանչէ՝ ամուսնութիւնը կը լուծուի, և յանցաւոր կողմը այլեւս ամուսնութեան իրաւունքէ կը զրկուի: Այն պարագային եթէ երկու կողմերն ալ յանցաւոր են՝ երկուքն ալ կը դատապարտուին:

Ամուսնութեան այս տեսակ խնդիրներով դատաս-

տանական ժողովը կ'զբաղի և իր եղբայրացութիւնները եպիսկոպոսին կը ներկայացնէ:

Ծանր պարագաներու տակ վերջին խօսքը կաթողիկոսին է:

ԿԱՐԳ ԿԱՄ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ձեռնադրութեան խորհուրդը Յիսուս հաստատեց համարձման օրը առաքեալներուն վրայ ձեռք դնելով օրհնելով և անոնց ամէն իշխանութիւն տալով:

Առաքեալներն ալ վերջէն՝ երբ հաւատացեալները չատցան, սկսան արժանաւորներուն վրայ ձեռք դնել և զանոնք եպիսկոպոս կոչել:

Ձեռնադրուելու համար հետեւեալ պայմանները լրացնելու է.

Ա.— Չափահասութիւն ինչպէս նաեւ մարմնի և հոգիի անթերի վիճակ:

Բ.— Հոգեպէս և մտաւորապէս պատրաստուած:

Գ.— Նուիրումի և ծառայութեան ոգի՝ այսինքն բարձր նկարագիր:

Դ.— Յարմարութիւն և արժանաւորութիւն:

Ե.— Ժողովուրդին կողմէ այս ամէնուն համար վկայութիւն:

ՀԻԱՆԴՆԵՐՈՒ ՕԾՈՒՄ ԿԱՄ ԱՂՕԹՔ

Յիսուս իր բժշկած հիւանդներէն և ախտաւորներէն կը պահանջէր որ այլեւս չմեղանչեն: Իսկ իր վերջին օրերուն առաքեալներուն իշխանութիւն տուաւ հիւանդներուն վրայ ձեռք դնելու և մեղքերուն թողութիւն տալու:

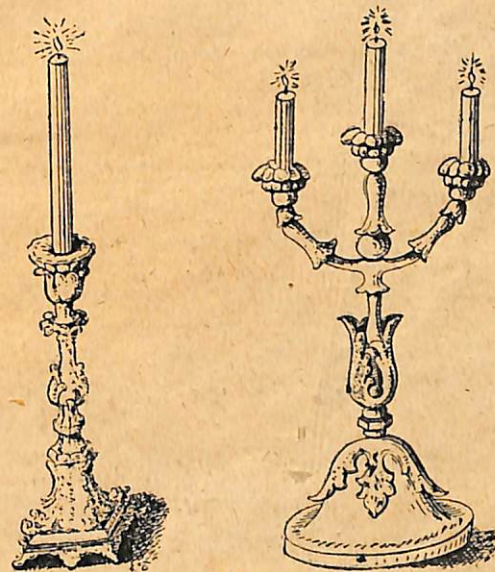
Իսկ գալով օծումին, հրէական սովորութիւն մըն

է որը առաքելական շրջանին եկեղեցիին մէջ ալ կրկնուեցաւ:

Այս սովորութիւնը մինչեւ Ժ. դարուն սկիզբը մեր մէջ ալ կը կիրարկուէր բայց վերջէն խափանուած է: Որովհետեւ կարելի չէ գիտնալ թէ մարդ ի՞նչ մահով և կամ ո՞ւր և ինչպէս պիտի մեռնի: Այս պատճառներով վերջին օծումը առաջինին միացուած է:

Մեր եկեղեցին այժմ կը բաւականաւոր հիւանդին այցելել, աղօթել անոր վրայ, ձեռք դնել և եթէ ծանր է անոր վիճակը՝ խոստովանցնել և Ս. Հաղորդութիւն տալ:

Մեր մէջ վերջին օծումի սովորութիւնը միմիայն կրօնաւորներու համար վերապահուած է:

Թ.

Հայ Եկեղեցւոյ Տօները

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՕՐԵՐԸ

Կրօնական կեանքի զարգացման օժանդակելու համար հայ եկեղեցին տարուան օրերուն կրօնական նկարագիր մը տուած է: Կրնանք ըսել թէ եկեղեցին կրօնականացուցած է տարուան բոլոր օրերը:

Շաբթուան եօթներորդ օրերը տէրունի-կիրակի են, Յիսուսի յարութեան նուիրուած:

Հին ուխտի մէջ ալ եօթներորդ օրը բացարձակ հանգստի օր էր. հետեւաբար կիրակին կրկնակի նուիրական է թէ՛ արարչագործ Աստուծոյ գոհութիւն մատուցանելու և թէ՛ Փրկչին յարութեան յիշատակը փառաւորելու համար:

Մնացած վեց օրերը կամ տօնական և կամ պահոց օրեր են: Տօնականները երկու խումբի կը բաժնուին Տէրունի և Մարտիրոսաց:

Տերունի տօներ. — Ասոնք նուիրուած են Յիսուսի և անոր անօրինութեանց յիշատակներուն, որք են Ծնունդ, Մկրտութիւն, Տեառնընդառաջ, Զատիկ, Համբարձում, Հոգեգալուստ, Վարդավառ, Խաչվերաց:

Մարտիրոսաց տօները սուրբերու յիշատակութիւնն են, իսկ պահոց օրերը ապաշխարութեան նուիրուած են:

Անգարժ տօներ. — Անշարժ կը կոչուին այն տօները որոնք ամսաթիւերու կապուած են՝ որոնք են Ծնունդը Յունվար 6, Անուանակոչութիւնը Յունուար 13, Աւետումը՝ Ապրիլ եօթը, Ծնունդ Ս. Աստուածածնի Սեպ-

տեմ. 8, Ընծայումը Նոյեմ. 27, Յղութիւն Աստուածածնի Դեկտեմբեր 9:

Անշարժ կը համարուին նաեւ Աստուածածնի, Խաչի և Յիսակոյց բարեկենդանի օրերը, որովհետեւ մեր եկեղեցին կիրակի օրեր կը տօնէ զանոնք:

Շարժական տօներ. — Ասոնք Զատիկի տօնին կապուած են: Զատիկը Մարտի լրումն լուսնի յաջորդող կիրակին է: Եթէ լրումն լուսնին Մարտ 21էն առաջ հանդիպի այն առեւ Զատիկը Ապրիլի մէջ հանդիպող լրումն լուսնէն անմիջապէս յետոյ կը տօնուի: Իսկ եթէ այս երկու ամիսներուն մէջ լրումն լուսնին պատահի Ուր., Շբ., Կիրակի օրերուն, այն առեւ Զատիկը կը տօնուի ճիշդ հետեւեալ կիրակին:

Մարտ ամսոյ լուսինը կը ծնի Մարտ 8ին և կը լրանայ 21ին: Այս լրումը՝ «Աւագ լրումն լուսնի» կ'ըսուի: Իսկ Ապրիլ ամսոյ լուսինը կը ծնի Ապրիլի 5ին և կը լրանայ 18ին, որուն յաջորդող կիրակին Ապրիլ 25էն անդին պէտք չէ անցնի:

Ուրեմն Զատիկը կը տօնուի Մարտ 22էն մինչեւ Ապրիլ 25, 35 օրերուն մէջ հանդիպող կիրակի մը:

ՎԱՀՈՆ ԳՈՂԹՆԵՑԻ. — Ծնած է 700ին, Գողթն գաւառի մէջ: Հայոց Խոսրով Նախարարին որդին էր:

Արաբները իշխանական տուները աւերելէ վերջ մնացածները Դամասկոս գերի տարին: Զորս տարեկան Վահանը անոնց մէջ կը գտնուէր: Ամիրապետը անոր անունը փոխելով Վահապ դրուէ:

Վահապ արաբերէն լեզուին համանալով դիւանադպիր և խորհրդական եղաւ: Երբ գերութիւնը վերջ գտաւ, Վահապ ալ արքունի հրովարտակով մը հայրենիքը վերադառնալով կալուածներուն տիրացաւ:

Վահագ Հայաստան վերադարձին իր հայրենի կը-
րօնքին դարձաւ։ Արաքները անոր ուրացութիւնը լը-
սելով սկսան հալածել։ Վահան հինգ տարի հոս ու հոն

Վահան Գողթնեցի եւ իր Բոյր խոսրովիդուխս

պահուածելէ վերջ ուղղակի Դամասկոս գնաց։ Այն
տեղի բարեկամները կը յանձնարարէին իրեն որ կամ

փախի եւ կամ պահուի։ Վահան կարեւորութիւն չտա-
լով անոնց խօսքին ամիրապետին ներկայացաւ։ Վեր-
ջինս ի զուր փորձեց համոզել որ ետ կենայ իր նոր
կրօնքէն։ Վերջապէս զանազան տանջանքներէ վերջ
գլխատել տուաւ 737ին։

Ս. ՈՍԿԵՍՆՔ ԵՒ ՍՈՒՔԻԱՍԵՍՆՔ.— Ասոնք Յու-
նոց կայսրէն՝ Հայոց Սանատրուկ թագաւորին մօտ
ղրկուած դեսպաններ էին։ Իրենց պետը Խոռուսի, ոսկի
կը կոչուէր։

Ճամբան Թադէոս առաքեալին հանդիպելով եւ ա-
նոր գործած հրաշքները տեսնելով քրիստոնեայ կը
մկրտուին։

Առաքեալին մահէն վերջ Եփրատի ափին մօտ՝
Ծաղկէոյ լեւան մօտերը ճգնաւորութիւն կ'ընեն։ Ժա-
մանակ մը վերջ՝ Արտաշէս թագաւորին օրով, իրենց
ճգնութեան վայրէն կ'իջնեն հայոց արքունիքը կ'այ-
ցելեն եւ Սաթենիկ թագուհիին եւ անոր ազգականնե-
րուն (Ալաններ) քրիստոնէութիւն կը քարոզեն։ Ա-
լանները կը հաւատան Յիսուս Քրիստոսի եւ կը մկրտը-
ւին։ Իրենց մեծը քահանայ ձեռնադրուելով Սուքիաս
կը կոչուի։

Արտաշէսի մեծ որդին՝ Արտաւազդ, իր եղբայրնե-
րուն հետ Ոսկեանց ճգնարանը երթալով ամէնքն ալ
սպանել կուտայ իր զինուորներուն 107ին։

Սուքիասեանները՝ որոնք 16 հօգի էին, անոնց
տեղը կ'անցնին։

Ալաններու թագաւորը իմանալով, իր զօրապետ-
ներէն մէկը կը զրկէ որպէսզի երկիր դարձնէ զա-
նոնք։ Ասոնց մերժումին վրայ նահատակել կուտայ
131ին։

ԱՏՈՄԵԱՆ ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐ.— Ասոնք Քաջն Վարդան Մամիկոնեանի ընկերներէն էին, անոնցմէ երկու տարի առաջ նահատակուած:

Ատոմ Գնունի և Մանուհի Ռշտունի իրենց գունդերով՝ Պարսից բանակին հետ օտարներու դէմ կը կռուէին: Պատերազմէն վերջ Յազկերտ այս քով զօրավարները իր քով կանչեց և կրակապաշտ ընել ուղեց: Բայց Ատոմեանք արքային միտքը իմանալով Անձեւեանց երկիրը տպաստանեցան:

Յազկերտ երբ անոնց յախուստը լսեց բանակ մը զրկեց որպէսզի զանոնք կամ դարձի բերեն և կամ սպանեն:

Ատոմ և Ռշտունի զօրավարները՝ իրենց գունդերով նահատակուեցան 449 ին:

ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՔ.— Վարդանունց պատերազմէն վերջ պարսիկները քաղաքականութիւնն իր ժամանակին Ատորմիզդ պարսիկը Հայաստան զրկելով:

Ատորմիզդ թէպէտ եկեղեցիները բանալ տուաւ և կրօնական հալածանքը դադարեցուց, սակայն Վարդանունց պատերազմի պարագլուխները չմոռցաւ, որոնք ձերբակալելով Տիզբոն զրկեց:

Այդ ձերբակալուածները թիւով ինը կրօնականներ էին, որոնցմէ երեքը եպիսկոպոս, մէկը կաթողիկոս, երկուքը սարկաւազ և չորսը քահանաներ էին:

Յազկերտ իր Քուշանաց դէմ մղած պատերազմին անյաջողութիւնը այս եպիսկոպոսներուն ողջ մնալուն վերաբերելով՝ հրամայեց չորհարանքով սպանել զանոնք: Աքսորեալները սակայն մեծ քաջութեամբ կը դիմադրուեն ամէն տեսակ տանջանքները:

Ասոնք 454, Յուլիս 25 ին, Պարսկաստանի Ռիւան,

անձանօթ գիւղին մէջ կը նահատակուին: Ասոնց նըշխարները՝ խուժիկ անուանով գաղտնի քրիստոնէութեան դարձած պարսիկը կը հաւաքէ և Հայաստան բերելով հայերուն մէջ կը ցրուէ:

Ասոնց տօնը Ղեւոնդեանց անուանով ծանօթ է պատմութեան մէջ: Թէպէտ ասոնց մէջ էին Ս. Յովսէփ կաթողիկոսը, երկու եպիսկոպոսներ և երկու սարկաւազներ:

Այս տօնը կը տօնենք բարեկենդանի Գ. օրը:

Երգեմք ձեզ երգս զհրեշտակական զձայնրս, յաւեժս եւ վայելուչս, մտերիմս եւ ներբողեանս. ով սուրբ Ղեւոնդեան:

Առաւել պարծիմք ձեօք սուրբ հօսապետք Բրիսնոսի, յօրինեալք եւ յարդարեալք անարք սուրբ, մաքրեալք օրելանք հերոսեան երկնաւոր քաղաւորին. ով սուրբ Ղեւոնդեան:

Իսկ ի հեղմանէ արեան ձերոյ հոս անոյց բուրեաց ի յերկինս, եւ հոսոսեցաւ Տէր ի հոս անուից ընդ կամաւոր պատարագս ձեր. ով սուրբ Ղեւոնդեան:

Որք համբարձայք ի կանառս սերովբից եւ ի դասս փերովբից. բարեխօսեցեք առ Տէր վասն անձանց մերոց. ով սուրբ Ղեւոնդեան:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՀԱԶԱՐ ԵՐԵՍՈՒՆԸ
ՎԵՑ ՎԿԱՆԵՐԸ.— Պարսիկները հայոց մասին երկու
մտադրութիւն ունէին, նախ անոնց քաղաքական
կեանքին վերջ տալ, երկրորդ զանոնք ստիպել որ-
պէսզի քրիստոնէութիւնը թողուն և իրենց հաւատքին
դառնան: Այս երկու նպատակներուն իրագործման հա-
մար ալ ժամանակը յարմար էր, որովհետեւ Յունաց
Թէոդոս Բ. կայսրը պարտուած ըլլալով չպիտի կրնար
քրիստոնեայ հայերուն օգնութեան հասնիլ:

Երազրին առաջին մասը իրագործած էին Հայոց
Արտաշէս Թագաւորը գահընկեց ընելով, կը մնար երկ-
րորդ մասը: Ասոր համար ալ հայ նախարարները Տիգ-
րան հրաւիրեցին Հոնաց դէմ կռուելու համար: Նախա-
րարները եօթը երկար տարիներ հայրենիքէն հեռու
պատերազմին գալաւ մնացին: Այս տարիներու ընթաց-
քին Յազկերտ միշտ աշխատեցաւ հայ նախարարներուն
իր կրօնքը՝ կրօնապաշտութիւնը, ընդունել տալ: Միւս
կողմէ Դենշապուհ իշխանը Հայաստան զրկեց որպէսզի
հայ ժողովուրդը կրակապաշտ ընէ:

Հայ նախարարները տեսնելով որ երկրէն հեռու
մնալը թէ՛ իրենց և թէ հայրենիքին վտանգաւոր է, ո-
րոշեցին առերես ուրանալ քրիստոնէութիւնը:

Թագաւորը մեծ ուրախութեամբ ընդունեց այս ո-
րոշումը: Մեծամեծ նուէրներով պատուեց զանոնք և
գունդ մը պարսիկ զօրքերու և 700 մոգերու ընկե-
րակցութեամբ Հայաստան վերադարձուց:

Հայ կղերը ազգին ու եկեղեցիին սպառնացող վը-
տանքը տեսնելով Շահապիպանի մէջ ժողով մը գումա-
րեց նախարարներու ներկայութեան, ուր Սաշի և Ա-
ւետարանի վրայ ամէնքը երգում ըրին մոգերը երկրէն
դուրս վանել:

Պարսիկները այս շարժումը պատրուակ բռնելով
մեծ ուժով յարձակեցան Հայաստանի վրայ:

Քաջն Վարդան՝ 66,000 զինուորներով Արտաշու-
գաւառին Աւարայր գիւղը՝ Տղմուտ գետին եզերքը,
դիմաւորեց Պարսիկ բանակը:

Բանակին հետ էին Յովսէփ Հողոցմեցի կաթողի-
կոսը և Ղեւոնդ երէցը, որոնք իրենց կրօնաշունչ խոս-
քերով զօրքը կը քաջալերէին:

Վճռական ճակատամարտը տեղի ունեցաւ 451 Յու-
լիս 2ին: Կռիւը բուռն եղաւ բայց շատ քիչ տեւեց:
Քաջն Վարդան Մամիկոնեան հերոսական կռիւէ մը
վերջ իր սուրբ արիւնովը ներկեց Աւարայրը: Այդ օրը
ինկան նաեւ 1036 մարտիրոսներ:

Հայերը թէպէտ յաղթուեցան այս կռուին մէջ
բայց բարոյապէս յաղթող հանդիսացան, որովհետեւ

պարսիկները այլեւս բացէ ի բաց չհամարձակեցան Հայոց կրօնքին դպչիլ և ոչ ալ կրակապաշտութիւնը կրկին տարածելու փորձեր ընել:

Վարդանի և իրեն հետ նահատակուող ընկերներուն արիւնը հայ եկեղեցին մեծ փորձանքէ մը աղատած էր: Ասոր համար ամէն տարի՝ բարեկենդանի եչօրը, հայ եկեղեցին հանդիսաւորապէս կը տօնէ այս պաշտելի սուրբերուն յիշատակը:

Նորահաւ պրսակաւոր եւ զօրագլուխ առաքինեաց, վառեցար զինու հոգւոյն արիաբար ընդդէմ մահու. վարդան քաջ նահասակ որ վանեցեր ըզբեմամին. վարդագոյն արեամբբդ քով պրսակեցեր զեկեղեցի:

Երկնաւոր քագաւորին զինու յաղթեալ պատերազմին, խոհական իմաստութեամբ խոհեմացեալ աննառապես, խորհրդական եւ ծանուցեալ անուն բարի, խաչելոյն վկայ եղեալ հեղմամբ արեան պրսակեցաւ:

Բեմական լուսով լցեալ արիացեալքն քաջն Արսակ, քաթաւեալ ի կարմրութիւն բոսորային բղխեալ աղբիւրն, զփրկականն ըմպեալ զբաժակ եւ մրկրթեալ արեամբն իւրով, դասակցեալ ընդ անմարմնոցն Երուրդութեան երգել ըզփառս:

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱԶ, — Իսրայելացիները մանուկը ծնելէ քառասուն օր ետքը Երուսաղէմի տաճարը կը տանէին և Տիրոջը կը ներկայացնէին: Այդ առթիւ երկու զոհեր կը մատուցանէին, առաջինը ծնողքն էր էր որ կ'ընէր սրբուելու համար, իսկ երկրորդը՝ մանուկը տաճարին՝ Աստուծոյ ծառայութեան յանձնելն էր: Այս վերջին ձեւը փոխուեցաւ երբ Ղեւի ցեղը ամբողջութեամբ տաճարի ծառայութեան հրաւիրուեցաւ: Այս անգամ ծնողքը պարտաւոր էր իր անդրանիկ զաւակը տաճարէն ետ առնելու համար նուէր մը ընելու: Հարուստները արջառ՝ իսկ աղքատները զոյգ մը սատրակ կուտային իբր փրկանք:

Քրիստոսի ծնողքը այդ երկու օրէնքները լրացնելու համար էր որ Յիսուս մանուկը տաճար բերին:

Այդ օրերուն Երուսաղէմի տաճարին մէջ Սիմէոն անունով ծերունի և արդար քահանայ մը կ'սպրէր: Ս. Հոգին յայտնած էր այս բարեպաշտ ծերունիին որ մինչեւ աշխարհի փրկիչը չտեսնէ չպիտի մեռնի: Երբ մանուկը տաճար բերին, Սիմէոն Ս. Հոգիով լեցուած ընդառաջ գնաց Յիսուս Մանուկին, Զայն իր գիրկը առնելով փառք տուաւ Աստուծոյ և ըսաւ. «Տէր, հիմա առնելով փառք տուաւ Աստուծոյ և ըսաւ. «Տէր, հիմա խօսքիդ համաձայն խաղաղութեամբ արձակէ ծառայ, որովհետեւ աչքերս տեսան Իսրայէլի փրկիչը զոր ժողովուրդին համար պատրաստեցիր»: Յետոյ մօրը դառնալով ըսաւ. «Այս Տղուն պատճառով սիրտդ վիշտի սուրէն պիտի խոցուի»:

Հոն կար նաեւ Աննա անունով մարգարէուհի մը: Ասիկա եւս ներկայ ըլլալով արարողութեան, իր տեսածն ու լսածը ամէնուն պատմեց Աստուծոյ փառաբանելով:

Այս տօնը Տեառնընդառաջ կը կոչուի և իբր անշարժ տօն Փետր. 14ին կը կատարուի:

Տեառնընդառաջը մեր մէջ Միհր Աստուծոյն նուիր-

ուած տօնին տեղը բռնած է: Այդ օրը կրակ կը վառեն
և շատեր պար կը բռնեն:

Տեառնընդառաջին բոլոր նորածինները եկեղեցի
կը տարուին:

Մարմնացեալդ ի կուսեն նախալախեան
բանդ, այսօր ի քանարն եկիր կասարել զօ-
րենս, վասն փրկութեան հեքանոսաց:

Որ յանառուես աթոռ նըսիս բարեբան-
եալդ ի հեռակաց այսօր ի Սիմեոնի բառ-
նալով, ի զիրկս, որ ընծայեսցես ըզմեզ ի
կեանսդ յաւիտեանից:

Որ արձակիչդ ես կապելոց պարգեւատու
ամենեցուն. այսօր հայցմամբ ձերունդն
արձակեա եւ զիս զբազմամեզս ի կապա-
նաց մահու ի կեանսդ յաւիտեանից:

ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ.— Բարեկենդան կը կոչուին
չաբաթապահները յառաջող վերջին ուտիք օրերը:
Բարեկենդան բառը «բարի» և «կենդանութիւն» բա-
ռերէն կազմուած է ինչ որ կ'երեւի թէ կերակուրնե-
րու ճոխութենէն առնուած է:

Պարզ բարեկենդաններն են Առաջաւորաց, Եղիա-
կան, Լուսաւորչի, Վարդավառի, Աստուածածնայ, Ուաչ-
վերացի, Վարդապետ խաչի, Յիսնակաց, Ս. Յակոբայ և
Ծնունդի բարեկենդանները, ընդամէնը տասը: Ասոնց
ամէնքն ալ կիրակի օրեր կը հանդիպին, բացի Ծնունդի
բարեկենդանէն որ շաբաթուան մէջ ալ կը հանդիպի:

Բուն բարեկենդանը Մեծ Պահքը կանխող վերջին

ուտիքի կիրակին է: Եօթը չաբաթ կամ քառասուն
ութը օր շարունակաբար պահք է: Զատիկը շաբաթուան
տօն ըլլալով բարեկենդանն ալ Փետր. մէկէն մինչեւ
Մարտ եօթը՝ 35 օր ետ և առաջ կ'երթայ:

Բուն բարեկենդանին նոյնիսկ վանքերու մէջ տա-
րողներն ալ իրենց խստակեցութիւնը կը թողուն՝ ա-
բեղաթող ընելով:

Մեծ Պահքի առաջին կիրակին մեր նախահայրե-
րուն դրախտի երջանիկ կեանքին յիշատակութիւնն է:

Բակլախորան անունը կը տրուի մեծ պահոց ա-
ռաջին երկուշաբթիին: Վանքերու մէջ՝ կիրակի իրիկ-
ուան վերջին ընթրիքէն յետոյ, հանդիսաւորապէս
բակլայ կը պարպեն կաթսայի մը մէջ, յաջորդ օրը
զայն իտրովելու և բաժնելու համար:

Մեծ Պահքը կ'սկսի բուն բարեկենդանի Բչ. օրէն
և կը տեւէ մինչեւ Աւագ Ծբ.՝ 48 օր շարունակաբար:
Մեծ Պահքին աղուհաց ալ կ'ըսեն:

Այս պահքին քառասուն օրը բուն քառասնորդա-
կան մեծ պահքն է. այդ օրերուն բացի չաբաթ և կի-
րակի օրերէն ծոմ ալ պէտք է պահուի: Ծաբաթ օրերը
սրբոց տօն ալ կը կատարուի:

Երբ մեծ պահոց մէջ Տեառնընդառաջի, Աւետուհի
և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Մուսնի ի վիրապն տօները
հանդիպին, վարագոյրը կը բացուի և բաց պատարագ
կը մատուցուի:

Մեծ Պահքի յատկանիշներն են վարագոյրը փակ
պահել, Արեւադալի, ձաշու և Ուաղաղականի յատուկ
երգերն ու ժամերգութիւնները:

ՄԻՋԻՆՔ.— Այս անունը կը տրուի Մեծ Պահքի
կէսին՝ որ տօնական նշանակութիւն մը չունի: Միջին-
քը կը հանդիպի չորրորդ չորեքշաբթին կամ մեծ
պահոց 24 օրը: Միջինքէն սկսեալ՝ Ուաղաղականի մէջ
Ստեղի շարականներ կ'երգուին:

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ.— Զատիկէն շարաթ մը տառջ կա-

տարուող տօնը Ծաղկաղարդ
կը կոչուի որ յիշատակ է
Յիսուսի հանդիսաւորապէս
Երուսաղէմ մտնելուն։ Ա-
ւետաբանին մէջ ծաղիկի
յիշատակութիւն չկայ, կ'ե-
րեւի թէ իր անունը հայ-
կական հին հեթանոսական
չրջանէն մնացած տօնի մը
անունն է որ քրիստոնէութեան անցած է ինչպէս
Վարդապաւուր։

ԱԻԱԳ ԾԱՅԱԹ.— Ծաղկաղարդէն մինչեւ Զատիկ
եղող եօթը օրերը Աւագ օրեր կը կոչուին։ Աւագ Բշը
թղենին անիծելուն և տաճարը մաքրելուն, Գշ.՝ հրէից
հարցումներուն և Քրիստոսի բացատրութեանց և Փա-
րիսեցիներու յանդիմանութեան օրերն են։ Եկեղեցին
կը յիշատակէ նաեւ Տասը Կոյսերու առակը, ջրհեղեղը
և մարդոց կրկին սկզբնաւորութիւնը, Դշ. օրը՝ կը
յիշատակուի Յուդայի մատնութիւնը, Եշ.՝ վերջին
ընթրիքը, ոտնլուայն և հաղորդութեան խորհուրդին
հաստատութիւնը, Ուր.՝ Քրիստոսի ձերբակալութիւնը,
դատապարտուիլը, խաչելութիւնը, մահն ու թաղու-
մը, Շր.՝ դարձեալ թաղումը և երեկոյին՝ Քրիստոսի
Յարութիւնը։

ՆԱԻԱԿԱՏԻՔ.— Բառական իմաստով «նոր չինել»,
նոր կերտել կը նշանակէ։ Ընդհանուր սովորութիւն է
որ նոր չինուած եկեղեցիի մը բացումը հանդիսաւո-
րապէս կատարուի այս հանդէսը նաւակատիք կը կոչ-
ուի։

Մեր եկեղեցին նաւակատիքները մեծ տօներու

նախընթաց օրերը կը յիշատակէ։ Այդ օրերուն պահ-
քերն ալ մասամբ կը լուծուին։

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ.— Փոքր Հայքի կայ-
սերական դռնդի զինուորներէն էին։ Կեսարիոյ Լիւ-
սիոս դուքսը հրաման կը ստանայ բանակի քրիստոն-
եաները հալածելու, ուստի կը հրամայէ դատել քո-
ռասուն մանուկները։

Այս քաջարի զինուորները իրենց հաւատքին վրայ
հաստատուն կը մնան և բանա կ'առաջնորդուին։ Լիւ-
սիոս եւս փորձելով անոնց հաւատքը կը հրամայէ
քարկոծել զանոնք։ Բայց ամբողջ չփոթած, քարերը
իրարու կը նետէր։ Դուքսը եւս կը փորձէ բայց իր
քարը դատաւորին կը հանդիպի։

Կրկին քննութենէ մը վերջ Լիւսիոս հրամայեց
երկու երկու կապել զանոնք և Սեբաստիոյ լիճը նե-
տել։ Եզանակը ցուրտ ըլլալուն լիճը սառած էր։ Ա-
սոնցմէ մէկը ցուրտին չզիմացաւ փախչելով բաղնիքի
մը մէջ ապաստանեցաւ։ Կէս գիշերին լճին վրայ լոյս
մը ծագեցաւ և ամէնուն գլխուն վերեւ լուսեղէն պը-
տակներ երեւցան։ Պահապաններէն մէկը որ տեսած էր
այս հրաշալի երեւոյթը լիճը նետուեցաւ սուրբերուն
պսակակից ըլլալու համար։

Յաջորդ օրը անոնց անկենդան մարմինները լիճէն
հանեցին և սրունքները խորտակեցին։ Յետոյ սույնբու-
մէջ լեցնելով մօտակայ գետեզրը տարին ուր այրեցին և
տճիւնները ջուրը նետեցին։

Տեղւոյն եպիսկոպոսը անոնց նշխարներէն մաս մը
ժողովելով հանդիսաւորապէս թաղեց 316ին։ Այս տօնը
կը հանդիպի մեծ պահոց Իշ օրը։

Ս. ՍՍՐԳԻՍ.— Կոստանդինոսի օրով Կապադով-
կիոյ մէջ նշանաւոր եղաւ իր քաջագործութիւններու

վը. իբր վարձատրութիւն կայսրէն զօրովարութեան տիրոջ ալ ստացաւ: Այդ օրէն սկսեալ սկսաւ համարձակօրէն քանդել բազինները:

Յուլիանոս Ուրացոյի օրով ստիպուած իր Մարտիրոս զաւկին հետ նախ Հայաստան և ապա Պարսկաստան ապաստանիլ:

Պարսկաստանի մէջ օր մը տեսնելով որ իր գունդը թշնամիէն կը վախնայ՝ յորդորեց զանոնք որ Յիսուս Բրիստոսի ապաւինին: Զինուորները սիրտ առած Սարգիսի խօսքերէն, թշնամիին վրայ յարձակեցան յաղթեցին:

Տիգրան վերադառնալուն Շապուհ հրամայեց կռուքերուն զոհ մատուցանել: Իր զաւակը՝ Մարտիրոս, անոնց ոչնչութիւնը ցոյց տալու համար կռուքերէն մէկ քանին տապալեց: Մոգերը կատղած՝ ոտնակոխ ըրին զինքը:

Սարգիս իր զաւկին մահը տեսնելով զոհունակութիւն յայտնեց Աստուծոյ: Բանի մը օր վերջ զինքն ալ գլխատեցին: Իր գունդի զինուորները մարմինը վերցնելով թաղեցին: Թագաւորը երբ լսեց զինուորներուն այս արարքը անոնք ալ գլխատել տուաւ 362 ին:

Այս տօնը կը կոտորենք Առաջաւորաց պահքի Շք. օրը:

Ս. ԳԵՈՐԳ.— Կապադովկիացի էր, իշխանական տունէ: Գէորգ տեսնելով որ քրիստոնեաները հալածելու համար պատրաստութիւններ կը տեսնեն, կայսերական խորհուրդին կը ներկայանայ և իր քրիստոնեայ ըլլալը կը յայտնէ: Ատենակալներէն մէկը բարկացած ուղեց զգլխաւորով սպանել զինքը, բայց զէնքը կապտրի պէս ծռեցաւ: Ասոր վրայ սկսան զանազան տան-

ջանքներ տալ, բայց ամէն անգամին ալ հրաշքով ազատեցաւ:

Ս. ԳԵՈՐԳ

վերջապէս 303 ին գլխատեցին: Այս տօնը կը տօնենք Վարադայ խաչի Շք. օրը:

Ս. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՈՒԼՆԵՑԻ.— Ուլնեցի Զէյթունի մօտ՝ Կոկիսոն քաղաքէն պատանի մըն էր: Իր ուսուցչին՝ Կոստանդին քահանային մահէն վերջ ինք սկսաւ հաւատացեալները առաջնորդել:

Յուլիանոս Կեսարիա եկած ըլլալով, Սոկրատ դատաւորը կը զրկէ որպէսզի այն տեղի քրիստոնեաներն ալ հալածէ:

Ստեփաննոս իր փոքրիկ հօտը առնելով՝ որոնք 33 հոգի էին, կը հեռանայ քաղաքէն: Ճամբան հայրը կը

մեռնի, ստիպուած ժամանակ մը լեռներու մէջ կը պահուէին: Հովիւ մը կը մատնէ զիրենք: Զինուորներէ պաշարուելով Փռնուզի մօտ Կանչի բերդը կը տարուին: Ստեփաննոս համարձակօրէն դատաւորին կը ներկայանայ և ամէնուն կողմէ ինք խօսք կ'առնէ: Դատաւորը իր մայրը և եօթը կոյսերը բանտարկելէ վերջ զանազան տանջանքներով կը նահատակէ զինքը: Յետոյ կոյսերը ատեն կը կանչէ և կը ստիպէ որ հաւատքն ին ուրանան, և երբ կը մերժեն գլխատել կուտայ:

Ասոնց նահատակութիւնը տեղի կ'ունենայ 362 ին: Այդ օրէն իվեր ամբողջ գաւառը Ուլնիա կը կոչուի:

ՅԱԿՈԲ ՄԾԲՆԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏ. — Ըստ ազգային աւանդութեան Ս. Յակոբ Անականի քրոջ որդին էր: Մծբին մեծցած ըլլալուն Մծբնացի ալ կը կոչուէր:

Մանածիւն Ռշտունի իրեն ութը սարկաւազները գերի տարած էր: Ս. Յակոբ կը խնդրէ որ անոնք իրեն յանձնուին բայց իր խնդրանքը կը մերժուի, ուստի կ'անիծէ Ռշտունեաց երկիրը: Սոյն ու համաձայնաբար կը տարիներով անպակաս կ'ըլլան անկէ: Այս նեղութիւններէն կ'ազատին այն ատեն երբ Մծբնացիի ձկոյթը Ռշտունեաց երկիրը կը բերուի:

Մծբնացի կը փափաքի նաեւ Նոյի տապանը Արարատի գագաթէն իջեցնել բայց չի յաջողիր:

Պաշտպան սուրբ մը կը նկատուի մինչեւ այսօր համաձայնակ հիւանդութիւններու դէմ:

Այս տօնը կը տօնենք Յիսակաց Դ. Կիրակիի Շր. օրը:

Ժ.

Հայ եկեղեցւոյ նշանաւոր Վարդապետներ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

Ս. Սահակ անբախան գործակից մը ունէր յանձին Ս. Մեսրոպի: Ս. Մեսրոպ բնիկ Տարօնի Հացեկաց գիւ-

Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ

ղէն էր: Մանկութեանը սորված էր Յունարէն, Ասորերէն և Պարսկերէն: Աշակերտած էր նաեւ Մեծն Ներսէսի: Ժամանակ մը հայոց արքունիքին մէջ քարտուղարի պաշտօն ալ վարած է: Բայց իր մէջ կրօնական կոչում գգալով կը թողու զինուորական պաշտօնը և կրօնական կարգ կ'ստանայ: Ս. Մեսրոպ առաջին օրէն

իսկ աշակերտներ ժողովելով կ'սկսի ուսուցանել և քա-
րողել:

Ս. Մեսրոպ թէ՛ ընթերցող և թէ թարգմանիչ ըլ-
լալով միանգամայն՝ մեծ դժուարութիւններու կը
բաղխի, որովհետեւ օտար լեզուով կարգացուած Ս.
Գիւրքը անհասկնալի ըլլալով ժողովուրդին, ստիպուած
էր նախ կարգալ զայն և ապա թարգմանել, ինչ որ
ձանձրոյթի և ուժացումի տեղի կուտար:

Այս դժուարութիւնները հայ գրեր գտնելու հնա-
րաւորութեան մասին խորհիլ տուին իրեն: Երկար
մտածելէ վերջ այս ուղղութեամբ՝ վերջապէս Ս. Սա-
հակին յայտնեց իր միտքը: Ս. Սահակ՝ Ս. Մեսրոպի
այգալիսի դժուարին գործի մը լծուելու պատրաստու-
կամութիւնը տեսնելով, ինքն ալ կ'ոգեւորի և խնդիրը
Վառձապուն թագաւորին կը պարզէ:

Վառձապուն այս ձեռնարկին մեծութիւնն ու օգ-
տակարութիւնը զգալով, իր կարգին ինքն ալ հարկ
եղած նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը կը
բերէ:

Ս. Մեսրոպ զանազան վայրեր՝ շատ մը գիտնական-
ներու գիմելէ ետք յոգնաբեկ իր յոյսը Աստուծոյ վրայ
կը դնէ: Օր մը երբ այս խորհուրդով տոգորուած կ'ա-
ղօթէր տեսիլք մը ունեցաւ: «Աջ» մը իր փափաքած
գրերը լուսեղէն տառերով իրեն կը յայտնէր քարէ
տախտակի մը վրայ:

Ս. Մեսրոպ այս գրերով՝ իբր փորձ, «Առակաց»
գիրքը կը թարգմանէ: Ասկէ վերջ՝ իր յոյսերուն պը-
տակումը տեսնելով, մեծ խնդութեամբ Հայաստան կը
դառնայ:

Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ անմիջապէս աշակերտ-
ներ ժողովելով կ'սկսին մէկ կողմէ գրերը սորվեցնել
անոնց, իսկ միւս կողմէ Ս. Գիւրքը թարգմանել:

Այս առթիւ կը բացուին շատ մը դպրոցներ: Ա-
սոնց մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր Վաղարշապատի

դպրոցը ուր կրթուեցան մեր առաջին թարգմանիչնե-
րը և որոնք անմիջական գործակիցները եղան սուր-
բերուն: Յետոյ՝ իրենց կարգին, իբր ուսուցիչներ
ղրկուեցան զանազան վայրեր հոն իրենց վարդապետ-
ներէն սորվածները աւանդելու համար: Յիշենք ասոնց-
մէ գլխաւորները: Յովսէփ Վայոց Զորէն, Աւետիք Ե-
րէց, Եզնիկ Կողբացի, Կորիւն եւն: Ասոնցմէ զատ
կազմուեցաւ նաեւ կրասեր աշակերտներու խումբ մը
որոնք են. Եղիշէ, Սորենացի, Փարպեցի և այլն: Որոնք
իրենց ուսումը Անտիոքի, Աղեքսանդրիոյ և Կ. Պոլսոյ
մէջ կատարելագործելէ վերջ Հայաստան վերադարձան
և իրենց ուսուցիչներուն գործը աւելի ընդարձակել
ջանացին:

Աստուածաշունչի և եկեղեցական գրքերու թարգ-
մանութենէն վերջ ժամասացութիւնը հայերէն լեզուով
կատարուելի սկսաւ: Այս եղաւ գլխաւոր պատճառը որ-
պէսզի հայ ժողովուրդը չուտով ընտելանայ քրիստո-
նէութեան և հայ եկեղեցին ալ իր ազգային նկարա-
գիրը ստանայ:

Երկրորդ պարագան՝ փոխանակ ստորի կամ յոյն
կրօնականներ պաշտօնավարելու հայ եկեղեցիին մէջ՝
սուրբերուն շունչովը հասակ առած աշակերտներն են
որ կրօնական կարգ կ'ստանային: Ասոնք սուրբերուն
բարեփոխած ժամասացութիւնը և յօրինած շարական-
ները կը գործածէին:

Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ որոշեցին նաեւ թէ տար-
ուան զանազան ամիսներուն մէջ ինչ տօներ և անոնց
համար ինչ աղօթքներ ու շարականներ պիտի եր-
գուին:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ. — Ով է Ս. Մեսրոպ: Նախապէս ի՞նչ պաշ-
տօններ վարած է: Ինչո՞ւ կրօնաւոր եղաւ: Քարոզելու ատեն
ի՞նչ դժուարութիւններու հանդիպեցաւ: Այս դժուարութիւնը ի՞նչ
բանի մասին մտածել տուին: Որո՞նք եղան իր գործակիցները:
Ի՞նչպէս Գրիքը գտնելու համար ո՞ր երկիրները պտտեցաւ: Ի՞նչպէս
գտաւ զիրը: Գրի գիւտէն վերջ Ս. Մեսրոպ ի՞նչեր
ըրին: Այս գիւտը ի՞նչ օգտակարութիւն ունեցաւ.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ

Խոսքով Անձեւացի եպիսկոպոսին որդին էր: Ծնած է 951ին: Աշակերտած է Նարեկաց վանքին վանահայր՝ Անանիա վարդապետին:

Ս. Գրիգոր իր սրբակրօն կեանքով մեծ համբաւ ստացած էր: Բայց այս համբաւը շատ շուտ իրեն դէմ կը հանէ տգէտներն ու ինքնահաւանները: Նարեկացի սակայն անայլայլ կը շարունակէ իր կեանքը, ինքզինքը տալով ներանձնական կեանքի:

Կը մեռնի 60 տարեկան հասակին մէջ և կը թաղուի իր ուսած և ապրած վանքին մէջ:

Վասպուրականի Սենեքերիմ թագաւորը երբ 1016

ին իր երկիրը Սեբաստիոյ հետ փոխանակելով հոն հաստատուելու կը մեկնէր, Նարեկաց վանքին վանականներէն շատերը իրեն ընկերացան: Չմոռցան իրենց հետ տանիլ նաեւ Ս. Գրիգորի նշխարները՝ զոր ամփոփեցին Ակնի մօտ իրենց կառուցած վանքին մէջ:

Նարեկացիի գլխաւոր երկասիրութիւններն են. Ապարանից Խաչիմ Պատմութիւնը, Ներքող մը Ս. Կոյսին նուիրուած, ձառեր և ուրիշ երկեր: Բայց այս ամէնուն մէջ ամենէն աւելի սիրուածն ու փնտռուածն է Նարեկ անունով ծանօթ աղօթագիրքը որ կը կոչուի նաեւ ողբերգութիւն:

Հայ եկեղեցին կրնայ պարծիլ յանձին Նարեկացիի քրիստոնէութեան հզօր երգիչ մը տուած ըլլալու փառքով:

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻ

Ծնած է 1154ին բարեպաշտ և ազնուական ծնողքէ մը: Հայրը՝ Օշին, Լամբրոն բերդին իշխանն էր: Իսկ մայրը՝ Ծահանդուխտ, Ներսէս Շնորհալիի եղբոր աղջիկն էր: Ասոնք ուխտ ըրած էին որ եթէ արու զաւակ մը ունենան Աստուծոյ պիտի նուիրեն: Աստուած լսեց իրենց խնդրանքը և մօնչ զաւակ մը պարգեւեց, որուն անունը Սմբատ դրին:

Սմբատ իր մանկութեանը ամէնուն ուշադրութիւնը գրաւած էր իր տշխատութեամբն ու յառաջդիմութեամբը: Ան ինքզինքը ուսման տուած էր:

Իրեն շատ մը մեծամեծ խոստովներ եղան բայց ան ամէնն ալ մերժեց և Սկեւռայ վանքը քաշուեցաւ: Հոն աստուածային գիտութեան հետ քիչ ժամանակի մը մէջ յունարէն և լատիներէն լեզուներն ալ սորվեցաւ:

Ս. Ներսէս Լամբրոնացի

Հակառակ հօրը կտակին՝ որ զինքը Սկիւռայ վանքին վանահայր կը կարգէր, Ներսէս Շնորհալիի ստիպումին վրայ է որ իր տաճանը եօթը տարեկան հասակին մէջ քահանայ կը ձեռնադրուի:

Լամբրոնացի քսանը երեք տարեկանին Տարսոն քաղաքին վրայ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի: Այսպէս իր համբաւին հետ հետզհետէ իր գիրքն ալ կը բարձրանայ: Բայց իր հակառակորդներն ալ կը շատնան ուրոնք իր եռանդին մէջ ազգային եկեղեցիին անկումը՝ և իրաւունքներուն բռնարարումը կը տեսնէին: Բայց Ներսէս բնաւ չվախցաւ, Լեւոն թագաւորին ուղղուած գեղեցիկ գրութիւնով մը ինքզինքը կ'արդարացնէ:

Լամբրոնացի քառասունը վեց տարեկանին վախճանեցաւ:

Ան իր տաճանը վեց տարեկան հասակէն սկսեալ մինչեւ իր մահը շարունակ գրեց:

Իր երկասիրութիւններն են. Ասեմաբանութիւն մը, Մեկնութիւն Պատարագի մը որուն մէջ գեղեցիկ կերպով կը մեկնէ պատարագին խորհուրդը: Զգած է նաեւ ճառեր և ուրիշ գրութիւններ:

Իր ժամանակակիցները այսպէս կը գրեն իր մասին. «Ան մինչեւ մոմերուն հատնիլը կը գրէր և յետոյ կեցած տեղը քիչ մը կը քնանար, և ապա ընդոտ տրթնալով եկեղեցի կ'երթար»:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ
ՔԱՂՈՒԱԾ Ս. Ն. ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻՆ

Պատարագով մենք կը հաւատանք թէ բոլոր անոնք՝ որոնք Աստուծոյ կը հաւատան, այնպիսիներուն համար Քրիստոս միշտ բարեխօս է:

Եւ որովհետեւ քրիստոնեաներս կ'ընդունինք թէ մարդս իր ազար բնութեամբ միշտ մեղանշական է, անոր համար հացն ու գինին սեղանին վրայ կը դնենք՝ իբր միջնորդ, որպէսզի երբ դայն ուտենք կամ ըմպենք միշտ Տիրոջ մահը յիշենք որով զմեզ Հօր Աստուծոյ հետ հաշտեցուց:

Կը հաւատանք նաեւ թէ, Աստուած պիտի յիշէ իր Միածին Որդւոյն մահը և Սուրբ Հոգին պիտի ղրկէ որպէսզի անոնք որ Ս. Հաղորդութեան կը մօտենան մաքրէ, ինչպէս աւետարանիչն ալ ըսած է. «Քրիստոսի տրիւնը մեր բոլոր մեղքերէն պիտի մաքրէ զմեզ»:

Ինչո՞ւ կը զգեսաւորուի պատարագի քահանան

Ինչպէս որ որեւէ իշխան մը չի կրնար թագաւորին ներկայանալ առանց պատշաճ զգեստի, այնպէս ալ քահանան՝ իբր հոգեւոր իշխան մը, պէտք է որ Հօր

Աստուծոյ ներկայանայ ներկայանալի զգեստով մը՝ Սա-
տարբերութեամբ որ քահանային զգեստին տարաքին
չքեղ երեւոյթը պէտք է ներքին՝ մաքուր հոգիին
պատկերը ըլլայ, եթէ ոչ պատարագը դատապարտու-
թիւն մը կ'ըլլայ իրեն համար։

Ս. Խորհուրդը Սեղան գալի առաջ ինչո՞ւ պատարագիչ
բաճաճան իր զգեստներէն մաս մը կը հանէ

Պատարագիչ քահանան՝ իր զգեստներով, նախ Քր-
իստոսը կը խորհրդանշէ։ Բայց երբ Քրիստոսի արիւնն
ու մարմինը Սեղան կը բերուի ինք անոր սպասաւորը
կը դառնայ։ Ատոր համար է որ նախ քան խորհուրդին
գալը՝ կը մերկանայ իր զարդերէն։

Մինչեւ այդ խորհուրդու պահը քահանան իր ա-
ղօթքները Որդիին կ'ուղղէ. Ս. Խորհուրդին գալէն
վերջ Հօր Աստուծոյ կ'ուղղէ զանոնք։

Հին Ուխտին մէջ ալ Աստուած կը հրամայէ Ահա-
րոնին խորանին առջեւ պճղնաւոր զգեստ հագուել, իսկ
երբ սրբութիւն սրբոցը մտնէ՝ հանէ իր զգեստները և
պարզ մաքուր կտաւէ զգեստ մը հագուի։

Ինչո՞ւ Սարկաւազը զդուռնս զդուռնս կ'երգէ

Մենք եկեղեցիին մէջ համակամ խորհուրդ մը
կատարելու համար հաւաքուած ենք։ Հետեւաբար ա-
նոնք՝ որոնք մեր միութեան մաս չեն կազմեր, այնպի-
սիները պէտք չէ Ս. Խորհուրդին մասնակցին։

Դուռ բառը հոս փոխաբերաբար գործածուած է։
Այստեղ սարկաւազը ըսել կ'ուզէ մեզ, զգոյշ եղէք ձեր
մարմնի դռներէն, այսինքն աչքերէն, ականջներէն,
բերանէն և շօշափելիքներէն. անոնք զգուշութեամբ և
ամուր գոցեցէք որպէսզի չար խորհուրդներ ներս
չմտնեն և ձեր միտքը չխանդարեն և դուք իմանալի
խորհուրդէն չզրկուիք։

Ինչո՞ւ մի ոք յերախայից կ'երգէ Սարկաւազը

Առաքելական շրջանին երախաներ չկային քրիս-
տոնէութեան մէջ, վերջէն է որ շատցան։ Այսպիսինե-
րուն համար Բարսեղ և Գրիգոր աստուածաբան հայ-
րապետները ինչպէս նաեւ Դիոնիսիոս հայրապետը սո-
վորութիւն մը հաստատեցին ըստ որում՝ անոնք որոնք
դեռ երախայ կամ թերահաւատ են, այնպիսիները
սարկաւազը դուրսից ժողովէ նախ քան Ս. Խորհուրդին
Սեղան գալը, որպէսզի հոն ամենան իրենց անարժա-
նութեանը համար։

Ինչո՞ւ ողջոյն կուտան

Եկեղեցական արտաքին բոլոր ձեւակերպութիւն-
ները ներքին՝ հոգեւոր իմաստ մը ունին։ Ողջոյն տա-
լով ցոյց կուտանք թէ մենք եւս վերնատան մէջ Ս.
Հոգին ստացողներուն պէս մէկ սիրտ և մէկ հոգի
ենք և միտքան և սիրով կը հետեւինք Ս. Խորհուր-
դին։

Ինչո՞ւ բաճաճան պատարագէն վերջ դարձեալ

եմիփորոն եւ այլ զարդեր կ'առնէ իր վրայ

Քահանան պատարագի միջոցին Փրկչին երկրի
վրայ անցուցած կեանքը պատկերացուց իր պատարա-
գովը, նախ իբր քահանայապետ և ապա սպասաւոր Ս.
Խորհուրդին։ Պատարագէն վերջ ան դարձեալ իր ըզ-
գեստները կը հագնի մեզ յիշեցնելու համար թէ Քր-
իստոս երկրորդ անգամ աշխարհ պիտի գայ։

Քահանան ժողովուրդին խնդրանքները Աստուծոյ
ներկայացնելէ վերջ Աստուծոյ քովէն կը մեկնի Անոր
օրհնութիւնները ժողովուրդին տալու համար։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՈՐՈՏՆԵՑԻ

ԺԴ. դարուն մէջ, Երնջակ գաւառին Ապրակունեաց վանքին մէջ Յովհաննէս Որոտնեցի անուշով վարդապետ մը կ'ապրէր որ Կախիկ ալ կը կոչուէր: Որոտն կը կոչուի որովհետեւ Որոտն գաւառի Վաղանգն գիւղէն էր:

Իւանէ կոչուած իշխանին որդին էր, բայց իշխանութիւնը արհամարհելով Տաթեւի վանքը առանձնացաւ Որովհետեւ Եսայի Նշեցիին համբաւուոր աշակերտներէն էր, չտեսնելով իրեն աշակերտելու եկան:

Որոտնեցի խոհական վարդապետ մը եղած է: Աշխատած է միաբանասէրներու անսոսնձ եռանդը չափաւորել:

Այս ուսումնասէր և ջանասէր վարդապետին երկասիրութիւններն են. Յովհաննէս Աւետարանին և Պօղոս առաքելի 14 թուղթերուն համառօտ մեկնութիւնները և քանի մը քարոզներ:

Մեծօրոցին այսպէս կը գրէ իր մասին. «Շատ իմաստուն վարդապետ մըն էր, Հին և Նոր Կտակարաններուն քով ծանօթ: Ազգին լուսամիտ վարդապետներ և քահանաներ տուաւ:

ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՑԻ

Որոտնեցիի մահէն վերջ իր տեղը կ'անցնի Գրիգոր Տաթեւացի: Ծնած է 1310ին Վայոց Ձորին մէջ: Տաթեւացի կոչուած է իր ուսումը Տաթեւի վանքը առած ըլլալուն համար:

Եղած է Ապրակունեաց վանքին վանահայր և միեւնոյն ատեն վարած է վարդապետ-ուսուցիչի պաշտօնը Տաթեւի վանքին մէջ:

Ինքն եւս միաբանասէրներու հետ վէճի բռնուած է: Տաթեւացի ազգին ընծայած է երեք հարիւր աշակերտներ:

Ասկէ զատ գրական բեղուն կեանք մըն ալ ունե-

Տաթեւի վանքը

ցած է: Իր երկասիրութիւններն են. Հարցմանց Գիրք, Ոսկեփորիկ աստուածաբանական գրութիւն մը, Փոքր կոչուած Հարցմանց գիրք մը, Ինչպէս նաեւ Քարոզագիրք մը, Լուծմունք մը և ուրիշ գրութիւններ: Վախճանած է 1411ին:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

Քրիստոնեութեան Բարոյականը

Ա.

ՏԱՍԸ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆՆԵՐ

Ա.— Ես եմ Տէր Աստուած քո, մի եղիցին քեզ ալ Աստուածք, բաց յինքն:

Այս պատուիրանով Աստուած կը հրամայէ որ մի միայն Զինքը իբր ճշմարիտ Աստուած ճանչնանք. կ'արգիլէ կուռքերուն կամ ուրիշ աստուածներուն յարգանք ընծայելը:

Բ.— Մի' արացես, դու քեզ կուռս ամենայն նմանութեան, մի' երկրպագանիցես նոցա եւ մի' պաշտիցես զնոսա:

Այս պատուիրանով կը հրամայէ որ մենք որեւէ առարկայ կուռք չչինենք եւ անոր Աստուածային պատիւ չընծայենք, այսինքն զայն չպաշտենք եւ կամ անոր վրայ յոյս չդնենք:

Գ.— Մի' առնուցու զանուն Աստուծոյ քո ի վերայ սնոցեաց:

Իր անունը պարապ տեղը պէտք չէ բերաննիս առնենք եւ ոչ ալ սուրբ տեղերը: Մենք իբր ճշմարիտ մարդիկ մէկ խօսք պէտք է ունենանք, մեր «այո»ն «այո» եւ «ոչ»ը «ոչ» պէտք է ըլլայ: Իսկ եթէ պատահի որ երդում ընենք պէտք է զայն պահենք:

Դ.— Յիսուս' սրբել զօր թաքաթու, զվեց օր գոր-

ծիցես եւ արացես զամենայն գործս քո, իսկ զեօրնե-
րոդ օրն՝ թաքաթ նուիրես'ս Տեառն քում:

Աստուած կը հրամայէ շաբթուան վեց օրերը գործել իսկ եօթներորդ օրը Աստուծոյ նուիրել, այսինքն Տիրոջ հաճելի գործեր գործել. օրինակ, եկեղեցի երթալ, Ս. Գիրք կարդալ, բարեգործութիւններ ընել, հիւանդներուն այցելել եւն. եւն. Բարեգործութիւն է նաեւ հրէհէն եւ հեղեղէ մարդիկ ազատելը եւ հիւանդներ հոգալը:

Ե.— Պատուես' զհայր քո եւ զմայր, զի բարի լի-
նիցի քեզ եւ երկայնակեաց լիցիս ի վերայ երկրի:

Պարտաւոր ենք մեր ծնողքը պատուել ոչ միայն իրենց ձերութեան եւ կամ դժբախտութեան օրերուն այլ եւ ամբողջ մեր եւ անոնց կեանքի տեւողութեան, նոյնիսկ յետ մահու: Որովհետեւ անոնց մեզ ըրած բարիքները ուրիշ ոչ մէկ կերպով կրնանք փոխարինել: Աստուած պիտի վարձատրէ զմեզ, երկրի վրայ երկար կեանք պարգեւելով:

Զ.— Մի' սպաններ:

Աստուած կը հրամայէ ոչ միայն մարդուս կեանքը չփճացնել եւ այլ անոր բարոյական կանքն ալ չանպատուել: Մարդը բարոյապէս եւ նիւթապէս սպաննելը ոճի մըն է ոչ միայն մարդոց առջեւ այլ եւ անոր ըստ եղծիչին՝ Աստուծոյն:

Է.— Մի' ճնար:

Պէտք է սրտով մաքուր ըլլանք, չար մտածումներէ, անպարկեշտ խորհուրդներէ, գէշ ընկերակցու-
թիւններէ եւ խօսակցութիւններէ հեռու ապրինք:

Ը.— Մի' գողանար:

Ինչ որ մերը չէ պէտք չէ որ առնենք: Գողութիւն է նաեւ ուրիշներուն իրաւունքը յափշտակելը, աշխա-

տաւորին վարձքը չվճարելը, մեր քով ի պահ դրուած աւանդներ չվերադարձնելը:

Գողութիւն է նաեւ ուրիշին բարի անունը արատաւորելը և կամ իրեն վերագրելը:

Թ.— Մի՛ սուս վկայեր զրկելէք բռնմէ:

Սուտ վկայութիւն պէտք չէ ընենք դատարանին և կամ հասարակութեան առջեւ, այլ ճշմարտախօս ըլլալու ենք: Պէտք չէ զրպարտենք, բամբասենք, խեղութիւններ և ոչ ալ արժանաւորները անուանարկենք:

Ժ.— Մի՛ ցանկար ցան բնկերի բո, մի ամենայնի որ ինչ նորա իցէ:

Պէտք չէ որ նախանձինք մեր ընկերոջ ունեցածին վրայ: Ոչ ալ անոր բախտաւորութեանը, յաջողութեանը և յառաջդիմութեանը վրայ: Պէտք է մաքուր սիրտ ունենանք և զո՞նք ըլլանք մեր ունեցածէն:

Բ.

ԼԵՐԱՆ ՔԱՐՈՋԸ

Յիսուսի կազմած աշակերտութիւնը ուսումի, դիրքի, հարստութեան տեսակէտով ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէր: Առհասարակ այնպէս կը կարծուէր թէ այս երեւոյթը Քրիստոսի ձեռնարկած գործին՝ ներկային և ապագային համար, փայլուն վիճակ մը պիտի չապահովէ: Բայց Քրիստոս ոչ միայն չի վնասիր այս

երեւոյթէն այլ՝ աշակերտութիւնն ալ կը սրտապնդէ ըսելով թէ ինք ներքին առաւելութեան արժէք կուտայ, որովհետեւ իր գործին յաջողութիւնը անկէ միայն կախում ունի:

Որպէսզի առաքեալներուն տարակոյսը փարատի՝

վայ կը կարգայ բոլոր անոնց որոնք զուրկ են ներքին տաւելութիւններէ, իսկ երանի այն բոլորին՝ որոնք անկէ ունին, զայն կը քարոզեն և անոնց համար նոյն իսկ իրենց կեանքը կը վտանգեն:

Վայի արժանացողները հետեւեալներն են. անոնք որոնք իրենց հարստութեանը կը վստահին, անիրաւութեամբ յաջողած են, ցաւերէ և վիշտերէ կը խուսափին և այն քրիստոնեաները որոնք իրենց հանգիստը կը փնտռեն:

Իսկ երանելիներն են. հովուով աղքատները, այսինքն անոնք որոնք գիտակից են իրենց հոգւոյն աղքատութեանը, սգաւորները, հեղբորը, ողորմածները, արդարութիւնը սիրողները և խաղաղութիւն ընողները:

Ասոնք ամէնքն ալ բարոյական՝ ներքին տաւելութիւններ են, ասոնցմով է որ աւետարանի քարոզութիւնը պիտի յաջողէր:

Բ. ՄԱՍ

Քրիստոս լերան քարոզի երկրորդ մասին մէջ հին և նոր օրէնքներու բաղդատութիւնը կ'ընէ: Բայց՝ որպէսզի չփոթութիւն առաջ չգայ, անմիջապէս կ'աւելցընէ թէ ինք հին օրէնքին դէմ չէ, այլ հետամուտ է զայն լրացնելու: Որպէսզի սխալ չհասկցուի կ'աւելցընէ. «Դիւրին է երկինքն ու երկիրը ջնջել քան թէ Մովսէսի և միւս մարգարէներու հաստատած օրէնքներէն կէտ մը իսկ ջնջելը»:

Մի' սպաննեմ:

Հին օրէնքի վարդապետները սպանութիւն մի' ընեն երբ ըսելով մարդ չսպանելը կը հասկնային: Իսկ նոր օրէնքը ոչ միայն սպանութիւնը կ'արգիլէ այլ և կ'ըսէ. Ընկերդ անարդար տեղն ալ մի' անարգեր: Եթէ առջեւ Ընկերդ անարգար տեղն ալ մի' անարգեր: Եթէ ընկերդ վշտացուցեր ես,

ձգէ աղօթքդ և գնա՝ անոր սիրտը առ, թէ ոչ դժոխքի կը դատապարտուիս:

Սուս երգում մի' ընեմ.— Հին օրէնքի վարդապետները կը կարծէին որ եթէ Աստուծոյ, երկնքի և երրօսադէմի վրայ երգում չընեն, երգումին ներուած կ'ըլլայ: Բայց Քրիստոս կ'ըսէ. Ճշմարիտ մարդուն այո՛ւ այո, և ոչը՝ ոչ պէտք է ըլլայ:

Ակն ընդ ախան.— Երբ մէկը աչքդ հանէ դուն ալ իրենը հանէ: Այսպէս կը մեկնէին դպիրները: Իսկ Քրիստոս կ'ըսէ. «Մի' կալ հակառակ չարին». որովհետեւ եթէ դուն ալ նոյնը ընես պարզապէս չարիքը քաջալերած պիտի ըլլաս:

Ընկերդ սիրէ.— Հիները բարեկամները սիրել իսկ թշնամին առել կը սորվեցնէին: Նոր օրէնքը կ'ըսէ. Թշնամիդ ալ սիրէ որովհետեւ երկնաւոր Հայրդ խնայութիւն չի դնել իր արարածներուն միջեւ: Բարիքները հաւասարապէս ամէնուն կը բաշխէ:

Գ. ՄԱՍ

ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոս կ'ըսէ. Ողորմութիւն տուած ատեննիդ ցուցամոլութենէ խուսափեցէք, հակառակ պարագային ձեր վարձքը միայն մարդոց գովասանքը կ'ըլլայ: Ողորմութիւն ըսելով պէտք է բոլոր բարեգործութիւններն ալ հասկնալ, օրինակ ազէտին՝ ուսում, անօթիին՝ հաց, բանտարկեալին՝ այցելութիւն, պանդուխտին օթեւան տալը եւն. եւն:

Ողորմութիւն տուած ատեննիս որչափ որ ալ խուսափինք ցուցամոլութենէ բայց և այնպէս չենք կրնար ստիպել ստացողը որպէսզի չարաշայտուի: Ասոր համար է որ եկեղեցիներու մէջ արտօնուած է բարերարներու անունները հանդիսաւորապէս յիշատակել:

Ողորմութիւնը մարդուս ունեցածին հետ յարաբե-
րական է, շատ ունեցողը՝ շատ, քիչ ունեցողը՝ քիչ
կուտայ:

Աղօթք.— Աղօթելու համար եւս հինքու ցուցա-
մուտքն է պէտք է խուսափել: Աղօթքին նպատակը
պէտք է ըլլայ խնդրուածքը Աստուծոյ լսելի ընել: Ա-
սոր համար աղօթքի արտաքին ձեւը կարեւորութիւն
չունի այլ՝ Աստուծոյ հետ ներքին միաւորութիւնը:

Աղօթքին մէջ պէտք չէ շատախօս լըլլալ,
պէտք է մեր խնդրանքին մէջ սիրտ, հոգի և միտք
դնենք:

Քրիստոս աղօթքի բանաձեւը ինք տուած է որ է
տէրունական աղօթքը՝ Հայր մեր, որ ամէն քրիստոն-
եայ պարտաւոր է գիտնալ:

Քրիստոս որպէսզի աղօթքին ուժը ցուցնէ հետեւ-
եալ առակը կը պատմէ. «Կէս գիշերին մէկուն քով
հիւր մը կուգայ: Տան տէրը հիւրը պատուելու
համար կը փափաքի ընթրիք տալ բայց հացը կը
պակսի: Կը ստիպուի դրացին արթնցնել և անկէ փոխ
հաց ուղել: Բայց դրացին զանազան պատճառաբանու-
թիւններով կը դժկամակի պառկած տեղէն ելլել: Բայց
տան տէրը շարունակ դուռը կը բաղխէ և իր խնդ-
րանքը կը կրկնէ: Վերջապէս՝ ճարահատ, դրացին
պառկած տեղէն ելլելով խնդրած հացը կուտայ:

Այս առակէն վերջ Քրիստոս կ'աւելցնէ. Եթէ
մարդիկ մեր աղաչանքներուն առջեւ տեղի կուտան,
ապա ուրեմն նոյնքան անկեղծութեամբ և սրտով եթէ
մեր երկնաւոր Հօրը դիմելու ըլլանք, ա'լ աւելին՝ շատ
դիւրութեամբ պիտի ստանանք:

Դ. ՄԱՍ

Այս մասին մէջ Յիսուս մեր ուրիշին հետ ունեցած
յարաբերութիւնը կը ճշդէ. Մարդիկ կան, կ'ըսէ, ո-

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0145984

